

סקופ! הפרק "הנעלם" מתוך "המדור הראשון" לסולז'ניצין

לספרות ולחברות

שבתון לק

דו־ירחון • שנה ג' • מס' 13 • ינואר-פברואר, 1979 • מחיר 25 ל"י כולל מע"מ • ת.ד. 16452, ת"א

גליון זה פותח את שנתו השלישית של "עתון 77". לא קל היה לנווט את כתב־העת במשך שנתיים ולהקפיד על רמה גבוהה ועל הופעה סדירה. וכי מי אינו יודע את הקשיים בהם נתקל כתב־עת לספרות ולתרבות במציאות ישראלית. בראש וראשונה מדובר בקשיים כלכליים, כתב־עת שלא נתמך די הצורך במוס־ דות ציבור מתקשה לעמוד בהופעה סדירה. "עתון 77" ידע להתגבר על קושי זה.

קריית הספר שלנו מחולקת ומפולגת לקבוצות וכתות־לחץ שמרניות ביותר. וזה בניגוד להצהרות על פתיחות ועל ליברליות מופלגת...

כתב־עת חדש חייב להתמודד גם עם מציאות זאת. "עתון 77" הצליח לקבוע נורמות של רמה, הגינות, יחס ענייני לחומר ואי תלות.

זימה שגם מבחינה כלכלית הצלחנו להבטיח את הופעתו הסדירה של "עתון 77".

סוד ההצלחה הוא פשוט: "עתון 77" הוא כתב־עת אחר, שונה מכתב־העת המצויים. נוסף לרצון להדפיס את המיטב הנכתב בארץ כאן ועכשיו, חותר "עתון 77" לשלוש מטרות: א. להדגיש את הזיקה בין הספרות העברית לבין יצירות ספרות הנכתבות בידי סופרים יהודים בעולם ובארץ בשפות שונות, בתנאי שיהיו אלה יצירות של ממש. ב. ליצור מגע חי ואינטנסיבי בין ספרותנו לבין המתהווה החברתי החוצספרותי. ג. נתינת ביטוי למתרחש התרבותי־ספרותי בארצות השכנות.

"מצע" ספרותי זה בא מתוך הנחה שספרות לא יכולה להיות מנותקת מסביבתה. הספרות תלויה בסביבתה וסביבתה תלויה בה. כך נוצרת התלות ההדדית בין הספרות לבין החברה.

פנייתנו למפלגות, נובעת מהנחה כללית זו (ראה עמ' 32, 30). כתב־עת זה לא בא לבטא קבוצת סופרים מסויימת אלא גישה מסויימת, לכן הוא כתב־עת פתוח לכל סופר שיצירתו היא על רמה.

★

אני סבור שגישה רצינית, לא מתנשאת של ה"עתון", מצד אחד, וראיית הספרות כמצרך אנושי יומיומי, מצד שני, הביאו ל"עתון" תומכים ואוהדים רבים. לאחרונה אף קם **חוג ידידי "עתון 77"**, המאגד בתוכו אנשים מכל שדרות האוכלוסיה. חוג זה אירגן תערוכת יצירות פלסטיות לטובת "עתון 77". בתערוכה נטלו חלק עשרות ציירים, ממייטב אמני ישראל. ההכנסה הבטיחה את הופעתו הסדירה של כתב־העת למשך השנה הקרובה. **"חוג הידידים" מקווה שקוראים נוספים יצטרפו לפעולה שיש בה מן התמיכה החומרית והמוסרית ב"עתון 77"**. "עתון 77", המשתתפים הקבועים, והעורך מודים לכל אותם הפעילים הרבים, לעשרות ציירים, לבעל הגלריה ולכל הקונים והתורמים על תמיכתם ועבודתם שאיפשרה לקיים את המבצע שביסס במידת־מה את קיומו של כתב־עת לספרות ולתרבות. בעניין זה ראה הבעת תודה בעמ' 22.

★

בראשית שנת 1977 הופיע גליון מס' 1 של "עתון 77", הגליון היה בן 16 עמודים. היום מונח בפניך גליון בן 36 עמודים. אתה הקורא מוזמן להגיב על תוכנו וצורתו הגרפית. אתה מוזמן לכתוב לנו את התרשמותך מן החומר המוגש.

"עתון 77" צופה לקוראים שאכפת להם. קוראים שאכפת להם קוראים ספרות שאכפת לה. "עתון 77" לספרות ולתרבות, הוא כתב־עת שאכפת לו.

★

עזריאל אוכמני איננו !

עזריאל אוכמני, מי שהיה מבכירי המבקרים של הספרות העברית בשנות ה־40 וה־50, המסאי והמתרגם המבריק הוא המשורר המעניין, המעודן והדייקן הנושא את השם רן עדי, שוב איננו בין החיים. מחלתו הקשה, הממושכת הכניעה את האדם החזק, קשה־העורף.

ובכך כמעט אמרתי הכל. אבל מי שהופקד על הגה הספרות בתקופה כה פרובלמטית, מי שעבר את המטמורפוזה של שנות ה־50 והשישים ונותר איתן באגפו השמאלי של המחנה והגיע בסופו של דבר אל שירי רן עדי, היה אדם מעניין, לכן מורכב, לכן עשיר, לכן היה לאל ידו לתת כה הרבה לספרותנו. י. ב.

11 אחרי 11

שני שירי כדורגל — חיים לנסקי, איל מגד כוכבים וגמל — שורות בודדות של ביאליק ואצ"ג שלוש אתונות — שתי תקופות — בלדות של משה בן שאול וטשרניחובסקי לקרא מחדש שיר ישן — זלמן שניאור.

מדורה של יאירה גנוסר "שתי פנים לשירה", בשידורי ישראל, גל ב', משודר כל יום רביעי בשעה 11 אחרי 11. השיחות הקרובות: ככה כמו שאני הולך — אמיר גלבע

עמ' 3: נלי זק"ש — שירים, תרגם מגרמנית והקדים: **ידידה פלס. אברהם חלפי** — 2 שירים.

עמ' 4: שמעון בלס — על שפת הים בחודש נובמבר — פרק מתוך רומאן שעתיד להופיע בקרוב.

עמ' 5: משה בן־שאול — סונטות.

עמ' 6. אלכסנדר סולז'ניצין — "המטריאליזם הדיאלקטי — השקפת-העולם המתקדמת" — פרק גנוז, מס' 88 מתוך הגירסה המלאה של הרומאן "במדור הראשון" — מרוסית: **דב אסא**. ראה הערה לפרק בעמ' זה.

עמ' 7: יעקב בטר: במיטה זה, פנים לתקרה; מתוך ספר שירים חדש. "גם אם לא", יופיע בהוצ' מקור, אגודת הסופרים.

עמ' 9: אהוד בן עזר — איה של רמי — פרק מתוך הרומאן "השקט הנפשי". יופיע בהוצ' "זמורה, מודן, ביתן".

עמ' 10: נקיטה סטסנקו, שטפאן אוג. דוינאש, מארין סורסקו, אנה בלאנדיאנה, מאריה באנוש — משוררי רומניה תרגם והקדים: מנפרד וינקלר.

עמ' 11: עלי שכטמן — טבעות בנשמה — פרק מתוך רישום אוטוביוגרפי — מיידיש: יהודה גור־אריה.

עמ' 13: יוסי הדר — שימל. מתוך ספר סיפורים, יופיע בהוצ' "ספרית הפועלים". ציור שמן של יהושע גרוסברד.

עמ' 15: נתן יונתן — שלושה פורטרטים. **איתמר יעוז־קסט** — משירי הזהות הגנוזה. **עפרה סמבורסקי-חומט** — שירים.

עמ' 16: מרק מירסקי — שביל החלב. מאנגלית: רונית בראון. **יורם קניוק** משוחח עם מרק מירסקי מדורצ'סטר — קטעים מתוך ראיון.

עמ' 17: עדנה לבני — שירים מתוך הספר **"טיון דביק"** המופיע בימים אלה בהוצ' "עתון 77".

עמ' 19: נגיב מחפוז — גינה על הגג — פרק נוסף מהטרילוגיה של הסופר המצרי הנודע. הפרקים הקודמים פורסמו ב"עתון 77" ברציפות החל מגיליון 7 — מערבית: פרופ' **ששון סומך**.

עמ' 20—21: עמודים לזכרו של עזריאל אוכמני — **רן עדי: שולמית גינגולד־גלבע** — סזיאפוס — מתוך אהבה.

הרמן ברוך — פחד מפני החיים פחד מפני המוות — קטע מתוך "מות וירגיליוס" — מגרמנית: **עזריאל אוכמני**. על ע. א. רבקה גורפייין־אוכמני.

עמ' 23: נועם חומסקי — לשון וחרות — קטע מתוך ספר מסות של חומסקי, העתיך להופיע בהוצאת "מפרש", ירושלים. **מרים אורן** — זוקפים אוזן חדה לנחש — שירים. **בטינה** — שירים.

עמ' 25: מתן בן־שבתאי — מפתחות. על ספרה של **נורית גוברין**.

עמ' 26: מאמרה של רות לבנית: על "המשוטטים" מאת ג'יימס מיצ'נר, ושירו של **אבי פלדשטיין** — איש המסקלן.

עמ' 27: אידה הוברמן — על פיסול, מסורת ומהפכה (בעקבות תערוכת הקונסטרוקטיביזם במוזיאון ת"א). **אלי בכר** — שיר. **מיכל גוברין** — שירים.

עמ' 29: ששון סומך — על ספרו החדש של מנחם קפלוק.

עמ' 30: המדור "יוצר מגע" — **עזריאל קאופמן** — תגובה לתגובה. **טניה הדר** — ד' אמות גרמניה.

עמ' 33: שירו וציורו של עודד פיינגרש במדור "יוצר מגע"; **ג. קרסל** על **גרשון שקד**; **גברים בשמש** — על ספרו של **גסאן כנפאני**.

עמ' 34: חנו חבר — תיקונים והבהרה לשירי **רחל** שיוחסו ל**אברהם בן־יצחק**.

עמ' 35: רוני סומק — על תערוכתה של **מירית כהן** — "זכוכית מחושמלת" אני אוהב רמי: רשימות של **רמי לוין**.

הפרקים המושמטים של סולז'ניצין

אין אף יצירה אחת של סופר סובייטי הרואה אור באותה צורה בה נכתבה. בגלל הצנזורה מוכנסים שינויים לדמויות ולרע־ יונות, ויש שפרקים, קטעים ומשפטים נמחקים, על־ידי הסופר עצמו, עוד לפני שכתב־היד נשלח אל המערכת. שום יצירה בעלת ערך איננה מגיעה לקורא בצורתה המקורית.

ועוד דבר, שאיננו ברור לגמרי במערב: הסכנה המרחפת על כל סופר כוללת גם יצירות של "סאמיזדאט". אפילו בהוצאה מח־ תרתית זו אין שום סופר סובייטי יכול לכתוב בצורה גלוויה. מטעמים אלה חלה צנזורה עצמית גם על יצירות של סופרים סובייטיים המודפסות בחו"ל — מרככים וקוטעים אותן. קוראים ומבקרים מערביים, המחזיקים בידיהם יצירה של סופר סובייטי עצמאי כלשהו חייבים לקחת בחשבון, שהם מחזיקים לא את הנוסח הסופי, ועליהם לקחת עובדה זאת גם בשיפוטם.

(—) — גורלו של "המדור הראשון" היה עוד יותר מסובך. כאשר עלה על דעתי להציע אותו ל"נובי מיר", נסתבר לי מיד כי אין כל אפשרות אפילו להראותו למערכת סובייטית רשמית. שלא לדבר על פירסומו. פירקתי איפוא את כל היצירה שהכילה 96 פרקים וחילקתי אותה לחלקים, פרקים ופרקי־משנה, ובניתי מהם רומן חדש לגמרי, שמותר להראותו. כך נוצרה הגירסה של 87 פרקים שהצעתי ל"נובי מיר". ואפילו אז לא העזו עדיין להגישם למזכירו של חרושצ'וב ולחרושצ'וב עצמו. אף לא פרק אחד. בצורה הזאת, המפורקת והמחוברת מחדש, הודפס אז הרומאן במערב, ובצורה הזאת נודע. התחלתי עכשיו בפירסומם של כמה פרקים שהושמטו, בעתונים הרוסיים בחוץ־לארץ.

(מתוך דברי סולז'ניצין בראיון אחר עזיבתו את רוסיה.

הראיון נתקיים עם **נילס מורטן אודנארד, ב-13.9.74**)

אהוד בן־עזר מעיר למאמרה של נורית גוברין, "פתח־תקווה, זירת ההתרחשות", שהבאר המוזכרת בסיפורו של מאיר וילקנסקי "באר חפרנו", למיטב זכרונו לא היתה הבאר של סבו, יהודה ראב (בן־עזר).

"שירת המוות והחיים"

"שירת המוות והחיים של נלי זק"ש" — אומר אחד ממבקריה — "בה עוברת אימת המוות תהליך של זיכוך — בה המוות מזוג תמיד עם החיים. המיתה — וגבושה בדימוי 'גרגיר ה-חול' — נושאת בחובה עובר של חיים — הוא 'גרעין חזרע' בדימוייה". נלי זק"ש האמינה בכוחן של מלים, אף בכוחן של אותיות ושל צללים, בדרך מיסטית, קרובה לזו הצפונה ב"ספר יצירה". באחד ממחזותיה היא ארמרת: "האלף בית היא הארץ שם שוכנת הרוח ופורח השם הקדוש"... במסתורין של גאולת המקוללים והנידחים, באמצעות המלה, היא שמרה נפשה שלה מפני אבדן וטירוף. יתר על כן, היא האמינה בכוחה של המלה לגאול, להחזיר מכליון ומתהום ה"יסורים את השרידים הפליטים ולברוא מהם יש חדש. לא במקרה היא נזקקת ללשונות תהלים ולחזירנות איוב ודניאל, — איוב כמסמל את הפרט המתייסר המיטהר — והנגאל, דניאל — כמבשר האפוקליפסה הקמה מתוך חזיונות טרנסצנדנטליים.

נלי זק"ש נטלה על עצמה, אולי בעל-כורחה, ואולי, כאמור, משום שמוכ-חה היתה למען עצמה, — נטלה על עצמה להיות לשון וקול לייסורים. ואולי יותר משהיא נטלה לה אותם, אחזו הם בה ודיברו מתוכה. די לצרף זה לזה שמות ספרי שיריה: **במש-נות המוות, ליקוי כוכבים, אין איש יודע הלאה מכאן, בריחה וגלגול, מסע לתוך הבליעפר, המוות עודו חוגג את החיים, חידות לוחטות.**

ככל ששירתה נעשית בוגרת יותר, מזוככת יותר (ועם זאת מתרחקת בזמן ממציאותן של חוויות היסוד) מתעבים דימוייה לכדי מילון של סמלים "פרטיים" — ועל כן רבים מ"שיריה אינם מובנים. חסרי תחביר, חסרי ראש-וסוף ניצבים הם על סף השחיקה, על מפתן הבלימה — כמור-הם כנושאים. המשוררת נאבקת מאבק פרדוקסאלי להציל במלים את מה שלא ניתן כלל להביע במלים. ובאורח פרדוקסאלי לא פחות הרי אותו מאבק — שיש בכוחו להתיש גם אדם שלא עבר בעצמו שואה ודווי — הוא שהחיה אותה והגיעה עד שיבה וגבורות.

באחת ההתבטאויות המפורשות, ה-נדירות, אמרה:

החוויות הנוראות שהביאו אותי עצמי עד סיפם של המוות והאפלה היו מלמדי. אלמלא יכולתי לכ-תוב לא הייתי חיה מעבר לזמן ההוא. המוות הוא מורירובי. כיצד יכולתי לעסוק בדברים אח-רים. דימויי הם פצעי. רק מתוך כך יש להבין את יצירתי.

נלי זק"ש, אשה שבירה בגופה ובנפ-שה, בדבקות של גלות פיסית ובדידות לשונית, נאבקה עם מראותיה של ה-בקעה הנוראה ההיא ואחרי הכל, אחרי כל סימני השאלה, תמיד ניס-תה, ולו בהיסוס, להציב סימן קרי-אה: אכן, העצמות היבשות האלה תחיינה!

*

*

לחישת אפלה של הרח
בקמה
הקרפון נכון ליסורים
שקטו הנשרשים
אבל השבלים
יודעות לשונות-אם הרבה —
והמלח בים

בוכה במרחק
והיסודות פוגעים בשלשלותיהם
להתאחד
כאשר כתב-הרפאים של העבים
משיב מראות שתיה לגבולם
סוד על סף מות
אצבע לפה:
"שתיקה שתיקה שתיקה" —

איוב

הו אמה שושנת רוחות שליסורים!
מסופות מקדם
מטלטל לעברי-פיסערות אנה ואנה:
אף דרומך ערירות שמו.
במקום שאתה עומד שם טבורם של המכאובים.
שקעו עיניך בגלגלתך עמק-עמק
כיוני-הסלע באישון-לילה
שאוספן תציד בסמאון.
קולך נאלם
כי הרבה מדי לשאל מדוע.

אל התולעים והדגים נאסף קולך.
איוב, את כל האשמות בבכי פלית
אבל עוד יזויר דיוקן-הכוכב של דמך
את כל השמשות המזדקחות.

אסירה בכל מקום
הרחוב שאני הולכת
פלי הרכב שאני חומקת מהם
לצפון את שנקנה
הכל גיחות בעליל למחוזותיכם —
מועדה רגלי — כאב
בארץ עקלקל למשכנותיכם —
דבורה כוכבים נקבה
ובכל-זאת דברה שירי נצחון
בנזל הרים
ובנסע סיעת רוכבי-
על-אתונות-צחורות כרואי-עתידות.
אבל השתיקה היא מושב הקרבנות —

*

הים
אוסף הרף להרף
אינו יודע כלום על נצח
קושר
את טלית ארבע הכנפות
בהתלהבות
גמר וצרצר
גמים בשיר ערש
של העת הלחה —

ספר שירי נלי זק"ש בתרגומו של ידידיה
פלס עתיד להופיע בקרוב בהוצ' "הקי-
בוץ המאוחד".

אברהם חלפי • 2 שירים •

ועל ציפורים

אם אלהים ישנו
הרי הוא שם מעל לצפרים

ואיך הוא שם
אם צפרים נופלות
אם נטרפות

בריות קטנות מדי
מכדי שידבר בהן

בצפרים

ושוב על ציפור

כלוב זהב
בכלוב אני
בואו נאמר (כבר אמרו) כי צפור דרור אני
צפור דרור
שבוייה בידי
בואו נאמר שאין לה ואין לה לאן
לעוף
ואני צפור שבויית כשוף
ויודעים כל שכני
כי צפור שבוייה בידי
וכי לעולם לא אעוף מעצמי כאמור לעיל
בואו נאמר (אבל כבר אמרו)
שהנה כלוב
ובכלוב אני
כאמור

על שפת הים בחודש נובמבר

(פרק מתוך רומאן)

שמעון בלס

ה

מכתב הראשון מה-14.11.56, אבל יש אחרים בלי תאריך. מתי שלחה אותם?"

אצבעותיו העבות והקצרות של הקצין עלעלו בלא-הרהר בצרור המכתבים המונח לפניו ועיניו התרוצצו בין השורות. "ואלה נושאים חותמת צבאית, אתה יודע מה משמעות הדבר?" הוא הישיר אלי את מבטיו. "אני שומע", אמרתי.

"למי התכוונת להעביר אותם?"

חשתי שגרונתי תופח ועוד רגע אתפרץ, אך ידעתי שרק לזה הוא מחכה.

"אתה שוב לא עונה!"

"אין לי מה לענות".

"אתה מסרב להודות. רוצה לשחק אבדאי, גיבור! לא תצליח. אנחנו יודעים הכל, כל העבר שלך. יש לנו עדויות מרשיעות ואני מזהיר אותך, שהשתיקה תעלה לך ביוקר!"

הוא לק את אמתו והמשיך לעלעל, אך נראה שדעתו היתה כבר מוסחת מהמכתבים. לבסוף משך עצמו לאחור ושילב כפותיו על השולחן. "אתה אגוז קשה, מילא, יש לנו סבלנות", אמר בנעימה שקטה, כמעט ידידותית. "מי שגייס אותך ידע במי לבחור". החריש רגע כמהרהר. "שמעת איך נאצר בכה ליד המיקרופון? הוא עוד יבכה!"

חיוך גדול פשט על פניו ועיניו לא משו ממני. הכניס ידו לכיס מקטורנו והוציא חפיסת סיגריות. "אני לא רוצה לפגוע בך חלילה", הוסיף באותו חיוך והושיט לי את החפיסה.

היססתי אם ליטול סיגריה או לא, אך לבסוף הושטתי ידי, כי חשבתי שסירובי עלול להביא אותו שוב לאותה אמירה שאני משחק אבדאי.

"אתה אדם אינטליגנטי", אמר בפולטו את העשן. "למדת בטכניון, לפניך עתיד מזהיר. אני מתפלל עליך, בחור כמוך שיש לו חברים יהודים, איך יכול להתחבר אל קבוצה שולית כזו שכל רצונה להרוס את המדינה? אני מבין משהו אחר, ממורמר, מתוסכל, חסר כישורים, אבל אתה?"

ידעתי שנעימת קולו הרגועה אינה אלא מלכודת, ובכל זאת נטיתי להשיב לתהיותיו. לא כדי לשכנעו בנימוקי ולהעמידו על טעותו, אלא פשוט להסביר את עצמי ולו פעם אחת, מקץ חודשיים של כליאה וחקירות אין סוף. אבל עוד אני מהרהר בתשובה, משך הוא את עצמו קדימה ואמר: "וסמדר זו למה עזבה אותך? אל תחשוב שאנו לא יודעים, היא כבר סיפרה לנו".

הוציא את תמונתה ששמורה היתה בארגוני כשנעצרת והפך אותה על פניה. "לסעיד/ ביום ההולדת/ שלך תמיד/ סמדר האוהבת", קרא וצחק. "מתנה יפה ליום הולדת", אמר והפך את התמונה. "בחורה יפה. יפהפיה. מה עשתה אצלך בחדר? היא טובה במיטה?"

פניו היו כה קרובים שנשימתו טפחה על אפי. התאמצתי שלא לזוז אך לא יכולתי להביט בו. חזר ונשען אל המסעד. "גם זה ייאמר לזכותך, הצלחת לבלבל את ראשה של חיילת יפהפיה. אבל אנחנו הצלנו אותה ברגע המתאים".

"אתם?" פרצה השאלה מפיו.

"אלא מי? למה עזבה אותך?"

שתקתי.

"יש לנו עדות בכתב ידה. אתה רוצה לראות?"

"אתה פיקח", אמרתי, כובש בקושי את סערת רוחי.

"לא ביקשתי ממך מחמאות", גער בי. "תדע לך, התיק מוכן. יש לנו עדויות מרשיעות, הכל מוכן למשפט".

"זה מה שאני מבקש. תגישו אותי למשפט!"

את הדרישה הזאת דרשתי בכל חקירה, אבל הם לא התכוונו מעולם להוציא אותי מידם, מרטו את עצבי ואת עצביהם כאחד, ולבסוף הניחו לי והתעלמו ממני. עורך-הדין שלי הגיש פעמיים בג' נגד שר הבטחון משך השנה ושני חודשי מעצרי האדמיניסטרטיבי, אבל ללא הועיל. עציר בטחוני — אמרו — שחרורו עלול לפגוע בהמשך החקירה.

עתה יכול אני להודות שבמשך השעות הארוכות שנלחמתי אתם מלחמת חתול ועכבר, הצליחו לאלצני לחשוב על עצמי ולבחון את מעשי. פרטים הרבה לא ידעו, אבל מה שידעו די היה בו כדי לשמש נקודות-זינוק עלי. לא היה ספק בלבי שאמנם גבו עדויות מאנשים שהכירוני — מבעלת הבית שאצלה התגוררתי בחיפה, מסטודנטים שבינתיים סיימו את לימודיהם, מחברים שנשברו ושיתפו פעולה, מכמה תושבים בכפר ואולי גם מבני משפחה. כל המידע שצברו הציגו לפני כעובדות מוכחות ועל פיו בנו את סטראטגית הכיתור. נאבקתי אתם בנשק השתיקה, אבל ביני לביני הייתי שב ומהרהר במעשי ומגלה אורות מנצנצים במחשכי הזכרון. כל פרשת חיי נפרשה לעיני וחיייתי אותה מחדש, נפעל בה ומספר אותה לעצמי כאילו שייכת למישור אחר. בשובי לתא הגיתי לפעמים בכתובת זכרונותי. ערכתי אותם פרקים-פרקים על פי סדר זמני, וכל

גיבור הרומאן, ארכיטקט בן 36 יליד אחד מכפרי המשולש, עורך ביקור קצר בארץ לאחר חמש שנות שהייה באירופה. הוא מעומת עם עברו וזכר בפרשיות שעיצבו את אישיותו, ובמרכזן פרשת-אהבה המסעירה עדיין את נפשו. פרק אחר מהרומן פורסם בגליון מס' 3 של "עתון 77".

פרק אמור היה לשמש תחנה במסלול התפתחותי מהיום שהחלטתי להצטרף למפלגה ואני תלמיד השביעית, ועד מעצרי בחיפה ערב מלחמת יוני 1967 כשהשתחררתי גמור היה עמי לגשת מיד לכתיבה. אף קניתי מחברת למטרה אבל חששות אחדים עיכבו ודברים אחרים העסיקוני.

עתה יכול אני גם להודות, שברגעים מסויימים בחקירותי, הצליחו לערער בטחוני ולהביאני לידי אמון בטענתם שאמנם גבו עדות מסמדר. עדות כתובת לא הציגו לפני, אבל מה מונע אותם מלחקור אותה? ומדוע בעצם שלא יחקרו אותה? ואם לא אותה מדוע לא את זאב? אבל כשהייתי חוזר ובוחן הדברים שאמרו על אודות היחסים בינינו, הייתי דוחה את ההשערות הללו כי כל מה שאמרו לא היה אלא סילוף, ובכל זאת הספקות כרסמו בלבי. שני ניסיתי להוליך אותם שולל? שמא חששה להזיק לבני משפחה? שמא לא לחץ עליה? ספקות אלו לא הניחוני גם לאחר שחרורי, אבל לשאול לא העזתי את סמדר לא ראיתי, את סמדר לא אראה, את האמת לא אדע.

סמדר! חידה היא ואהבתנו חידה. מה פשר הרעדה הזאת האוהות בי כל איש שאני הוגה את שמה? מה פשר הכמיהה הזאת שלעולם לא תדע פורקן? בא לראות את אמי הגוססת, באתי לאסוף חומר לכתיבת ספר, אך בסתרי לב חשבתי עליה. אותה ביקשתי לראות ואליה ביקשתי להגיע. חיפשתי את מסלול הטלפון שלה בספר ובשעת מצוקה ונכות-רוח חייגתי. סמדר! אש בוש בעצמותי. עשר שנים חלפו מאז ראיתייה לאחרונה, אבל דמותה שמורה בל כפי שנגלתה לי באותו יום סתיו שטוף אורה למחרת הלילה הנורא והבלתי נשכח.

"אנחנו מיסרים את עצמנו", אמרה. "לא נוכל לחיות בשקר כל הזמן". עצונו היתה, מרוחקת, ואני שמעתי את פעמי הפרידה.

"את זוכרת", אמרתי לה, "בפגישתנו אז על שפת-הים..."

"אני זוכרת", הפסיקה אותי, "אין כל הצדקה. אין כל הגיון!"

אמרתי לה שיש לי הרגשה שלא ניפגש עוד. היא נחלצה מבין זרועותי ואני יחפה אל הים. המים הגיעו עד ברכיה והרטיבו את שולי שמלתה והיא פשטה זרועותיה ונסובה על עמדה. "משוגע! משוגע!", צעקה לתוך המרחבים. צנחתי על החול והתבוננתי בה: גוף זעיר ורוטט בין הגלים הרדומים ואש מתלקטת ברעמתה.

"אין הגיון", אמרתי, "ודאי שאין כל הגיון". רציתי להוסיף שאנו חיים בעת נטול הגיון ולא אמרתי.

היא קמה מהכורסה ובאה לשבת לידי על המיטה. "סעיד", אמרה בהניחה זרועי על עורפי, "אתה יודע כמה שאני לא רוצה". שאפתי את עדנת גופה ובאת עלו ריחות הים והחול ושמלתה הרטובה. "אני יודע", אמרתי, "גם אני לא רוצה".

היא עמדה עלי בשמלתה הנוטפת כעמוד-אש על רקע הים והשמים הכחולים מאפירים. הצמדתי שפתי אל רגלה הרטובה וטעמתי את מליחות חיי. "איך את יכול להעלות מחשבה כזאת? איך אתה מעז?"

מסנוור הייתי וראשי סחרחר עלי לאחר ליל השימורים. לא סיפרתי לה. א מכתבי הראשון מהכפר קרעתי וכתבתי אחר במקומו. בושתי לספר לה על אהבי הגיג טירוף שצץ בי וריתק אותי נוכח האורות המתקרבים. "לא יחזירו אותך כך לא יוכלו להחזיר אותי!" והאפנים התהפכו. "אתה עיוור!" צעק הנוקס בבהלה ממקומו. "לא קרה כלום", אמרתי לו וקמתי לאסוף את העיתונות שהתפזרה. "אתה ערבי? ועוד מחלק את קול העם! חבל שלא דרסתי אותך!"

"כשנסעתי לאחר סגירת העתון", סיפרתי לה, "הלכתי אל חסן. הוא נבו לראות אותי בשעה מאוחרת כזו. הרגעתי אותו שלא קרה כלום. נכנסנו למטבח והוא הביט בי בעיניים אחוזות קורי-שינה. 'אל תספר לי שלא קרה כלום', אמר 'קרה דבר אחד, עניתי, 'קיבלתי הוראה לחזור לכפר'. 'זה הכל?' שאל באי-אמון 'זה הכל', עניתי. ישבתי אצלו עד ארבע וחצי. דיברנו בלחש שלא להעיר א חדיג'ה והתינוק. אחר-כך חזרתי לדפוס".

"על מה דיברתם?"

"על הכל. הוא היה עצוב. בהתחלה הוכיח אותי על שניסיתי לפני-כן לבט את השמועות שהתהלכו על כפר-קאסם. אל תגיד לא מאמין לפני שתבחר את הדברים, אמר לי".

"זה נכון".

"כן. אני לא רציתי להאמין. רציתי שזה לא יהיה כפי שמתארים".

"ומה אמר על הדרישה להחזיר אותך?"

"הוא חושש שאולי אחד מבני המשפחה נפגע".

"היו אומרים לך, לא?"

"מי יודע. הכל ייתכן". היא ישבה לצידו וסחטה את שולי שמלתה. נטלתי א ידה הענוגה בין כפות ידי והחרשנו.

"האם..." הגתה ולא יספה.

"מה, סמדר?"

"האם הזכרת משהו ביחס אלינו?"

"לא היית רוצה?"

"לא איכפת לי".

"הוא יודע", אמרתי ונשקתי את ידה.

"רק במערכת לא יודעים", הצטחקה.

"דב אני חושב".

"דב אולי, אבל הוא מאד דיסקרטי".

"ביקשתי מחסן להעביר לך את המכתבים שלי".

"תכתוב הרבה?"

"כן, ואת?"

היא הביטה נכחה ושפתיה הצפודות מרוח הים מפושקות היו בחיך מהורהר.

"אני אוהבת לכתוב מכתבים", אמרה ותחלה יוצקת חול על רגליה.

"אחר-כך נראה", אמרתי.

"מה אחר-כך?"

"אחרי שתלכי לצבא".

"אתה חושב להישאר עוד חודשיים בכפר?" הפכה אלי את פניה.

לא האמינה שאשאר חדשיים. נשארתי שנה תמימה. אכן, ההוראה לחזור באה

מהסניף בלי קשר למאורעות כפר-קאסם ובלא ידיעת בני משפחתי. מזכיר

הסניף הסובל ממחלת-עניים כרונית הוצרך להיכנס לבית-חולים באופן דחוף

וההחלטה נפלה עלי למלא את מקומו בעת היעדרו. כל העניין נשמר בסוד

כמוס למנוע לזות-לשון ורק לאחר הופעתי בבית-הקפה נודע בכפר דבר שובי.

חששותי נתבדו ונמצאתי מוקף חיבה ועידוד. משפחתי קיבלה את הידיעה

ברגשות מעורבים. אבי עמד בסירובו לראות אותי ומוצטאפ דאג להעביר לי

הודעה שהוא נאלץ לציית. לא היה לי רצון לראות את שניהם, אך ידעתי שאמי

תפר את החרם. יומיים לאחר שובי הופיעה פאטמה בבית מארחי. "אמא רוצה

לראות אותך", אמרה ונפלה בין זרועותי מתייפחת. "ואיך באת?" שאלתי,

"מחמוד יודע?". "מי יכול למנוע אחות מלראות את אחיה", השיבה מתוך

דמעותיה. למחרת הלכתי לראות את אמי. במשך כל שנת שהותי בכפר, סרתי

אליה אחת לשבוע בזמן היעדרו של אבי. היא התקניה לי מאכלים והעתיקה עלי

תשורות. הדבר לא נשמר בסוד כלל, אבל אבי שם עצמו כלא יודע. פאטמה באה

לבקרני לעתים קרובות. גם מוצטאפ ואחי הצעירים עשו כמות.

משפחתי היתה שרויה במבוכה כשאר המשפחות הנוטות חסד למושל הצבאי.

אבי הסתגר בחנותו וסירב לעסוק בענייני ציבור. רק מחמוד המשיך להתפלש

בעפר. ההסגר שהטיל הממשל הצבאי על כל איזור המושל לא מנע משני

חברי-כנסת קומוניסטיים להגיע לכפר-קאסם ולגבות עדויות מעשרות אנשים.

החומר שנאסף שוכפל במאות עותקים ונשלח לאנשי-ציבור ולעתונים בארץ

ומחוזה לה. האמת נתגלתה ובן-גוריון נאלץ היה להודות מעל בימת הכנסת,

חודשיים לאחר הרצח, שאמנם נפלו חללים חפים-מפשע באש חיילי משמר

הגבול.

קראתי את העתונים יום-יום וגורתי כל הצהרה, מאמר או ידיעה על ההתעוררות

באוכלוסיה היהודית ועל התביעות שהלכו ותכפו להעמדת האחראים לרצח לדין.

סיפרתי על כך בבית-הקפה, לפעמים ניסחתי כרוזים שהכילו לקט ידיעות

וקטעי מאמרים. תרגמתי את החומר לערבית והעתקתי אותו בכתב ידי פעמים

רבות. חילקנו את הכרוזים בכיכר המרכזית ובבית-הקפה. הלכתי תמיד וחבורת

צעירים כרוכה אחרי. ראו בי מנהיג ויודע-כל. רבות נתבקשתי לעצה ולעזרה

בעניינים פרטיים. מכתבים בעברית המגיעים ממשרד זה או אחר הובאו אלי

לתרגום ולהסבר. בקשות כתבתי. יש שהייתי נבחר כבורר לשוב מחלוקת בין

יחידים וקבוצות. יומי היה מלא וגדוש ובערבים קראתי עד שעה מאוחרת.

נרשמתי לבית-ספר להנדסאים בהתכתבות ושקדתי על חומר הלימוד שנשלח

אלי. בניו לביני רקמתי חלום: ללמוד לימודים סדירים בטכניון.

יום אחד נקראתי למשרדו של המושל. "בחורים כמוך שולחים לעבודת כפייה

ברוסיה", קידם את פני.

לא ירדתי אל-נכון לסוף כוונתו והוא המשיך: "מי שאינו עובד נחשב פראוטי

ונשלח לסיביר לשנים רבות. תודה לאל שאין לנו מחנות-ריכוז".

"יש לנו ממשל צבאי", אמרתי.

"הממשל הצבאי לטובתכם. מספק לכם הכל, נותן לכם עבודה. כל הגברים

עובדים ומרוויחים טוב. בונים בתים, עושים חתונות. מה חסר לכם? מה הייתם

עושים בלי הממשל הצבאי? הייתם הורגים אחד את השני!"

"ומה רע בזה? פחות ערבים!"

הוא התעלם מעקיצתי והמשיך: "ואדם כמוך מה היה עושה בלי הממשל

הצבאי? מה היתה עושה המפלגה שלך? איך היתה מסיתה את הערבים נגד

המדינה?"

"אתה רוצה לומר..."

"רגע, רגע", קטע את דברי ואני לא ידעתי אם תפס באיחור את האיוולת

שבטיעוני, או פשוט רצה לגשת לעניין שלמענו קראני. "תגיד לי, ממה אתה חי?

אביך זרק אותך, האחים שלך מתביישים בך. מי מקיים אותך?"

"זה ענייני".

"משלמים לך כדי להסית, לפרסם כרוזים, לעורר מהומות! למה החזירו

אותך?"

"איש לא משלם לי".

"המפלגה שלך מחזיקה מאות מסיתים מקצועיים כמוך. עברת קורס בתל-אביב,

אל תכחיש. כולם יודעים. כמה משלמים למסית אינטליגנטי, הנה?"

"זה שקר".

"אל תתחצף! אנחנו יודעים מה עשית בתל-אביב".

"מה עשיתי?"

"יש לי בשורה בשבילך: התיק שלך הועבר לפרקליטות".

"איזה תיק?"

"שכחת? או שוב אתה מכחיש?"

"התיק שלי נסגר".

"נסגר?" פרץ בצחוק. "ממתי סוגרים תיק?"

קמתי ממקומי, "האם בשביל זה קראת לי?"

פניו לבשו חומרה. "אני מזהיר אותך, ההסתה שלך תחמיר את מצבך. על מה

שעשית בתל-אביב תתן את הדין, יש עדים ששמעו אותך מקלל את המדינה

ומנבל את פיך. התחייבת להתנהגות טובה והמנהיגים שלך חתמו על ערבות,

אל תחמיר את מצבך. אני אומר זאת לטובתך".

ברור היה לי, שאין זה אלא נסיון להפחידני, אך השיחה העכירה את רוחי

ועוררה בי דאגות. לא חששתי ממשפט כפי חששתי מדבר אחר. אותם ימים חזר

מזכיר הסניף לפעילות חלקית. הוא עבר שני ניתוחים מסובכים בעיניו ושכב

ימים רבים בבית-חולים. הרופאים הצילו את מאור עיניו אך אסרו עליו עבודה

מאומצת. הישיבות התקיימו בביתו ולמעשה הוא חזר לנהל את הסניף. גמור

היה עמי שלא אוסיף לשבת בכפר. הגשתי בקשה לטכניון והודעתי לחברי

שאעזוב אותם בקרוב. אבל לאחר השיחה עם המושל חששתי פן תתפרש

עזיבתי ככניעה לאוימי. העליתי את מחשבותי באספת הסניף והדעה הכללית

היתה שצריך להתעלם מהאיום ולדחות את הנסיעה. מזכיר הסניף הציע

להתפטר מטעמי בריאות ולבחור בי כמזכיר. סירבתי. גם שאר החברים לא נחה

דעתם מההצעה. בינתיים התקשרתי עם עורך-הדין של המפלגה והוא הכחיש

שאמנם הוגש התיק לפרקליטות.

באו חודשי הקיץ, בתי-הספר נעלו את שעריהם והילדים התגוללו בסימטאות.

נטלתי על עצמי משימה חדשה: לארגן קבוצות נוער לפעילות ספורט ולחינוך

פוליטי. מעולם לא הדרכת נוער והייתי חודר התרגשות. ערכנו תחרויות

כדורגל, יצאנו לטיולים בסביבות הכפר על-פי רשות מהמושל, קיימנו פגישות

מדי ערב במבנה נטוש שהפכנוהו למועדון. גם נערים מהכפרים השכנים הצטרפו

אלינו. הדבקתי אותם בהתלהבותי ולקראת סוף החופש כבר נתגבש גרעין

רציני להמשך הפעילות בחורף.

בלילות הייתי מעיין בספרי היסטוריה ששרדו בבתי הכפר מהתקופה המנדטורית

ומכין הרצאות על תולדות הארץ ותולדות הערבים. מהרצאות אלו למדתי אני

אולי יותר מחניכי, כי כמוני כמוהם נאסר עלינו לדעת את תולדות עמנו. לימים,

כאשר נשאתי הרצאות בפגישות סטודנטים ונוער בחיפה, ובירושלים, זכרתי

לטוב את הטיולים בסביבות הכפר ואת השיחות הנלהבות לאור העששית.

בסוף נובמבר 1957, ביום אביך וקודר, נפרדתי מחברי וחזרתי לתל-אביב. מבעד

החלון של האוטובוס ראיתי את בתי הכפר אצים ונעלמים, ומעבר להם את

השדות החרושים המצפים לגשם. הגיתי ביום נובמבר אחר, חמים ושטוף אורה

כשגלי הים לוחכים את כפות רגליה של סמדר.

משה בן-שאול

ס ו נ ט ו ת

1. הנקדים שלי קוראים בקול:

גשם. עינים גדלקות בפני פלבים.

ואין לי נקדים אבל התלומות הרעבים

דברו שמחת-סופה. לכוד כחל

ישבתי בכורסה ובתוף ידי

שלוה של ירקות מבשלים בכלי

חסין לאש. אצבעות נוגעות באצבעות שלי

כפה ילדה לפי. ובכל זאת צעדי

רחקו, רגלי טובלות ברחוב שביר

של חלונות שקופים בהם בבואתי

אינה נראית

האם הייתי באמת או אור זהיר

רווי בתמים קטנים מתק אותי

מתחום ההנחות הריק?

2. ראשי הוא רדיו מטלטל. מהחורה לידדי

המעטים, קצת חדשות ושיר

בלי סגנון מגדר ולא חכם מדי

החם שמסביבי ולא עשיר

טפחות-כתף או נשיקות. רק פבלעם

במקום קללה בנשק הברכות.

פוחת דף, עוצם עינים כנדהם

ומסתלק לשקע ברחות

המנגנות את מגעי המדיקים

עם אנשים אשר בחרתי

ונתתי חרש וסימן

כמו אותות של רדיו מטלטל, באים, מתרחקים

מן הענף אליו חזרתי

שאין לו חק וזמן

3.

רק לא תבונה ברגע הזה

כשתתנור בבית היא בטוח-יד מושטה.

הרבה צמר יוצא לי מן התנה

ורוצה לכסות אותנו ואת תמטה.

אכלתי אותיות אימות בלילה הקר

כמו בקריקטורה ענן נפח מתוף הפה

עכשו מפכה היין מן הכר

עינך יפה, ראשך רפה

ומתמשך כשערות מעבר לתמנה

במגזין הצבעוני.

המתפורר על הפנים.

אני בטוח שאגע בהן מתוף שינה

ובמסעי הרציני

תשמיש עמים ודם פעמונים

יום השני בשבוע היה לא רק בשארשקה של מאורינו, אלא גם בברית-המועצות כולה, יום שנקבע מטעם הוועד המרכזי של המפלגה ללימודים פוליטיים. ביום זה היו גם תלמידי הכיתות הגבוהות וגם עקרות הבית עפ"י לשכות הרובעים שלהן, גם ותיקי המהפכה בעלי-השיבה, מתיישבים משעה שש ועד שמונה בערב על ספסל הלימודים ומעלעלים בתקציריהם, שהוכנו מבעוד יום הראשון (בהתאם לרצונו המפגיע של המנהיג נתבעו מאת האזרחים לא רק תשובות בעלי-פה, אלא גם הכנת תקצירים כתובים במו-ידיהם — כחובה).

על "תולדות המפלגה מן הטיפוס החדש" עובדים היו בהעמקה. מדי שנה, החל מה-1 באוקטובר, לומדים היו את שגיאות ההמונים, את שגיאותיו של פליכאנוב ואת מאבקם של לנין-סטאלין באקונו-מיוס, במארכסיוס הליגאלי, באופורטוניזם, ב"הודנה-בות", ברביזיוניזם, באנרכיזם, בחסלנות, בחיפוש אחרי האלהים ובחוסר-העקרונות האינטליגנטיים. מבלי לחוס על הזמן היו מפרשים את סעיפי תקנות המפלגה, שנתקבלו לפני מאה שנה (ומאו שונו חדשות לבקרים), ואת ההבדל שבין "איסקרה" ה-ישנה ו"איסקרה" החדשה, את שני צעדים קדימה ואחד אחורה ואת שבת-הדמים — עד בוא תורו של "הפרק הרביעי" הנודע של "הקורס הקצר", שהירצה את היסודות הפילוסופיים של האידיאולוגיה הקומוניסטית — ומשום-מה היו כל החוגים מסתבכים סיבוכ מביש בפרק זה. והואיל ודבר זה אינו ניתן להתבאר בטעויות ובתעויות של המטריאליזם הדיאלקטי, או בהרצאתו המטושטשת של המחבר (הפרק נכתב בידי הטוב שבתלמידיו וריעיו של לנין), הרי שהסיבה היחידה היתה: קשיים בחשיבה הדיאלקטית אצל ההמונים הנבעים והנחשלים... בואו של תור האביב. במאי, בעיצומו של לימוד "הפרק הרביעי", היו המתלמידים פודים את נפשם בכך, שחתמו על מילווה, — והלימודים הפוליטיים נפסקים.

וכאשר באוקטובר היו החוגים מתכנסים מחדש, חרף רצונו המפורש והעשוי לבלי חת של המנהיג הדגול לעבור בהקדם אל המציאות החדשה והרוטטת, אל מגרעותיה וסתירותיה המפעילות את ההתפתחות — צריך היה לקחת בחשבון כי במשך הקיץ נשכח החומר לחלוטין על-ידי המתלמידים וכי "הפרק ה-רביעי" לא נסתיים — ולתועמלנים ניתנה הוראה להתחיל שוב בשגיאות ההמונים, בשגיאותיו של פליכאנוב, במאבק נגד האקונומיוס ונגד המארכסיוס הליגאלי.

כך התנהלו העניינים בכל מקום ושנה אחר שנה. והרצאת היום במאורינו בנושא "המאטריאליזם ה-דיאלקטי — השקפת-העולם המתקדמת" היתה משום כך חשובה ומעניינת במיוחד, מפני שצריכה היתה למצות את "הפרק הרביעי", לגעת ביצירתו המזהי-רה-הגאונית של לנין "מאטריאליזם ואמפיריו-קרי-טיציוס", ולאחר שתפרוץ את מעגל-הקסמים — להעלות לבסוף את חוגי מאורינו והקומסומול לדר-המלך של המציאות בתיימונו: פעילותה ומאבקה של מפלגתנו בתקופת המלחמה האימפריאליסטית הראשונה והכנתה של מהפכת פברואר.

גם זה קסם ל"בני-החורין" של מאורינו, שלהרצאה לא יהיו דרושים תקצירים (מי שכתב — נשאר לו ליום השני הבא; מי שדחה — דחה). וגם זה משך אל ההרצאה הזאת — שאותה יקרא לא איזה תועמלן רגיל, כי אם מרצה הוועד המחוזי של המפלגה אחמנול שאמסטדינוב. ואמנם בסירו לפני הצהריים במעבדות, בההיר סטפאנוב כי המרצה, אומרים, נואם בלטה. (עובדה נוספת על המרצה לא ידע סטפאנוב בעצמו: שאמסטדינוב היה ידידו הטוב של מאמולוב — לא מאמולוב זה מן המזכירות של בריה, כי אם אחיו, מפקד מחנה חוברינו שליד המפעלים הצבאיים. מאמולוב זה החזיק לעצמו, כאחווה פרטית, תיאטרון של שחקנים לשעבר, עתה אסירים, אשר שיעשו את חבריו הסמוכים לשולחנו יחד עם נערות שנבחרו במיוחד מתוך ה"משלוח" לקראסנו-פרסנסק. הקיר-בה לשני המאמולובים היתה איפוא הסיבה לכבוד שרחש כלפי שאמסטדינוב הוועד המוסקבאי המחוזי ומשום כך הירשה מרצה זה לעצמו את ההעזה שלא

(1) המוסד במאורינו, בו כלואים ועובדים מדענים.

"המטריאליזם הדיאלקטי - השקפת-העולם המתקדמת"

מתוך הגרסה המלאה של הרומאן
"במדור הראשון"

פרק שמונים ושמונה

אלכסנדר סולז'ניצין

ראה פרטים על תעלומת הפרק הנ"ל בעמ' 2.

לקרוא מלה-במלה לפי נוסח מוכן-מראש, כי אם להתמכר להשראת הדיבור הנמלץ). אולם, חרף ההודעות הקדניות על דבר ההרצאה, חרף כל כוחי-המשיכה שלה נמשכו "בני-החורין" של מאורינו אליה בעצלותיים ובתירוצים שונים השתדלו להתעכב במעבדות. הואיל ובכל מקום צריך היה להישאר "בן-חורין" אחד, לבל יישארו חזקים² ללא השגחה, הודיע לפתע מפקד מעבדת הוואקואום, שלעולם אין הוא עושה ולא כלום, כי עניינים דחופים תובעים את נוכחותו במעבדה, ואת נערותיו — תמרה וקלארה — הוא שולח להרצאה. כך נהג גם ממלא-מקומו של רויטמן במעבדה האקוסטית — בעצמו נשאר, אך על סימוצ'קה התורנית ציווה ללכת ולשמוע. המאמיר שיקין גם הוא לא בא, אולם את פעילותו, האפופה סודיות, אין אפילו בכוח המפלגה לבדוק ולבקר.

אלא שלבסוף באו — הגיעו לא בשעה היעודה ומתוך חושי-התגוננות כוזב השתדלו לתפוס את השורות האחריות.

(2) כינוי לאסירים.

היה במכון חדר מיוחד, שהוקצה לאסיפות ולהרצאות. לכאן הובאו אחדות-למיר כיסאות רבים, וכאן השחילו אותם על מוטות-עץ שמונה-שמונה והדביקו קום לנצח. (אמצעי זה היה המפקד אנוס לגקוט, לבל יידחקו הכיסאות לכל עבר). שורות הכיסאות היו צפופות בשל ממדיו הקטנים של החדר, כך שברכיהם של היושבים מאחור נלחצו בכאב אל מוטה-העץ של השורה הקדמית. לפיכך השתדלו המקדימים לדחוף את שורתם לאחור — כדי שיהיה מרווח יותר. בקרב הנזער, שישבו בשורות שונות, עורר הדבר התנגדות, בדיחות, צחקו. הודות למאמצי סטפאנוב והרצים שנשלחו על-ידיו בשבע פחות רבע, נתמלאו לבסוף כל השורות, מן האחרונה ועד הראשונה, ורק בשורה השלישית והשנייה, שהיו לחוצות זו אל זו, איש כבר לא יכול לשבת.

— חברים! חברים! זאת היא עובדה מחפירה! — הבזיק ברקיהעופרת של משקפי סטפאנוב, כשהוא מאיץ במפגרים. — אתם מאלצים את מרצה הוועד המחוזי של המפלגה לחכות! (כדי לא להשפיל את עצמו, המתין המרצה בלשכתו של סטפאנוב).

לפני-האחרון נכנס לאולם הקטן רויטמן. משלא מצא מקום אחר — הכל היה תפוס על-ידי החלוקים הירוקים ופה-ושם בלטו מביניהם בשלל צבעים שמלות הנשים — הוא עבר אל הראשונה וישב בקצה השמאלי, כמעט נוגע בברכיו בשולחן הנשיאות. אחר כך הלך סטפאנוב להביא את יאקונוב. אף כי הלה לא היה חבר-מפלגה, הגיע לו לשבת ליד שולחן ההרצאה רבת האחריות, וגם מעניין היה להיות נוכח. יאקונוב הילך מבוויש כלשהו ליד הקיר, נושא בכ-פיפה את גופו גדל-המידות ליד אנשים שברגע זה לא היו פיקודיו, כי אם הקולקטיב הקומסו-מולי המפלגתי. משלא מצא מקום פנוי מאחור, עבר גם יאקונוב אל השורה הראשונה וישב בקצה הימני, כביכול גם כאן בניגוד לרויטמן.

לאחר מכן הכניס סטפאנוב את המרצה. היה זה אדם בעל-גוף רחב-כתפיים, בעל ראש גדול ובלורית שיער שחור ופרוע, שאפרורית נוגעת-ולא-נוגעת בו. התנהגות המרצה היתה חופשית ובלתי-אמצעית, כאילו סר לחדר זה ללגום כוס שיכר יחד עם סטפאנוב. היה בחליפת בוסטון בהירה, מקומטת פה-ושם, שהוא לובש אותה בפשטות יתירה, ועניבה צבעונית קשורה קשר-אגרוף. שום מחברות או פתקים לא היו בידיה, והוא ניגש ישר לעניין:

— חברים! כל אחד מאתנו מעוניין לדעת מה טיבו של העולם המקיף אותנו.

בנשותו בכל כובד גופו אל קהל המאזינים מעל לשולחן הנשיאות המכוסה בד כותנה עבה ואדום, נשתתק — והכל היטו אוזן. היתה מין הרגשה כזאת, כי מיד, בשתי מלים יסביר מהו העולם המקיף אותנו. אולם המרצה הרתיע בתנועה חזקה את גופו לאחור, כאילו הגישו לאפו כוהל-אמוניה, וקרא במרירות:

— פילוסופים רבים ניסו לענות על שאלה זו! אולם איש עד מארקס לא יכול לעשות זאת. מפני שהמתאפיוקה אינה מכירה בשינויים איכותיים! כמובן, לא קל (בשתי אצבעות שלף מכיסו שעון-זהב) להבהיר לכם הכל בשעה ומחצית השעה, אולם (הטמין את השעון בכיסו) אשתדל.

סטפאנוב, שקבע את מושבו ליד דוכן שולחן-המר-צים, הפסיקו:

— אפשר גם יותר. נשמח מאוד.

אצל אחדות מן הנערות נפל לבן בקרבן (מיהרו אותו יום לקולנוע). אולם המרצה, פורש את זרועותיו באצילות, הראה, כי גם מעליו יש פיקוד:

תקנון! — הושיב את סטפאנוב. — מהו שעור ל-מארכס ואנגלס לתת תמונה נכונה של הטבע ושל החברה. השיטה הפילוסופית שעובדה על-ידיהם עיבוד גאוני והמשיכו בזאת לנין וסטאלין, כונתה "מאטריאליזם דיאלקטי". החלק הגדול הראשון של "המאטריאליזם הדיאלקטי" — היא הדיאלקטיקה ה-מאטריאליסטית. אתאר אותה בקצרה בהנחותיה ה-יסודיות. בדרך כלל מסתמכים על הפילוסוף הפרוסי הגל, כאילו הוא שניסח את קוויה היסודיים של הדיאלקטיקה. אולם דבר זה מופרך מעיקרו, חברים. אצל הגל עמדה הדיאלקטיקה על ראשה, אין ספק! מארקס ואנגלס העמידה על רגליה, נטלו ממנה את הגרעין הרציונלי, ואת הקליפה השליכו! השיטה הדיאלקטית המארכסיסטית — הריה אויב! אויב לכל קיפאון, למתאפיוקה ולאמונות הטפלות! בסך-הכל אנו מונים בדיאלקטיקה ארבעה קווים,

הקו הראשון הוא... קשר-הגומלין! קשר-גומלין ולא צירוף של חפצים בודדים. הטבע והחברה — איך לומר זאת ביתר בהירות? — זו לא חנות רהיטים, בה דחסו רהיטים שונים, וקשר ביניהם איך. בטבע הכל קשור, הכל קשור — וזאת זיכור, זה יעזור לכם מאוד בחקירותיכם המדעיות!

במצב נוח ביותר היו אלה שלא עשו חשבון של עשר דקות, באו במוקדם ועכשיו הם יושבים מאחור. סטפאנוב, שמשקפיו התנוצצו בחומרה, מבטו לא הגיע לשם, אל השורות האחוריות. שם כתב לייט-גאנטי-המשמר פתק ומסרו לטוניה, טאטאריה קטנה מן המעבדה האקוסטית, לייטנאנט אף היא, אולם לבושה לסוטה מרוקמת מיובאה בגון אדום-עז מעל לשמלה כהה. בפותחה את הפתק על ברכיה, היתה טוניה מתחבאת מאחורי היושב לפניה. תלתל שחור נשתרבב על מצחה ונתלה באוויר — ועשאה מושכת יותר. משקראה את הפתק, הסמיקה כלשהו והחלה מבקשת מאת שכניה עיפרון או עט-נובע.

— נו... ואת מיספר הדוגמאות אפשר להגדיל ולהרבות... הקו השני של הדיאלקטיקה הוא, שהכל מתנועע. הכל שרוי בתנועה. אין תנוחה ומעולם לא היתה, עובדה! והמדע חייב לחקור הכל בתנועה, בהתפתחות — ועם זאת יש לחרוט בתודעה, שהתנועה איננה במעגל סגור, שכן אחרת לא היו מופיעים החיים המודרניים על רמה גבוהה. התנועה מתנהלת בסולם-מדרגות לוליני, דבר זה אין צורך להוכיח, תמיד מעלה מעלה, הנה כך...

בהנף-ידיים רחב הראה המרצה — כיצד. הוא לא התקשה בבחירת המלים, אף לא בתנועות הגוף. בהרחיקו מעליו את כסאות הנשיאות, פינה לעצמו כשלושה מטרים רבועים והחל מהלך בהם, רוקע ברגליו, מתנווד בהישענו על משענת כיסאו שהחריק תחת כובד עורפו המבהיל. את המלים "אין ספק" ו"אין צורך להוכיח" היה מבטא בקול רועם במיוחד, בהחלטיות, כמי שמדכא מרידה מעל גשר רבי-החוב-לים — והגה אותן לא במקומות מקריים, אלא במקום שם היה נחוץ לתמוך הוכחות סדורות וברורות בלא-הכי.

— הקו השלישי של הדיאלקטיקה — הוא המעבר

של הכמות לאיכות. קו חשוב מאוד זה מסייע אותנו להבין מה זאת התפתחות. אל-נא תחשבו, כי ההתפתחות היא — גידול סתם. כאן יש להצביע קודם-כל על דארווין. אנגלס מסביר לנו קו זה על-פי דוגמאות מן המדע. קחו למשל את המים, אפילו המים שבכוס זו, — יש להם שמונה-עשרה מעלות — והם עדיין מים. חממו אותם עד שלוש מעלות — ועדיין יהיו מים. חממו אותם עד שמונים מעלות — ושוב יהיו עדיין מים. אבל הבה ונחמם אותם עד מאה מעלות? מה יהיה אז? אדים!

צעקה זו פרצה בתרועת-נצחון מפי המרצה, אחדים אפילו הרעידו.

— אדים! ואפשר לעשות גם קרח. קראו את "הדיאלקטיקה של הטבע" לאנגלס, מלאה היא דוגמאות מאלפות למכביר, שעשויות להאיר לכם בקשר-ייכם היומיומיים. והנה עכשיו אומר כי המדע הסובייטי הגיע לכך, שגם את האוויר אפשר לעבות. מפני מה לא הגיעו לכך לפני מאה שנים? מפני שלא ידעו את חוק המעבר של הכמות לאיכות! וכך בכל דבר, חברים! אביא דוגמאות מהתפתחות החבר... רה.

לפני כל מרצה וללא כל מרצה, ידע רויטמן היטב כי בלי הדיאמאט⁸ אי-אפשר להתמצא בתופעות החיים. אך בשבתו באסיפות, בסמינרים ובהרצאות, בדומה לזו של היום, חש רויטמן כמעט תחושה פיזית כיצד מוחו מסתובב אט אט ומתברג במלוכסן. עם כל נטייתו המחשבתית להתנגד, הוא נכנע ל"סיבוב" זה, כשם שנכנע אדם שתש כוחו — לשינה. רוצה היה להתנער. יכול היה להביא דוגמאות מדהימות ממיבנה האטום, ממכניקת הגלים. אך לא היה מעז לשסע או לאלף חבר מהוועד המרכזי. הוא רק הביט בתוכחה בעיניו המשוקדות בעד משקפיו האנאסטיג-מטיים על המרצה המנופף בידיו לא הרחק מראשו.

קולו של המרצה נתגלגל ברעם:

— ובכן, מעבר הכמות לאיכות יכול להתרחש בצורת התפוצצות, ואפשר — בדרך א-בו-לו-ציו-נית, זו עובדה. התפוצצות לא בכל מקום הכרחית היא בהת-

פתחות; ללא כל התפוצצות מתפתחת ותוסיף להתפתח החברה הסוציאליסטית שלנו, אין על כך עוררין! אולם הסוציאל-רגנאטים, הסוציאל-בוגדים שלנו, הסוציאליסטים הימניים מכל הסוגים מרמים ללא בושה את העם, באומרים שמן הקפיטליזם אל הסוציאליזם אפשר גם-כן לעבור. ללא התפוצצות. איך זה בלי התפוצצות? ! דהיינו, בלי מהפכה? ללא ניתוח מכונת המדינה? בדרך פרלמנטאריה? שיספרו את המעשיות האלה לילדים קטנים ולא למארקסיס-טים מבוגרים! לגין לימד אותנו, ומלמד אותנו הדיאלקטיקה הגאואני, החבר סטאלין, כי הבורגנות לעולם לא תוותר על השלטון ללא מאבק מזוין!!

תלתלי המרצה היו כנסערים שעה שטילטל את ראשו אנה ואנה. הוא קינח את אפו בממחטה גדולה והעיה עין בשעונו, אך לא במבט מתחנן של מרצה שאינו מסתדר עם הזמן, אלא במלוכסן ובתמיהה, ואח"כ קירבו אל אוזנו.

הקו הרביעי של הדיאלקטיקה — נודעך כך שאי-אלה מאוינים הרעידו שוב, — אלה הן ה... הסתי-רות! הניגודים! המתבלה והחדש, השלילי והחיובי! זה קיים בכל דבר, חברים, זה לא סוד! אפשר להביא דוגמאות מדעיות, בבקשה — החשמל! אם נשפוף זכוכית בפיסת משי — יהיה זה פלוס, ואם נשפוף דונג בפרווה — יהיה זה מינוס! אולם רק אחדות שניהם, מזיגתם היא שנותנת אנרגיה לתעשייתנו. אין צורך להרחיק ולתור אחרי דוגמאות, חברים, הדבר מצוי בכל מקום: החום הוא פלוס, והקור — מינוס; גם בחיים החברתיים הננו רואים אותו קומ-פלקט בלתי מתפשר בין החיובי והשלילי. עיניכם הרואות, הדיאמאט ספג אל תוכו את המיטב שהושג על-ידי המדע. הסתירות הפנימיות של ההתפתחות, שנתגלו על-ידי מניח-היסוד של המארקסיזם, מופי-עות לא רק בטבע הדומם, אלא גם ככוח-מניע בכל הצורות, למן המשטר השבטי-הקמאי ועד האימפריא-ליזם המתפורר לעינינו; ורק בחברה האל-מעמדית שלנו הכוח-המניע הוא בלי ספק לא הסתירות הפני-מיות, אלא הביקורת והביקורת-העצמית ללא משוא-פנים.

(3) ר"ת למאטריאליזם הדיאלקטי.

כמיטה זרה פנים לתקרה

יעקב בסר

3. עָכְשׁוּ הוּא עוֹד יוֹתֵר קָשׁוּב
חֹשֶׁב אֵשׁה מְרֻשָּׁשׁת אֶצְלוֹ
בִּין הָאֲצָבָעוֹת כְּמוֹ כֶּסֶף טוֹב
הִיָּה פִּיצְגֵרֶלְד אֹמֵר
אָבֵל הִיא לֹא
עוֹבֶרֶת עָכְשׁוּ מִן הַחֹשֶׁךְ
חֲזוֹרָת כְּמוֹ זְמִזְמוֹת הַמְּנוּעִ, הַיְתוֹשׁ הַקָּר וְהַעֲשָׂשׁ, דוֹקֵר
חֲזוֹר וּמְדַפְדֵּף בָּהּ שׁוֹאֵל
שְׁאֵלוֹת נֹקְבוֹת אֶת גּוֹפָהּ

4. הָאֵשׁה כְּאִמּוֹר חֲלוּמָה
וְהַתְּקֵרָה בְּלִי שְׁתַּפֵּל לֹחֶצֶת עַל שְׁמוֹרוֹת
עֵינָיו יוֹצֵאת נִפְשׁוֹ לְהִנָּפֵשׁ
חֹשֶׁב עַד הַתְּאֵדוֹת הַנֶּפֶשׁ
עַל יוֹם הַמָּחָר כְּאֵלוֹ
יוֹם הַמָּחָר הוּא יוֹם
הַבֵּית שְׁאֵפֶשֶׁר לְגוֹר בּוֹ
כְּאֵלוֹ יוֹם הַמָּחָר הוּא מְקוֹם שְׁאֵפֶשֶׁר לְכוֹא

כְּמוֹ אוֹתוֹ פָּקַע אֵוִיל נְעוֹר
עַל גִּבְעוֹל חֲנוֹר
הוּא עוֹבֵר אֶת חֹשֶׁךְ הָאֲדָמָה
חוֹצָה וְצוֹהֵל בְּכוֹתֶרֶת אֲדָמָה כְּשֶׁשֶׁל נוֹפֵל

1. רַעַשׁ מְנוּעַ
עוֹבֵר מִדִּי זְמַן מְדוּד
אֲוִירוֹן מֵאַחֵר יְתוֹשׁ
קֵר חוֹלֵף וְדוֹקֵר אֶת הַחֹשֶׁךְ
הַתְּקֵרָה גְבוּהָה בְּחֹדֶר זֶה
גַּם הַמָּסָה זָרָה רֹאִים
כְּרוֹשִׁים סִדִּים דוֹקְרִים
וִילוֹן בָּהָה
מְשִׁי שָׁחַר מִתְנַפֵּגֵף בְּסִלּוֹן
מִתְנַפֵּגֵף וְנוֹפֵל
עַל חוֹרֵי-קֶשׁ עוֹרִים בְּשֹׁדָה שְׁלֵף
עֵינִים פְּקוּחוֹת
צִהְבוֹת וְדוֹקְרוֹת מִלְמָסָה

2. פּוֹקֵחַ עֵינִים
בְּמָסָה זָרָה פְּנִים לַתְּקֵרָה
הַתְּעוֹרְרוֹת בֵּינֵים, אוֹ מָה,
מִצִּית סִיגְרֵיהַ בְּשֹׁאֲרִית הָאֵשׁ
מְדֻלֵּק גַּר עַל שְׁלֹחַן הַלִּילָה אוֹלִי
הַבְּהוֹב כּוֹכֵב בְּשִׁמְשָׁה, אוֹ מָה,
אוֹלִי הַמְּנוּרָה שְׂרוּפָה, אוֹ מָה,
שְׁאִיבָה אֶרְכָּה וְעָשׂוּ וּזְחַל לְרִגְלִי הַסִּלּוֹן
צוֹמֵם דָּשָׁא שׁוֹמֵעַ נְשִׁימָה
שֶׁל נְחָשִׁים כְּאֲוִיר פּוֹלֵט עָשׂוּ שְׁאִיבֹת
שְׂרָשִׁים "רַעֲשִׁים טִבְעִיִּים שֶׁל לִילָה" אוֹמֵר
לְעֲצָמוֹ בְּחִיּוֹ חוֹר פָּקַע
עוֹר עַל גִּבְעוֹל לְכוֹ עוֹבֵר
חֹשֶׁךְ הָאֲדָמָה

מתוך ספר שירים חדש של יעקב בסר:
"גם אם לא" העתיד להופיע בקרוב בהוצ'
"מקור" — אגודת הסופרים, ע"י הוצ'
"יחדיו".

המרצה נתפסק ולא הספיק לכסות על פיו בעוד מועד. לפתע נתקדר, על פניו הופיעו איזה קמטטים מאונכים, הלסת התחתונה הרעידה בעווית כמוסה. בצליל חדש לחלוטין, קול המגלה עייפות גדולה, הוא עדיין ניסה לדבר במעומד:

— האפוזיציונרים והתבוסתנים מסוגו של בוכארין הוציאו דיבתנו רעה, כי קיימים אצלנו ניגודים מע"מריים, אולם...

העייפות הכריעתו, הוא נצטמרר, צנח על כיסאו וסיים את המשפט בקול גובל, חרישי:

— אולם הוועד המרכזי שלנו השיב מלחמה שורה במכה מוחצת.

כל חלקה האמצעי של ההרצאה התנהל באורח זה. נדמה היה שאיזה נגע פנימי התיש כוחו לפתע, או שאיבד כל תקווה כי השעה ומחצית השעה שהוקצו ייגמרו אי-פעם. דיבר כאוב וקולו הומך עד לחש. כאילו הכול מכוון נגדו ונגד קהל השומעים. היה כמי שמבקיע לו דרך בסבך-שליצער ואינו רואה מוצא.

— רק החומר הוא אבסולוטי, וכל חוקי המדע — יחסיים... רק המאטריה היא מוחלטת וכל סוג של חומר... יחסי... אין שום דבר אבסולוטי לבד מן החומר, והתנועה היא האטריבוט הנצחי שלו... ה"תנועה אבסולוטית, ואילו התנוחה — יחסית... אין אמיתות מוחלטות, כל אמת יחסית היא... מושג היופי יחסי הוא... מושג הטוב והרע גם הוא יחסי.

אם הקשיב סטפאנוב להרצאה ואם לאו — כל מראהו, מתוח ודרוך בכיסאו, הביע הכרת חשיבותו של המיבצע הפוליטי המתחולל וחגיגות עצורה על שמאורע תרבותי כה חשוב מתקיים בין כותלי מאוורינו.

מאונס האזינו להרצאה יאקונוב ורויטמן, מאחר שיושבים היו כה קרוב. עוד נערה מן השורה הרבי-עית, בשמלה ספוגית, דרובה היתה לפניו וסומק קל על פניה. התעורר בה הרצון השחצני להציג למרצה שאלה כלשהי, אך לא יכלה להמציא — איזו.

בקפידה הביט על המרצה גם קליקאצ'ב, שראשו הצר והמוארך נזדקר מתוך הדחסות לבושת המדים של היושבים. אך גם הוא לא הקשיב: בעצמו ניהל לימור דים פוליטיים ויכול היה לקרוא אפילו הרצאה טובה יותר והיטב ידע איזה מקורות-הדרכה ניתנו לו למרצה בשביל ההופעה של היום. מתוך שיעמום גרידא היה קליקאצ'ב לומד וחוקר את המרצה — תחילה אומד כמה זה יכול לקבל לחודש, אחר-כך ניסה לקבוע את גילו ואת אורח-חיו. אפשר שהיה בן ארבעים בקירוב, אולם פניו האפורים המבותרים קמטים, האף המלא והמאדים קירבוהו לגיל חמישים, או שמא כפי שאומרים, הוא נוטל הרבה מן החיים והם מתנקמים בו.

השאר לא הקשיבו, בכנות. טוגיה והלייטנאנט הגבוה כבר היו מכתבים את הדף הרביעי מן הדפדפת. לייטנאנט אחר ותמרה שיחקו מישחק משעשע: הוא תופס תחילה אצבע אחת של ידה, אחר כך עוד אחת — עד שאחזו את הכף כולה; אז היא מכה קלות בכפה השנייה על ידו ומחלצת את היד הלכודה. וחוזר חלילה. המישחק העסיק את שניהם מאוד ורק על פניהם, הגלויים לעיניו של סטפאנוב, השתדלו בערמוניות לשמור על ארשת רצינית. מפקד הקבוצה ה-4 צייר בשביל מפקד הקבוצה ה-1 (אף זאת על הברכיים, להסתיר מעיני סטפאנוב) איזה מיבנה שיש בדעתו להוסיף לתוכנית שלו, שכבר הופעלה.

אך אל כולם, אף כי למקוטעין, עדיין הגיע קולו של המרצה, ואילו קלארה מאקאריג'נה, בשמלת-תכלת חדגונית, ששנה במרפקיה על משענת הכיסא שלפניה וכבשה את ראשה בין זרועותיה המשוכלות. יושבת היתה חרשת-ואילמת לכל שהתרחש בחדר זה, מרחפת באותו ערפל שחור-ורדרד שנוצר תוך כיווץ גבות-עיניים נועמות. תערובת השמחה, המבו-כה והגעגועים לא הירפתה ממנה מאז נשיקתו של רוסקה אתמול. הכל נסתבך ואין להתיר. למה היה בחייה אריק? וכלום אפשר היה לזנוח אותו? וכיצד אפשר לא לחכות? וכיצד ניתן להישאר עמו בקבוצה אחת, לפגוש את מבטו ושוב ושוב רק לדבר? לעבור לקבוצה אחרת? והאם לא המהנדס-פולקוב-ניק הוא שהחליט להעביר את רוסטיסלאב עצמו? הן הוא קרא לו לפני שעתיים והלה עדיין לא חזר. לקלארה היה נוח יותר שלא חזר לפני השיעור הפו-ליטי, והיא מיהרה ברצון להרצאה — כדי להרחיק

את פגישתה עמו. אבל הערב הברור ביניהם הוא מן הנמנע. בצאתו הוא פנה אליה ליד הדלת והציף אותה במבט-תוכחה שאין לשאתו. ואכן, כמה זה יכול להיראות נבוי — אתמול להבטיח לו, והיום... (היא לא ידעה כי לעולם לא יינתן לה עוד לראותו: רוסקה נעצר והושם בצינוק צר בכלא המיפקדה. ובמעבדת הוואקואום, ברגע זה עצמו ובנוכחות מפקד המעבדה, היה המאיור שיקין מפרק את שולחנו של רוסקה ועורך בו חיפוש מדוקדק).

הכוחות החלו זורמים שוב אל תוך המרצה. הוא נתעורר לחיים, קם על רגליו ובנופפו אגרוף גדול היה מכלה בזעם ובלעג את הלוגיקה הפור-מאליית העלובה, תולדת אריסטו והסכולסטיקה של ימי-הביניים, שכרעה-נפלה תחת כובד הדיאלק-טיקה המארקסיסטית.

דווקא למאוורינו היו מגיעים כתבי-העת האמרי-קניים הטריים ביותר ולא מזמן תירגם רובין ופרט לרויטמן קראו גם קצינים אחדים על מדע הקיברנ-טיקה החדש. והרי מדע זה נשען כולו דווקא על הלוגיקה הפורמאלית המובסת: "הן" הוא הן, ו"לאו" — לאו — ונתון שלישי אֵין. גם "האלגברה הלוגית הדר-משמעית" של ג'ון בול יצאה בה-בשנה שהופיע "המאניפסט הקומוניסטי", אלא שאיש לא השגיח בה.

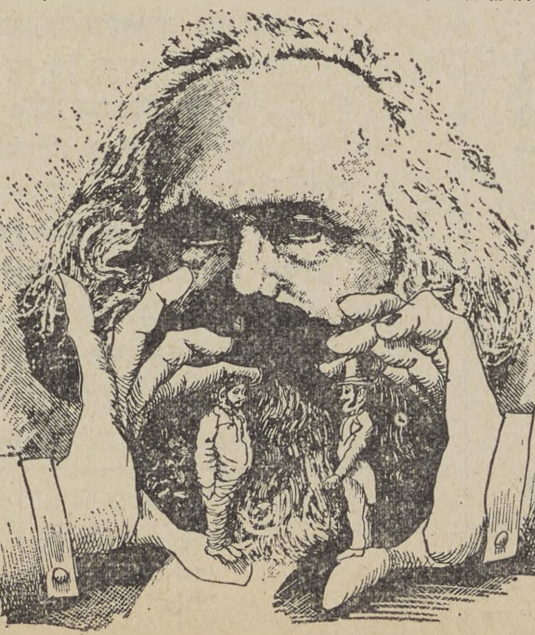
— החלק השני של המאטריאליזם הדיאלקטי הוא — המאטריאליזם הפילוסופי — הרעים קולו של המר-צה. המאטריאליזם צמח במאבק נגד הפילוסופיה ה-ריאקציונית של האידיאליזם, שמייסדה הוא אפלטון, ובמרוצת הזמן היו נציגיה הטיפוסיים ביותר הבישוף ברקלי, מאך, אוונאריס, יושקביץ' וואלנטינוב.

מגורנו של יאקונוב פרצה אנהה כזאת, שרבים פנו אליו. יכול היה לחלוק כאן את רגשותיו אולי עם רויטמן, אולם דווקא עמו לא יכול לעשות זאת, והוסיף לשבת בארשת-פנים נכנעת-מרוכזת. הנה, בדברים כאלה עליו לבזבז את החודש האחרון שניתן לו!...

— אין צורך להוכיח, כי המאטריה היא תמצית כל דבר קיים! — רעם קול המרצה. — המאטריה אינה ניתנת לחיסול והשמדה, אין על כך עוררין. למשל, אנו טומנים באדמה גרעין — כלום הוא נעלם? — לא! הוא הופך לצמח, לעשרות גרעינים כמוהו. היו מים — מן השמש המים התאיידו. אז מה, הם נעל-מו? בוודאי שלא!! המים הפכו לענן, לאד. זהו! רק משרתה הנוכח של הבורגנות, העבד-הנרצע והמוסיף לשבת בארשת-פנים נכנעת-מרוכזת. היתה לו השפלות להצהיר, כי "החומר נעלם". אבל זה מצחיק, ספר למי שתמצא! לנין הגאונ, בעבודת-האלמוות שלו "מאטריאליזם ואמפיריו-קריטיציזם", בהשראת השקפת-העולם המתקדמת, הזים את אוסט-וואלד והכניסו למבוי סתום שאין מוצא ממנו.

יאקונוב הירהר: הלואי והושיבו על כיסאות צרים אלה מאה מרצים מסוגו של זה וקראו לפניהם הרצאה על נוסחת איינשטיין — והחזיקום בלי ארוחת-צה-ריים, עד שראשיהם המטומטמים והגפרים יתפסו לפחות — לאן נעלמים בשניה אחת ארבעה מיל-יוני טונות מחומר השמש!

אבל דווקא אותו מחזיקים ללא ארוחת-צהריים. כל הרמ"ח שלו מתוחים. היה מעורר את עצמו בתקווה

— אולי ישתררו אותם במהרה?

הכל חיוקו עצמם באותה התקווה, מפני שנשעו מה-בית בחשמליות, באוטובוסים וברכבת החשמלית, מי בשמונה ומי בשבע בבוקר — ולא קיוו עתה להגיע הביתה לפני תשע וחצי.

אולם מתוחה מכולם ציפתה לגמר ההרצאה סימוצ'קה, אם כי היא נשארת למלא תורנות ואין לה להזדרז הביתה. היראה והציפיה עלו וירדו בקרבה גלים-גלים חמים ורגליה נתאבנו, כאילו מיין-שמפניה. הרי היום הוא אותו יום-שני בערב, שקבעה לגלב. לא יכלה להרשות שרגע חגיגי ונעלם זה בחייה יעבור במפתיע ואגב-אורחא — הן מסיבה זו הרגישה שלשום את עצמה עדיין בלתי-מוכנה. אולם כל יום-אתמול ומחציתו של יום זה עברו עליה כלפני חג גדול. ישבה אצל התופרת והאיצה בה לסיים את השמלה החדשה, שהלמה את סימוצ'קה מאוד. בריכוז-יותר רחצה בבית, בהעמידה את אמ-בטיית-הפח בעיצומו של דוחק-הדירה המוסקבאי. בלילה קיפלה ארוכות את ציציות שיערה ולבוקר פיתחה אותן באריכות, בוחנת את עצמה במראה, שואפת להיווכח כי עלי-ידי השינויים בצורת הראש עשויה היא לשאת חן בהחלט.

חיבת היתה לראות את גרו'ין בשעה שלוש, מיד אחרי ההפסקה, אולם גלב מזלזל בגלוי בתקנות לאסירים (יש לדבר עמו על כך היום!), איחר לארו-חת הצהריים. אותה שעה שלחו את סימוצ'קה לזמן רב אל קבוצה אחרת, לערוך את רישום הכלים וה-אבזורים, וחזרה למעבדה האקוסטית רק לפני שש — ושוב לא מצאה את גלב, אם כי שולחנו היה עמוס כתבי-עת ותיקים לרוב, והמנורה דלקה. וכך היא הלכה להרצאה מבלי לראותו ומבלי לחשוש לירידה הנוראה שאתמול, במפתיע, נסע אחרי הפסקה של שנה לפגישה עם אותו.

עכשיו, בלחיים בוערות ובשמלה חדשה, ישבה בהר-צה ועקבה נפחדת אחרי מחוגי השעון החשמלי הגדול. בתשע צריכה היתה להישאר לבדה עם גלב... בהיותה קטנטנות ודחוקה בין השורות ה-לחוצות, היתה מוסתרת מאחורי שכניה וכיסאה נראה כפנוי.

קצב הרצאתו של הנואם גבר בלי-משים, כשם שב-תזמורת באה החשה בוואלס ובפולקה בטאקטים האחרונים. הכל הרגישו בכך ונתעוררו לחיים. רוד-פות אשה את רעותה, מתערבות קמעה בנתזים מפיו של הדובר, נישאו מעל לראשי המאזינים המחשבות המכוונות:

— התיאוריה הופכת לכוח חומרי... שלושה קווים למאטריאליזם... שתי תכונות לו לייצור... המעבר מן הקאפיטאליזם לסוציאליזם אינו אפשרי בלי ה-דיקטטורה של הפרולטאריאט... קפיצה אל עולם החופש... כל זאת מבינים היטב הסוציולוגים ה-בורגנים... כוחו וחיותו של המארקסיזם-לניניזם... החבר סטאלין העלה את המאטריאליזם הדיאלקטי על מדרגת חדשה, גבוהה יותר!... מה שבשאלות התיאוריה לא הספיק לעשות לנין — עשה החבר סטאלין! הניצחון במלחמת-המולדת הגדולה... ה-תוצאות המלהיבות... הסיכויים גדולים ללא גבול ותיכלה... החכם הגאוני שלנו... הרם-והנישא שלנו... האהוב...

ותוך-כדי תשואות הקהל עוד הספיק להעיף עין בשעון-הכיס. היה ארבע פחות שמונה. מן המיכסה עדיין נותר זנבון קטן.

— אולי תהייה עוד שאלות? — כאילו באיום-למחצה שאל המרצה.

— כן, אם אפשר... — הסמיקה הנערה בשמלה הספוגית מן השורה הרביעית. קמה על רגליה ונר-גשת על כי הכל מביטים בה ומקשיבים לה, שאלה: — אתה אומר — הסוציולוגים הבורגנים מבינים כל זאת. ואמנם הכל כה ברור ומשכנע... אז למה הם כותבים את ההיפך? זאת אומרת, בכוונה הם מרמים את הבריות?

— מפני שנוח להם לדבר אחרת! משלמים להם על כך כסף רב! משחדים אותם על חשבון הרווחים הגדולים שהם סוחטים מן המושבות! תורתם מכונה פראגמאטיזם, ובתרגום רוסי: מה שנוח הוא הקובע. כולם רמאים, זונות פוליטיות!

— כולם-כולם? — נחרדה הנערה וקולה דק-דקיק. — כולם עד אחד!! — סיים בביטחון הנואם בטלטלו

את ראשו הפרוע והמאפיר

מרוסית: דב אסא

איה של רמי

רק מתוך הרומאן "השקט הנפשי"

אהוד בן עזר

כמו על פי חוק של כלים שלובים החלו צרות פוקדות את רמי ואיה מיד לאחר חתונתם של חיימסון ומירה. רמי השקט והנושא-בעול נתייגע. אי-נחת של גיל התשוקות המאחרות תקף אותו. הוא קץ בדיבורים המלאים של איה על מחלותיה המדומות ועל כך שאינה זכנה להיות כל ימיה שפחה לבית ולילדים. הוא אהב מאוד את אורית'לה וכלי אך הרעש שהיו מקימים שעה שהיה חוזר עייף מעבודתו — היה מוציא אותו לא פעם מדעתו. ואיה זאת יושבת עימם בתוך הבית הפרוע וההפוך מתבוננת בתוכניות-הילדים בטלוויזיה. מדי פעם היו פורצות מריבות וקטטות היה צריך להרביץ לילדים, למרות שסלד מכך והאמין כי לעולם לא יגטט דרך זו כדי לקנות לעצמו סמכות ושלטון על ילדיו. זמן רב סירב להכותם וקא משום שאיה תבעה ממנו לעשות זאת שעה שנתכעסה על אחד הילדים. וא נזכר אז באימו שעומדת ובוכה ומחזיקה יד על מותנה בגלל כליותיה באובות, והיא צורחת ומפגיעה באביו להענישו ולהכותו, ואביו חלש-האופי דועט אליו סמוק מכעס וסוטר לו על פניו, "עכשיו תדע מה זה להרגיז את מאו" — וכשנמצא עתה במצב דומה עם איה, היתה לו הרגשה שאביו נוחת-עדן היה מעדיף לסטור אז לאימו שתחיה-עד-מאה-ועשרים. וכך לא-רביץ-על-פי-פקודה עד שהחל מאבד מסבלנותו ומרביץ מיומנתו שלו, ולעיתים היה נועקת אליו כמשוגעת וחוטפת מידו את אורית'לה ויובלי הבוכים. ואחר כך נופסת במותניה כאילו כאב חד חתכה, ורצה לבית-השימוש ומקיא.

מה קרה לך, את בהריון?

אני חולה, רמי, אני חולה. הגיע זמן שתבין זאת."

אם את חולה, אז לכי לרופא."

רופאים לא יעזרו לי."

זה הכול פסיכוסומאטי."

תפסיק להיות לי דוקטור שוואנץ."

"טוב-טוב."

"טוב-טוב אני אמות לכם יום אחד ואז תראו."

הצגה.

בך פעם אחר פעם. ממש גיהנום.

משכורתו לא הספיקה. הם היו חיים במשיכת-יתר מן החשבון בבאנק. המכונית נתרפשה. למכור אותה לא היה כדאי משום שדמי אחזקת-הרכב היוו סעיף נכבד במשכורת. ולהחליפה בטובה וחדשה ממנה לא היה כסף. ובמצבה הנוכחי כבר לא היתה שווה הרבה. גם הדירה ברמת-אביב, שהיתה דירתם של איה ואורי בן עמי לשעבר, נעשתה צרה. חדר-שינה, סאלון, פינת-אוכל, ומחצית-חדר שהיתה מעין חדרון עם מרפסת סגורה, לשני הילדים. והכול מתרפט והולך בחוסר-סדר ובאי-תקווה. רמי ישן עם איה באותה מיטה זוגית של כלולותיה הראשונים, שעליה ידעו אחר-כך גברים הרבה בתקופת רווקותה המחודשת, עד שעשתה את השטות השנייה של חייה, לדבריה, ונישאה לו.

איש מחבריו ומכריו לא קיים את משפחתו ממשכורת אחת, אבל איה לא הצליחה להתמיד בשום עבודה. את חלומות התיאטרון והאוניברסיטה שלה נזחה מזה שנים, מאז נסתיימה פרשת אהבהבית עם אחד המורים בכך שידידו תצעיר גירש אותה יום אחד ערומה מדירתו, סגר עליה את הדלת, והשליך לעברה את הבגדים מן הקומה השלישית, והתחתונים והחזייה דווקא בסוף, כמו בתיאטרון. פרשה מבישה זאת רדפה אחריה תקופה ארוכה, כי היו לה עדים. ובעיקר חרה לה שהמורה שלה לא קם להגנתה אלא נשאר ספון בדירתו. אותו יירוש היה שלב מכריע בחייה, והחלה לוקחת גולות-נגד-הריון. אחרי הכבדות האנוכית של אורי, שהתעקש להשתמש באמצעי-מניעה וקילקל לה תמיד את העונגה, ואחרי המילמולים והליטופים העדינים של המורה בחוג-לתיאטרון, שהיה מרוצה ביותר כל אימת שרכבה במלוא שובבות-נעוריה על אחוריו הנשיים, כבועלת אותו. אחרי כל אלה מצאה פורקן בפרשיות עזות וקצרות, שנראו לה תמיד אהבות סוערות. גבר פה גבר שם. בעל של אחת מחברותיה חטובות, מחיפה, שהיה מגיע לעיתים לצורך עבודתו לתל-אביב, ומוזמן עצמו אליה לכוס-קפה ושיחת-ידידות ובלילי נעים. וכל מיני היכרויות שלבסוף בחלה בהן.

כלפי חוץ היא היתה אז, בתקופת רווקותה השנייה, בחורה משוחררת בעלת גוף בושך ומענה-לשון, צחקנית וקלת-דעת, שרוב חברותיה נשואות כרווקות קינאו בה. אך לאמיתו של דבר, בהיותה עם עצמה, היתה נופלת לא פעם לתקופות של דיכאון, ובייחוד היה קורה לה הדבר ביום-שלמחרת. וכל כמה שהשתדלה להתעלם מכך ולטעון באוזני חברותיה כי יש להתייחס למין כאל צורך טבעי, ואסור לקלקל את ההנאה במחשבות על העתיד, ואף שלכאורה חיותה על פי דיעותיה אלה, הינה בינה-לבינה היתה לעיתים בזה לעצמה ומתמלאת רגש-אשם כלפי אימה, אשר לאחר שנתאלמנה לא נותר לה, לדבריה, אלא לצפות לנכדים שתלד איה.

איה ניסתה כוחה בסוכנות-ביטוח, אך גברים הסתכלו לחזייתה ולא לידיעונים ההחזיקה בידה. הם הציעו לה ארוחות-צהריים חשאיות וסופי-שבוע במלונות רחוקים אך לא הפקידו בידיה את ביטוח-חיייהם. ואילו נשים התייחסו אליה בחשד והיו נוטות לה חסד רק בדבר אחד, בהצעות להשיאה בהקדם כדי שתחדל לשוטט סביב כמשתרת-לטרף.

אחרי סוכנות-הביטוח בא תור הגאלריה וגם שם נותרו רק חובות וכמה תמונות שלא נמכרו, וכמו בגלגולה הקודם — גם כמה פרשיות-אהבים, כמעט תמיד עם גברים נשואים, וללא שום הצלחה מסחרית. בשעת ייאוש היתה נזכרת בכרות הבחירות המפורסמת שכנגד ניכסון, תחת לתמונתו: "האם היית קונה מאיש זה מכונית משומשת?" — מה יש בי שכולם מוכנים להשתמש בי אך איש אינו מוכן לקנות ממני דבר?

ואז נתקבלה לעבוד פרק-זמן במחלקת-האירועים של המוזיאון-העירוני, וזו היתה התקופה היפה בחייה, משום שיכלה להשתמש בשליטתה הטובה בכמה שפות, ובכל מה שזכרה עדיין מתקופת לימודיה באוניברסיטה. אימה היתה גאה בה. איה קיבלה הזמנות לרוב האירועים האמנותיים החשובים בעיר. אבל סיפור-הצלחה זה נקטע באיבו עקב מדיניות של קיצוצים בתקציב, אשר נראתה לה רק תירוץ מצד אלה שנתקנאו בהצלחתה. ומכל אותה תקופה נותר בידה רק תצלום גדול של ראש-העיר הנושק אותה בפתיחת איוז תערוכה.

אימה תמכה בה כל אותו זמן, ובעיקר בתקופות שבהן לא עבדה. עד שטילפן אליה יום אחד ראובן ברנע, וסיפר לה כי ב"צוותא" מחפשים עוד מזכירה. וכך עבדה שם תקופה ארוכה ביותר, כשנה וחצי, ונעשתה דמות מוכרת מאוד והתאהבה ברקדן אחד שהיה עדין כלפיה במיוחד ומפקיר עצמו לליטופיה ומניח לה להעריץ בנשיקותיה כל חלק בגופו, עד שנמלך בדעתו יום אחד וסילק אותה, לא לפני שהירשה לה לנשקו ערום כשהיא כורעת מולו כנגד הראי, שעה אסוף למעלה, כבחור, והיא לבושה רק כתונת-בד קצרה המכסה את חלקיה הנשיים.

בקיצור, רבים עברו עליה עד שהכירה יום אחד את רמי, שירד באחת משעות-היום למשרד של "צוותא" כדי להכין כרטיסים למופע של מוסיקת-פופ או איוז תוכנית-בידור אחרת. קבקי-העץ שלו הידהו לאורך כל המסדרון, מאולם-התצוגה של המיטבחים ועד דלת-הזכוכית של התיאטרון. הם שוחחו. איה מצאה חן בעיניו. אחרי ימים אחדים התקשר. הוזמן לכוס-טה. ניסה להתעסק ונידחה משום-מה אך המשיך לבוא מדי-פעם. איה החליטה שאינו לפי ערכה. סטודנט לא-צעיר למשפטים שטרם סיים לימודיו, יושב-ראש תא-הסטודנטים של גח"ל, נמוך, לא-חכם ולא קשוב לשום דבר שקשור באמנות ובתרבות מתקדמת. נראה לה קארייריסט ותו-לא. והעבירה אותו למירה. אם לא יועיל — לא יזיק.

ואז, פתאום, נסתיימה גם העבודה ב"צוותא". תמיד פתאום, באיוז אמתלה של קיצוצים וקיצוצים, ואחר-כך היתה שומעת שקיבלו מישהי אחרת לעבוד במקומה. היא נתקשתה להכיר בעובדה שדווקא בגלל אותה קלילות מתחננת-קמעה שבה היתה יוצרת בנקל קשרים עם זרים — היתה מעוררת על עצמה איוז דחיה מצד האנשים שעמם עבדה יום-יום. גברים היו חומדים אותה כאילו הליכותיה החופשיות מוזינות כל דכפין לגעת בה ולמשמשה, והנשים קינאו בה ולא יכלו לעבוד במחיצתה.

ושוב פגשה בראובן ברנע, לאחר שטילפנה אליו, והפעם ניסתה ברצינות, אבל זה לא הלך.

באותה תקופה החלו רמי ומירה מתכננים את נישואיהם, ומשעה שרמי היה "שייך" למירה, התייחסה אליו איה בפחות ביטול, ואולי אף ביותר משמץ של רגש-החמצה. אם הוא טוב בשביל מירה! — אך כאשר עזב את מירה, כשהוא חייב לה כסף, ומאוחר יותר, כפי שנתברר, כשהיא גם הרה לו — לא חסכה ממנו איה, שלא בנוכחותו כמובן — כל גינוי וגידוף אפשרי. היא טיפלה אז במירה כאחות מסורה ועזרה לה ככל יכולתה להיפטר מזרעו של רמי שנבט ומתפתח ברחמה.

ואז —

ואז היא הצליחה להשיג את כתובתו החדשה של רמי ולא גילתה את הדבר למירה. והיא עשתה זאת אולי גם מפני שהרגישה בחוש שמירה לעולם לא תסלח לה על שעזרה לה במצוקתה הנוראה, ובחסתר מאימה, להיפטר מן היצור הזעיר שהלך ונתהווה ברחמה. וערב אחד הופיעה בדירתו של רמי, בלי להודיע. הוא החוויר תחילה. נבהל. אחר כך, מבלי שנשאל, מבלי שידע דבר מכל מה שקרה, הכריז שהוא מתחרט. שמוטב לו לחזור אל מירה. שהוא אדם אבוד. שהמורים מתנכלים לו בבחינות. ששולטת בחוג-למשפטים איוז מאפיה שמאלנית שמתנכלת לו משום שהוא ידוע כאחד הפעילים בתא-הסטודנטים של גח"ל. שהוא בן לאביו. שהוא שונא את אימו. שבארץ אחרת היו ניתנות לבחור כמוהו אפשרויות הוגנות ויכול היה להיעשות אפילו, בבוא היום — שר-המשפטים.

איה שמעה ושמעה, מוקסמת לנוכח החורבן שהוא ממיט על עצמו ושהתאים למרירות שלה על פיטוריה, אך אינה מצליחה לקשר חשיפה עצמית זו עם סיפוריה המלוהטים, המבוישים-קמעה, של מירה הצנועה — על רצינותו וביטחונה-העצמי ועל נפלאותיו במיטה. ואז קם רמי, בדירה הסמרטרטית והמלוכלכת, בקבקי-העץ הישנים שלו, ובאיוז חולצת-טריקו קרועה-למחצה ולא-טרייה, ואמר שאו.קי. או.קי. הוא ניגש בזה הרגע לטלפן למירה, — האם התכוון לכך ברצינות או רק כדי למתוח את איה (כפי שהודה לאחר זמן) — אך איה, בידועה באיוז מצב נמצאת עתה מירה בדירתה, עם אימה שכבר יודעת-ולא-יודעת ומסתובבת סביבה בהלך-רוח קרבי, — איה שיאעה כי כבר מאוחר וגם מסוכן לאפשרות של שיחת-חרטה מצד רמי עם מירה — קמה עתה ומעין פירפור שידוני — קוקוריקו, מזדמזם ועולה מקירבה כמו מתהום ארץ רבה, וניצבה מולו, בדרך אל הטלפון שבפרוודור, גבוהה ממנו מעט, ובקור-רוח של טירוף פתחה את חולצתה לעומתו וחשפה את שדיה הגבוהים, הנלחצים לחזיית-קורים דקיקה ושקופה, והחליקה על שפעת שערה השחור, ופניה, פני המאדונה החיורות, נעו לעומתו ושפתיה דובבו —

"למה לך ללכת אל הטמבלית הזאת? — בוא תישאר איתי ואני אלמד אותך מה זה טוב..."

ומה שאירע ביניהם אותו ערב, בדירה המסריחה, על מיטת-זקנים נודפת ריח של יושן, ובין קירות עבים ושחורים-כמעט מאי-סיוד — חתם את גורלם ועתידם. מצפונייהם ניבעו זה לזה, פניו של רמי נבלעו בשדיה המלאים כשתי פקולטאות יוותרו, ולאיה היתה הרגשה חלומית שהיא לוקחת גבר נשוי-כמעט מזרועות אשתו או אהובתו, ממש כפי שקרה לה כאשר הכירה או אורי בן עמי.

"קוקוריקו!"

נקיטה סטנסקו

מראה האבן

אני מראה לך את הדבר היפה ביותר שבי כלומר את השיר, את השיר דקא אני מראה לך ושואל:

הסבור אתה שהוא דומה לאבן, הסבור אתה?

ואתה, עצי, מראה לי את הדבר היפה,

היפה ביותר שבה.

את הרית שלך אתה מראה לי

ושואל — נודף-הנחושים:

הסבור אתה שהוא דומה לאבן, הסבור אתה?

הוא מראה לי את הדבר היפה שבו,

חיי העלובים הוא מראה לי,

חיי השקופים הוא מראה לי

ושואל:

הסבור אתה שהוא דומה לאבן,

הסבור אתה שהוא דומה לאבן?

הוותיקה בין חמשת המשוררים והמשוררות של השירה הרומנית העכשווית, שאת שיריהם תר-גמתי, היא המשוררת מאריה באנוש, אשר ביקר-רה לפני שנה את הארץ, בתור אורחת אגודת הסופרים בישראל. מאריה באנוש הינה החוליה, המקשרת בין דור המשוררים החדש ברומניה לבין הדור, שהשפיע וקבע במידה רבה את דמותה של השירה הרומנית החדשה, בתקופה שבין שתי מלחמות העולם, כגון ארגזי, בלאגה, באקוביה, בראטו, כדי לציין רק אחדים מן הח-שובים ביותר. יהודיה ממוצאה, התחילה את דרכה השירית בסוף שנות השלושים, וכבר ספרה הראשון "ארץ הנערות", אשר הופיע ב-1939, זכה להד רחב ביותר. מאז פירסמה ספרי שירה רבים, מחזות, דברי פרוזה ותרגומים משירת העולם. מאריה באנוש, אשר התחילה את דרכה בליריקה צרופה, כתבה תקופה מסויימת גם ליריקה מגוייסת, כדי לעבור לאחר מכן ללייקה הגותית-רגשית בעלת דמיון רב.

שטפאן אוג. דוינאש סבל רבות בתקופה הסטא-ליניסטית, ורק בשנת 1964 יצא ספרו הראשון לאור, והוא אז כבר בן 42. אך לאחר מכן הוציא זה אחר זה תריסר ספרי שירה, כעשרה ספרים בתחום התרגום ושני ספרי ביקורת ומסות ספ-רותיים. היום הוא נמנה על המשוררים הבולטים ביותר. מכהן גם כעורכו של כתב העת "המאה העשרים", שהוא לכל הדעות כתב העת החשוב והפתוח ביותר לחידושים בספרות ובאמנות. **דוינאש**, איש בעל השכלה שירית רחבה, כותב שירה מלאת להט, עשירה במטפוריקה ואינו נרתע גם מפאתוס. בשירת הבגרות שלו הוא מרבה להרהר על מהות החיים ועל תעלומת היקום, על תפקידה ומקומה של השירה בחיינו ובחיי המשורר.

אנה בלאנדיאנה, ניקיטה סטאנסקו ומארין סורסקו משתייכים לדור הצעיר, שעלה אל ה-כותרות בשנות השישים. **ניקיטה סטאנסקו ומארין סורסקו** הם היום המשוררים הרומניים המפורסמים ביותר בעולם הרחב, הודות להעז-תם בשבירת צורות ותכנים והתקרבותם אל האווירה, האופפת את שירת העולם במערב. אנה בלאנדיאנה לעומת זאת נשארה קשורה יותר להווי ולנופים של ארץ מולדתה ועל כן קרובה גם יותר לליריקה רגשית, ומאז נאמנה לעצמה.

השתדלתי לתת במבחר זה, עד כמה שניתן בי-מסגרת מצומצמת זו, מגוון של דברים המתרח-שים היום בשירה הרומנית

מ.ו.

שטפאן אוג. דוינאש

החזרה

השטח — אף כיצד יתגלה אותו מקום לא-מקום על שירותיו מזהיב מעט אל תוך זמן רוטט כמו הללויה סגפנית בין עננים?

השטח, שבו אני שוקעים אחוזי-ערגה, לא היה קים, אף אנו הולדנהו יחדיו, ותפל הנו קדוש בו ומעדן, הרריה של פרפרים המאחרים לבוא.

סמטותינו — שום-מקום, אני משוטט תמיד אל קרבי; כמו בלבת הגזע נושם הפנים; היות נוצצות מוחשיות יותר מאתנו.

שניות נוטפות והן גלמיות כמו גרעינים של דת. חיעךך אינו אלא אותו גבול השרפה, אות שבו אנו מתחילים להיות.

התחושי כי זה רחוף פגישתנו הראשונה? השאר הנו חזרה ותו לא: סך הכל של פעימותינו הקלות, אפר הממלא פלא תמדני אתר.

מאריה באניש

על איקונין של זכוכית

זה קרה בגיל הפלאים. השמים היו — חמעת-זהב גדולה.

מכל שית ושית פרץ

סוס דוהר,

פרש חסר-רחמים,

הורג דרקונים בתרבו,

ששפתיו מתקוות

ומבטו מחמיר.

כמו גיורגי הקדוש

על איקונין של זכוכית

טרנסילבני,

בא רכוב הגעגוע

בצבעים חמים ועזים,

מלא-זעם ואבדון

מתחת לפרחים וקשתות

ומתחת לכפת העלים.

זה קרה בגיל הפלאים.

כעת מתחילה הצפייה הארפה שלי, חסרת הסבלנות.

מארין סורסקו

רקיע

רקיע נמלט מעלה מעבר לרקיע, קצה של ענן בלבד רוחף ובא עד הלם נוגע בתקרה.

הקשר שלנו מתרחש יותר באויר, מחוות שהחלו, מחשבות שנאמרו חצין בפה, חצין במעשים.

אני סוכך בידי על עינך,

מעין בה,

כמו אכרית הבודקת

מסך ביתה

אם טפת-הזרע הטלה אמנם

בביצה, ונתן לשימה מתחת לדוגרת.

כך אני מביט בטפת אשונך

ונמצא שם מנח מתחת לדוגרת,

כנפים צומחות לי, ואני עף

בחלל, אל רקיע שעלה

מעבר לעצמו.

אנה בלאנדיאנה

או, כפר

יותר ריח

ממראה או צליל,

ריח של עשן-ערבים, עת

עדי-צאן חוזרים — רחומים

מלב חלב פורח בשדות;

ריח של חלב מעלה קצף,

חלב ארוטית מעטין, כאלו

בקשרו הכחל מזדננים

נפשו הירקה של עשב פראי עם אבן

רך ונרגש של עשן;

ריח של קש רטוב,

של גרגרים בערמות,

של פירמידות-חטים עולות אל על,

עת איר-ערב נספג אל תוך עצמו

והעננים מתפורים כמו

ספורי-עם דקים,

של שער מחזק בשמש —

ריח של עצמי,

של עור חולם עשבי-בר,

של שנה ושל מלה —

או כפר, בנוי אל תוך אויר

מתשקפה נצחית,

אהיב בכל הנשימה,

טלטל ברוח מצד אל צד.

קירור חשמלי מ י ש ה בע"מ

רח' וולפסון 46 תל-אביב

טל. 82 43 22, 82 94 37

חדרי קירור טרומיים

תעשייתיים-מסחריים

× להקפאה עמוקה

× לפרחים ולמזון

× ארונות קירור

× ייצור והתקנת מערכות קירור

× מים לכל ענפי התעשייה ×

טבעות בנשמה

פרק מתוך רישום אוטוביוגרפי

עלי שכטמן

— לא, המורה אני כאן, בגמרא... אשה נקנית בכסף, בשוה-כסף ובביאה. מה זה? המורה, ביאה? — ומכאן חוטף אלישע צרור כזה של אצבעות גרו- מות בפניו, שדם נוזל לו מן השיניים, כל ראשו מצטלצל ובעיניים אפלה. אך הוא חונק את בכיו, כי הוא חש שהמורה עומד רכון מעליו ומזקנו הלוהט נוטפות על פניו של אלישע דמעות חמות: שמואל-יוסף בוכה.

— סלח לי, — לוחש ר' שמואל על אוזנו. — סלח לי אלישע, לא רציתי, גם אתה לא התכוונת. סלח לי, כפר לי... את הגורל אין אדם יכול לשנות. אם חתום לך בעת לידתך... מה זה דחף אותי פתאום ללמד אתכם מסכת קידושין? כאשר נחתם לך בשמיים, בעת לידתך, לא יוכל לעזור אפילו צדיק הדור... לכן, ילדים, הבייתה, הערב כבר לא נלמד. לא, אתה, אלישע השאר. ארחץ אותך.

ואשתו ברכה, שבקושי נושאת את גופה הגדול בתוך הבית, — ימים שלמים היא מסדרת ומכבסת, לעתים רחוקות שומעים מלה מפיה, רק מפעם לפעם נשמע צחוקה השקט: עליו, מאושר, כאילו נזכרה פתאום במשהו מפתיע ובלתי רגיל שקרה לה בחייה; ברכה מביטה מעל התנור על בעלה היוצק מים על ידי תלמידו הזב דם. ופתאום:

— שמואל-יוסליה — היא מוציאה את ראשה הפרוע אל המטבח המעריב — הנער אינו אשם, על ראש הגנב בוער הכובע. וגם אני אינני אשמה בכלום... לא אני זחלתי אליך בלילה על החציר. אלא אתה, אתה שמואל-יוסל, זחלת אלי וקידשת אותי כדת... — ובציחוקה השקט המרוצה-מאושר, היא מצטנפת מיד חזרה במעמקי גבי-התנור.

למשמע דבריה נרעד המלמד כל כך שהמים מן הנטלה נשפכים לא על ידי של אלישע, אלא הי צידה, על הריצפה; אבל אלישע נשאר עדיין עומד רכון מעל העבית ומקשיב בעיניים עצומות לבכי הכבוש-מיואש הבא מגב התנור, וכנגד בכיה נישא קולו השבור של המלמד:

— ברכה, מוטב לי ללכת לעבודת פרך לכל החיים, אני מוכן ללכת לאחר מותי אל שאול-תחתית, אל שבעה מדורי גהנום, אל עולם התוהו... ברכה, את קללתי הגדולה, גור-דיני מן השמיים... אלישע, קח את המגבת ובוא מכאן. את הגורל, אלישע, אין האדם יכול לתקן. לא! אם נגזר עליך מן השמיים, לא יוכל לבטל ולשנות את הגזירה, אפילו צדיק הדור הגדול ביותר, אפילו צדיק נפלא כמו ר' לייב בן-שרה, גם הוא אינו יכול להועיל כאן. בתוך גורל חשוך, אלישע אי אפשר להדליק נרות. בתוך גורל חשוך יכבו אפילו נרות בית-המקדש... למה, אלישע, ניתן הלילה, החושך? מה זה לילה? האם הלילה הוא תהום, יורה לי, אלישע, מה זה שטן? ואמור לי, אלישע, מהו האדם כנגד השטן?

אלישע רועד ואינו יודע מה לענות. תחילה היה בטוח שהדמעות ובקשת הסליחה מצד "השנים ה- שחורות" באו כיוון שנבהל על שהיכחו עד זוב דם, על כך אפילו אבא לא היה עובר בשתיקה. אולם אחר כך, לאחר מה שמע במטבח, ועכשיו, בבית החשוך כמעט כליל, בשומעו את ביעבוע הבקבוק, ואת שמואל-יוסל מדבר ואינו יכול לעצור בעד עצמו, כאילו לא הוא עצמו, אלא מישהו אחר מדבר מתוכו, מבין אלישע שלמורה קורא דבר מה איום

אותן שנים כבר ראה אלישע היטב כי הסתיו חודר אל כל החגים, מעין עצב פורץ דווקא ביום השמח ביותר של השנה, בשמחת- תורה... אבא רקד עם ספר התורה הגדול; נחילה היה סמוק מאוד, ואחר-כך, חיזור מאוד, ממש, כאילו הרגיש משהו פתאום מפחיד, או אפילו משהו. הוא רקד בהתלהבות כזאת, עד שהת- ידרו לו המגפיים. הוא זרק את המגפיים ורקד יתף. זה כבר לא היה ריקוד, אלא מעין ניתור, כאילו בס יתף אל תוך האש, רצה לקפוץ החוצה ואינו יל. ומן העינים זלגו לו דמעות. גם דמעותיו של אבא נפלו לו כגיצים צורבים על הלב. ופיטשה משוגע, עם כל הנערים, תחת הטלית, שר עם חוקו הפראי: — צאן קדושים, ריקדו! יהודים, ריקדו! צאן מרעיתו של אדוני, ריקדו! אנו הלא ריקדים על גבי עצמנו! אנו רוקדים על גבי תק- ימינו האחרונות... ריקדו, צאן מרעית, ריקדו! תורה הרי איננו יכולים ללכת. איננו יודעים את הדרך חזרה. הדרך חזרה כבר מכוסה עשבים. ה- והתה! אלוהים עצמו סקל את הדרך ההיא באבנים. יבנו-של-עולם רוצה שנגל הלאה... לאן? אלי, חר, או אל הנצח? ה-התה. ריקדו, צאן קדושים, ריקדו! ריקדו יהודים, שישו צאן מרעית...

אחר-מכן חדר הסתיו הפולסי הארוך אל תוך ימי קיץ הקצרים, מעוטי-השמש, אל הלילות הארוכים, ימים-מכוכבים, אל השחרים הכספיים-מטוללים; ואבא עם הגיאורגיות האחרונות, הפורחות פריחת אחרונה, עם ריחותיהם החמים של האדמה וה- ופיתנים. עם הגשמים האחרונים גדולי הטיפות, וזמזומות בצפיפות באלכסון, שהפילו את העלים מהים הנאבקים עדיין, והשאירו את העצים ערומים, זמזומים ורטובים, נאנחים בזעם ברוחות של טרם- ילג. ועדיין לא הגיע החורף האמיתי, קפוא-הטל, חורף של הקרה. הימים נעשים כהים ורעבים יותר. ון הרקיעים הנמוכים, הרובצים כמעט מעל החל- ון, מתנפח אור-עננים עשנוני. לעתים מכה שלג חב-שמש בשמשות, ומיד הן מוצפות שוב מטר תהבה, ויותר מאוחר נוקש בשמשות ברד לבן- יבני. מינין הוא בא הברד הזה לכאן?

— שוב אתה הוזה? אלישע, אתה שוב צף מעל האדמה? אמור לי רק פעם אחת, מה אתה רואה שם? תה שותק, הוזה. ושמואל-יוסל המכה בידו ממנו הלאה, בגב היד, באצבעות גרומות בפנים, כבר יצב מעל אלישע. תראה לי מיד בגמרא היכן אנו נומדים שם!

— הנה כאן המורה, אנו עומדים. אמר רב, אמר ב אשי...

— מולך, אתה גדל ביש-גדא בר-מזל. ל הנערים צוחקים. אך אלישע מרוצה: הם מסיטים יסנו את "השנים השחורות" (*). מהיום יקראו לו ים, גם חברו הטוב בנצל, בכינוי "ביש-גדא בר- מזל". מה זה ביש-גדא בר-מזל? אחד כזה שנופל דרך הישרה ואינו שובר את שתי רגליו, רק אחת? חברד דומה מאוד לפנינים לבנות. על צווארו של הן ניתקו שם בשמיים והתפזרו כאן על פני אדמה? אמר רב הונא, אמר רב זוטרא, אמר רב ברי-אבה. ... קיימים שני אדא ברי-אבה. אש שני ברי-אבה אלה היו גם כן כמו אמשל עשלה תאומים, דומים זה לזה? אמר רבא בר- בא... אמר רבן גמליאל... אמר ריש לקיש... תי זה היו קיימים יהודים אלה, עם השמות המשו- ית-המזורים, היכן ומתי הם חיו ומדוע זה נהגו התוכח ולריב זה עם זה? אמר אחד כך, מיד אמר שני להיפך. אמר בית הלל יום, אמר בית-שמאי ילה, ורש"י אומר, ותוספות אומר... ומי היה נוספות זה? האם היה לו גם כן זקן אדום כמו שמואל-יוסל, זקן אדום שבווער ואיננו אוכל? האם ותוספות היה גם הוא מלמד בכפר וגם אותו הכריחו לתחתן עם בחורה זקנה ומכוערת? האם גם אשתו לא ילדה לו? וגם הוא לא יכול היה לתת לה גט כמו שמואל-יוסל, כי אינה שפוייה? כדי לגרש את אשה המשוגעת, אומרים, צריך שמואל-יוסל לקבל יותר ממאה רבנים; האם גם התוספות אהב ללגום ל יום כמות הגונה של "תיקון"?

— אלישע, אני רואה שאתה שוב נמצא אי שם עננים.

(*) הכינוי של הרבי, בפי נערי החדר.

הרגס מיידיש: יהודה גור-אריה

ביותר. אבל מה? גם אלישע כנתון באש. ראשו מתפקע, ואין הוא רואה את "השנים השחורות" ה- יושב ממול מעבר לשולחן. אך זקנו האדום אינו כבה אפילו בחושך. בכל זאת הוא תופש את דבריו הנכאבים של הלז, אוסף אותם אל תוך זכרונו, כמו רצה לשמרם לאחר מכן. פתאום שוכח אלישע את עצמו והיכן הוא נמצא והוא מקשיב בנשימה עצורה למורה המבושם, — לאחר שביעבוע את הי"ש ה- אחרון מן הבקבוק אל תוך גרונו, — והוא מתחיל לספר על אודות גביר שהביא את בנו-יחירו אל ר' לייב בן-שרה הגורל וביקש מן הצדיק לרפא את ילדו שרגלו השמאלית היתה קצרה מן הימנית, מאז לידתו. אחת היא לו, לגביר, אם איש-האלוהים יאריך את הרגל השמאלית או ליהפך, יקצר את הימנית. ר' לייב בן-שרה שאל את אבי הילד האם הציציות של "ארבע הכנפות" של הילד כשרות, האם בדקו את המוזות בבית, האם לא מאחרים, חלילה, בהדלקת נרות השבת? ולאחר שהגביר הב- טיח לצדיק בדמעות שליש שביתו מתנהל בטהרה ובכשרות, שכל תרי"ג המצוות נשמרות בנאמנות, התחיל ר' לייב בן-שרה להתפלל על הילד והכל ראו שהרגל השמאלית מתחילה לצמוח, מתארכת יותר ויותר ונתארכה מן הרגל הימנית! ושוב התפלל הצדיק על הילד ורגלו הימנית החלה לצמוח ולהת- ארך ונתארכה מן הרגל השמאלית!

— במלה אחת, אלישע, הצדיק התפלל אחר כך שלושה ימים ושלושה לילות עד שרגליו של הילד חזרו למצבן הקודם. נגד גזר מן השמיים, לא יכול לעזור אפילו ר' לייב בן-שרה. אם נגזר עליך לצלוע, זה אבוד! כבר תצלע מן העריסה ועד הבור...

בגלל דבריו של "השנים השחורות" החל אלישע לרעוד שוב. הוא חדל להבין בכלל מה ההוא אומר, מה הוא רוצה ממנו ומדוע הוא מחזיק אותו כאן בחושך, מדוע אינו מניח לו ללכת הביתה? האדמה כבר רטובה כל כך שבחושך לא יוכל למשש ברגלו פיסת קרקע מוצקה; גם ביום הוא בקושי מושך מן הבוץ את מגפיו הישנים של אבא. גם הגנים מוצפים שלוליות מים אשר יוצרות אדוות או נבחות ברו- חות המסתערות; בקרוב יקפאו וכאשר ילך בערב מן החדר, יתנפצו חלונות הקרח של האדמה תחת צעדיו. הוא זו לאיטו אל הדלת, עובר ליד שמואל- יוסל המתנדנד על הספסל ומרים מדי פעם ידיו אל התקרה; כלל אינו מבחין שאלישע מסתלק. הוא מדבר מתוך שכרות, סתם אל החלל. מן הסתם, גם קודם הוא דיבר לא אליו. אותם הדברים יכול היה לומר לחתול, לו התיישב ממולו על השולחן. אולם כאשר הוא אוחז כבר בידית הדלת, הוא נשאר עומד כנטוע במקומו:

— גם אחותך לא יכלה לעקוף את גורלה. ביום חמישי היא תעמוד בכל זאת עם הבורסקאי תחת החופה. מן הגורל אין לאן להימלט אין! אין! אין! אין! גולדה רחל כזאת יפה ומוצלחת... אלא מה, גור מן השמיים. אם רוצים אז הוא גם כן אשם באסונה. הוא לא היה אלא ידו של השטן. אך הוא רוצח. ואם רוצח, אל לך להתיידד.

— עם איזה רוצח עלי לא להתיידד?

— עם פיטשה...

— מדוע פיטשה הוא רוצח?

— מדוע, אתה שואל? כי הוא זה שהרעיל את בעלה של אחותך, את ליפא... אצל המשוגע, הטחנה אינה יכולה לטחון כל מה שהוא למד. פיטשה יודע הרבה וגדוש עוד יותר. אבל תחנת הרוח בראשו אינה יכולה לטחון זאת. הוא גם סהרורי. בלילות ירח הוא מהלך על הגגות. פיטשה, שמו האמיתי הוא פסח, מוצאו מפינסק. פעם למדתי יחד עמו במשך שנתיים בשיבת נובוראדוק, אפילו היו לנו "ימים" (*) ביחד אצל אותם בעלי בתים. שנינו שברנו מידות, התור- דינו, בנינו מגדלים פורחים באויר... והם התמוטטו עד מהרה. אחר-כך הוא התיידד עם "החסיד הקר" ששמך נקרא לזכרו. פיטשה נעשה כופר בכל. וכאשר אדם נותר עם כוחותיו בלבד, יכול השטן לבוא ולאסוף אותו בידיים ריקות. השטן יכול להכנס בחופשיות אל תוך לבו ולשלוט שם כמה וכיצד שהוא רוצה. הוא יכול להריץ אותו בלילה אל בחורה זקנה על החציר. — פתאום הוא קופץ מן הספסל, רץ אליו ומרים את אלישע מן האדמה עד שאלישע חש את נשימתו הלוהטת — ביי"ש על פניו וגם את מבט השנאה הלוהט.

— למשך חמישים שנה עליך לשכוח מה שראית ושמעת כאן בביתי... אחוז בוקני ותן לי דיברתך. יותר חזק! תפוש את זקני יותר חזק, עוד יותר חזק, אני מצווה עליך! אינני שומע את קולך, יותר חזק! עוד יותר חזק! עכשיו רוח הביתה ותגיד שלימדתי אותך בבא מציא: שניים אוחזין בטלית... למען שלום בית מותר לרמות מעט! — אך הוא עדיין אינו משחרר אותי מתוך ידיו הרוטטות, עדיין הוא אוחז בי למעלה, פנים אל פנים. נשימתו נעשית חמה עוד יותר, עיניו לוהטות יותר, — במשך חמישים שנה צריך וזכרוןך להיות נעול. אתה שומע? אל תרעד כל כך, ודבר! אני מאמין לך! כעבור חמישים שנים, כאשר תתפוש את הפסוק "מי יודע רוח בני האדם, העולה היא למעלה, ורוח הבהמה, היורדת היא למטה לארץ"... אז, כאשר תבין זאת, אז, מותר לך כבר לדבר. אז מותר לך לשפוט בני-אדם. אך גם זאת בתנאי, שאתה עצמך, נשמתך שלך תשאר טהורה! ועכשיו, רוח! החוצה מביתי! יותר לא תדרוך כאן כף רגלך... אתה זקוק כבר למלמד גמרא אחר. אשוחח על כך עם אביך.

ולאחר שנחלץ בכוחותיו האחרונים מן האצבעות הגרמיות-החדות שחררו לא רק אל צלעותיו אלא גם אל נשמתו, למשך שנים, — אך את דברתו ישמור למעלה מחמישים שנה על שבעה מנעולים. אפילו לא יוכל להסביר למה — הוא רץ עם דבולל שיער מתוך הזקן הלוהט בידו, כבר עבר את הגבעה עם הכנסיה, ביתו של הכומר עם הגן השורק, כש- מאחורי גדר האבן, בין המיבנים המלבינים מתרוצצ צים בנביחות זעם שני הכלבים המתולתלים, כבר הגיע לשוק הריק שבילילה תועה בו עיוזו הלבנה של יונטל הסנדלר ואוספת בשפתיה אניצי קש שנשרו מתוך עגלותיהם של האכירים, גם אז עודנו שומע את קול-הוידוי הנרגש והנכאב של ר' שמואל-יוסל. אך כבר לא מגיעים אליו דיבורים ברורים, הם מת- ערבבים עם צלילי כלי-זמר הבאים עם הרוחות מביתו של צדוק, שם מתכוננים כנראה לנגן בטקס ארוסי בנה של בעלת חנות הבדים עם בתו של הנגר.

בוקשי הוא סוחב את מגפיו של אבא מתוך הבוץ. האור, הנופל מן החלונות על המים השמנוניים מרצד בעיניים בגון ירקרק, את הבתים עצמם, מתחת לגגות הקש או גגות רעפי העץ, רואים בקושי מתוך ה- אדמה. ונדמה לו שגם הם יתחילו עוד מעט להתוודות לפני אלישע בתוך החשכה מול השמיים נטולי ה- כוכבים, לצעוק משהו, כמו ר' שמואל-יוסל: מה זה לילה? תהום? גורל חשוך שאין להדליק בו אור, שאפילו נרות בית המקדש כבים בו, ומה זאת אומרת כופר-בכל? ומה זה פיתשה? והאם גם הבתים יתחילו מיד לצעוק מתוך החשכה בנשימה שיכורה- לזהטת: מה אנחנו כנגד השטן? ועוד יתחילו מיד לצעוק: — איתו, עם הרוצח אל תתיידד!

(*) ימים קבועים שבהם היו בני הישיבה אוכלים את ארוחותיהם אצל תושבי העיר האמידים.

ולפתע כאן, בשוק הספוג גשם של סתו מאוחר, שאי שם מתחבט קרש מנותק ועשן הארובות מריח באפ- נים מבושלים, אצל עיוזו הלבנה של יונטל עם הקר- נים השבורות, הגועה ברעב אל תוך הלילה, פתאום כאן מתחיל אלישע להבין את שאמרה אמא לאבא: "מי יודע אותך, לגבי משוגע, אפשר להאמין לכל... החי — לעולמים ישמור וינצור מפני אהבה כ- זאת!"

נערי התלמוד-תורה רצים גם הם מן "החומה", מן הרבי שלהם כמו משריפה, תוך המולה בתוך הבוץ, הביתה. עוד מעט יבוא שמה ללילה שלם ר' מנחם- זוסיה החזן, שניסה פעם להניא את סבו של אלישע מלעלות לארץ-ישראל, מעני שלאחר חורבן בית שני, עזב גם אלוהים את הארץ והלך עם עמו ישראל לגלות. כאן, בגלות בוכה השכינה בלילות על החורבן וקדושת הר הבית, ואף זו של הכותל המערבי, לא נשארה שם. רק כאשר יבוא גואל הצדק — ילכו עמו יהודים לארץ-ישראל והשכינה הקדושה תחזור עמם לשם...

"חומה" באים ללמוד עד חצות הלילה, יהודים רבים. בלילות כאלה הולך גם אבא שלו לשם לומר פרקי תהילים. אביו מזמר כל אות לחוד. אביו אומר שבפרק אחד של תהילים כלול היהודי כולו... גם פיתשה בא לשם לדפדף בספרים. כבר מאוחר למדי. העגלונים נוסעים כבר לתחנה, עוד מעט תגיע רכבת הערב. על הכרכרות דולקים מלפנים שני פנסים, שמשתקפים במי הגשם. רחמיאל הזקן, המקבל שכר חודשי מן העיריה בעבור "פקיחת עין" על אוסטט מגדל החזירים וארכיפ התבתן, שמתנפלים בימי יריד על יהודים — ואז מרביץ רחמיאל שתי טבעות כחולות סביב עיניו של ארכיב ולאוסטט הוא מועך את כל צלעותיו, ואחר כך חוזר על חדרו לישון עד שיצטרך לרתום את הסוסים ולנסוע לתחנה, — עכשיו נוסע רחמיאל בכרכרה ריקה, מקלל את ה- סוסים ומתאנח.

רחוב בעלי המלאכה מואר יותר. בבתים דולקות מנורות-תלי גדולות: החייטים, הבורסקאים והסנ- דלרים מכינים סחורה ליריד השנתי. מביתו של איציק החייט נישא קול תפירה מהירה ממכונות התפירה וזימרתה של בתו צירל:

ריבה היפה שוכבת בגינה
הגשם עליה נוטף
ועם כל נטף
היא את צבעה מאבדת.

והבנות האחרות מחרות אחריה:

לא את צבע פניה בלבד
אלא כל הגוונים היפים.
במקום חיים כאלה
מוטב כבר למות.

ואצל שאמע הכובען רואים אותו בחלון, עומד יחד עם ארבעת בניו סביב השולחן הארוך, ממלאים צמר-

גפן בבטנת הכובעים המעובדים וכל החמישה שר בקולות שונים אך כולם כאחד:

איסורנו בשלשלאות של ברזל
כחיות צמאות דם קרעונו
רק את גופנו תוכלו להמית
אך לא את רוחנו הקדוש.

— מה אתה עומד כאן בבוקר, בקור, מה אתה מקש כל כך, וכי לא שמעת בעלי מלאכה שרים? — מחפשים אותך כבר שעה ארוכה. לא די לך במלך שלך אתה רוצה לקבל גם מאבא? — אמא לוקח אותו בידו — הגשם שוב מתחיל לרדת. השנה זה סתיו גלותי.

— מה זאת אומרת סתיו גלותי?

— סתיו ארוך, כמו גלותנו. לא רואים כלל סופו. קשה לך להוציא את המגפיים מן הבוץ? — יותר מהר. עוד מעט יחזרו מן התחנה. גולדה- עומדת להגיע ברכבת הערב. מחר לפנות ערב מונ- לים אותה לחופה... לבו של שמואל יוסל אי- רע כל כך, רק רעב.

— אמא, מה זה לב רעב?

— אינני יכולה, בני, להסביר לך. ומדוע לך לך הכל, ומדוע אתה מקשיב לכל ורואה הכל? שובו של שמואל-יוסל הוא עגלה ללא גלגלים.

— מה זאת אומרת?

— זאת אומרת שבעגלה כזאת אתה יכול לשל- אך לא לא לנסוע. איזו תועלת יש בישיבה כזו בעגלה בלי גלגלים? ואצל פיתשה הלב התי- לגמרי, מצומק.

— כיצד אמא, יכול לב להתייבש?

— איך אני יכולה לדעת זאת, ילדי? זאת יודע החי-לעולמים. הוא בלבד יודע זאת. אך בלב מין אין טיפה של רחמנות, כפי שבאדמה חרבה כ- כל הצמחים...

— אמא, כלפי מה את אומרת זאת?

היא אינה עונה. הולכת בבוקר ושותקת. רק א- הקיר האטום של בית חאנציה היא אומרת:

— הגה כאן, באיזושהו מקום, מצאת לי את החו- שיה האבודה. ואולי מוטב היה לולא מצאת אותו אל תשאל אותי יותר שום דבר אלישע, אל תש- אותי. כבר אין יותר כוחות להיות עד אילם לאסון כה רבים. אנו חיים בתוך יער של צרות, של גזיר והעליון, בל יענישני על דברי, הושיב אותנו ב- הזה, בתוך עגלה ללא גלגלים, וציווה לחכות משיח... אל תשאל אותי, ילדי, אל תשאל!... תמיד האדם מדבר. זוו הצידה. הישען על הג- עגלה עוברת, אולי גולדה-רחל כבר מגיעה? וא- אמא, אצטרך ללבוש את החולצה השבתית, לעס- פרצוף שמח ולהוביל אותה עם הבורסקאי ח- ארבעת הכלונסאות? האם לא צריך לקרוע את ה- לשניים? לא, זו לא גולדה-רחל, זה רחמיאל מ- מישוהו לבית-המרזח

להב -

יצרני אופנה בע"מ

מציגה את הקולקציה לעונת המעבר באולם התצוגות
רח' וולפסון 57, תל-אביב, החל מיום א', 14.1.79
ובמשך כל החודש, בין השעות 10-16.00.

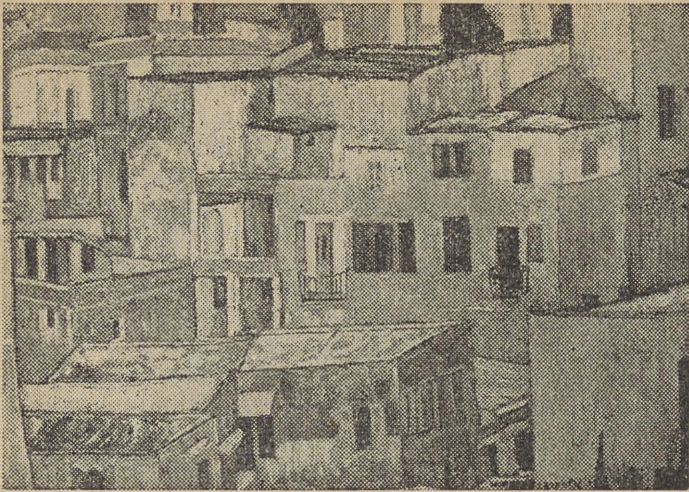
עיתון 77 העתון הטוב
בשביל הקורא שיודע לחשוב!

המועצה לשינוק פרי הדד

דרך פתח - תקוה תל-אביב

ש י מ ל

יוסי הדר

יהושע גרוסברד, חיפה התחתית — 1952, שמן.

זה אהבה". ואחר כך הפסיק להתאמץ ולסגור את החור הזה. "שייכנסו אין דבר, לכל אחד מותר להרגיש מה שהוא מרגיש, כל זמן שזה לא מפריע". ואני חשבתי שהוא קצת, מה שקוראים קוקו, כפי שהילדים היו קוראים אחריו. אבל ידעתי שאם הוא אומר משהו צריך להקשיב בשקט ולחכות. את העניין עם המים לא הבנתי בדיוק. אבא שלי היה צועק על בעל הבית שיתקן את התקרה ושלא יתן למים להיכנס פנימה. זה מביא מחלות, אמר אבא. ובבתים האלה שגרנו בהם, מעל לחנויות של השוק היו כל הזמן מים נוזלים מהתקרה והקירות היו רטובים בחורף, ואבא סבל מרומטיזם וקילל את הערבים שבנו את הבתים האלה ושבחור נקמה ביהודים השאירו על הגג חורים כאלה שאי אפשר אף פעם לסתום אותם. ואמא אמרה, שערבים לא גרו בבתים האלה ושאלה אינם בתים של האפוטרופוס ופה זה לא יפו אלא תל אביב. ואבא צעק עליה ואמר שהיא תמיד דוחפת את האף שלה. ומזל שאני לא התערבתי בשיחה הזאת, כי ראיתי את החגורה שלו נמתחת ואם הייתי אומר מלה היה בוודאי מוריד אותה ונותן לי כמה רצועות על התחת.

אבל הרומטיזם של אבא לא היה בכלל דבר מצחיק. ובמשך שבוע שלם לא עבד ואז שמעתי את אמא בוכה ואבא אמר שאולי סעדון ימצא מישוהו אחר במקומו אם זה לא ייגמר לו תוך יום יומיים, כי אי אפשר להלחם את הסירים האלה עם ידיים נפוחות כמו שלו. ואמא אמרה שאולי צריך ללכת לאיזה דוקטור פריבאט. ואבא אמר שכל הרופאים סנדלרים ושצריך לתלות אותם על עץ.

אני שמעתי אז בעצתו של שימל שאמר לי שאם יש לאנשים צרות גדולות אז אפילו לכלב אסור לנבוח כיוון שהוא יחטוף את כל הבעיטות, ובמצב הזה כדאי לשתוק. בימים ההם הייתי יושב בחדר הקטן של שימל ומדבר איתו והוא היה בדרך כלל אוכל ושותק. לפעמים היה נאנח ואז ידעתי שאינו שומע את דברי. היה שוקע בהזיה עמוקה עיניו נעוצות בתקרה כאילו הוא חולם על משהו. במצב הזה יכול הייתי לקום וללכת והוא לא היה חש בכך. אבל לפעמים היה אומר לי "דבר דבר יינגל, טוב לי לשמוע אותך מדבר". היתה לו כוונת קטנה מעל המיטה שעליה היו ספרים ישנים כתובים בשפה שלא הבנתי והוא היה מכסה את הספרים האלה בעתונים ובניילונים שהגשם לא יפגע בהם. ולפעמים היה פותח את אחד הספרים וקורא בו ואף ואני הייתי מוציא ספר וקורא וכך היינו שנינו יושבים בשתיקה וקוראים. ואני הרהרתי במה שאמר לי פעם שימל. שהידידות הגדולה ביותר היא בין אנשים שיודעים לשתוק ביחד. לא הבנתי בדיוק למה התכוון אבל ידעתי שאם שימל אומר סימן שיש בזה משהו. הוא דיבר הרבה על ידידות ודיבר הרבה על אהבה ולא אהב לשמוע על מלחמות. באותו זמן כשהיו שומעים ברדיו על פעולות המסתננים, היה סוגר אותו ואומר שאינו יכול יותר לשמוע על מוות והרג ושאסור לאנשים להרוג אחד את השני. ואני חשבתי על הבית שלי ועל אבא שהרומטיזם שלו לא עבר ואת הרופאים לא תלו. ואמא הלכה יום אחד והוציאה מעל הארון את הקופסה החומה שבתוכה היתה מעטפה סגורה, בה היתה אמא חוסכת כסף בשביל הבניציק שלה (זה אני) שאולי פעם יהיה אינג'ינר, אחרי שהוציאה את הכסף הלכה עם אבא אל איזה רופא חשוב ושניהם חזרו ממנו עם תרופות ובלי כסף ובאותו לילה שמעתי אותה בוכה. ואבא צעק שוב שצריכים להרוג את הסנדלרים האלה. וגדמה לי שגם הוא התפרץ לבסוף בבכי. כך גדמה לי, כיוון שהוא השמיע קול מזור, כזה שאף פעם לא שמעתי ואני נבהלתי מאוד ורציתי לברוח מהבית ולספר על כך לשימל. אבל אמא לחשה משהו לאבא ואמרה "הילד", ואחר כך באה לראות אם אני ישן ואני השתדלתי בכל כוחי לנשוק עמוק ולהראות לה שאני ישן ואז ליטפה אמא את ראשי, וגם אני כמעט פרצתי בבכי. אחר כך לא ישנתי כל הלילה ושמעתי אותם מדברים ומדברים בלחש אבל לא הבנתי על מה.

למחרת סיפרתי לשימל על כך שאבא שלי בכה, או כך גדמה לי. וזה היה נורא לשמוע את אבא בוכה. ואני לא מבין איך איש חזק וגדול בוכה. הרבה דיברתי. אפילו החגורה של אבא אינה מפחידה אותי יותר, אמרתי, אם הוא בוכה. ושאלתי מה דעתו על אבא שלי ועל כך שלקחו לי את הכסף שתמיד היה שמור בקופסה ללימודי האינג'ינר. שימל נאנח, ונאנח עוד פעם, ואחר כך תפס אותי בשתי ידיו והביט בי רגע ארוך. והפעם לא אכל. אלא רק הביט בי ואמר לי לבסוף שלבכות זה כמו להוציא את הלב החוצה, ואם מישוהו מוציא את הלב סימן שהוא בסכנה וצריך לעזור לו. אחר כך הלך אל הכוננית והוציא מתוכה ספר וחיפש בין הדפים ולבסוף נתן לי שטר כסף ואמר לי שאתן אותו

אבא שלי לא רצה לדבר ולהסביר לי מה זה. הוא נבהל כששאלתי. פשוט נבהל וכעס, וכשהוא כועס אני בורח. אבל הוא רדף אחרי עם העתון ביד, העתון שקרא קודם ליד השולחן ואמא צעקה עליו שלא ירביץ לילד כי, "הוא לא מבין מה הוא מדבר" ואבא צעק שלא אביא דברים כאלה הביתה. אבל שימל הסביר לי אחר כך שזה מין מקצוע. היא היתה זקנה וזה גיל שלא הולך ביחד עם המקצוע, ופרט לכך היא היתה גם אשה חולה ואת זה אני ידעתי בעצמי שזה לא טוב לאף אחד. חולה מאוד. שכבה ימים שלמים בחדר הקטן שהיה לה מאחורי החנות של שיקלר וכשהיתה צריכה ללכת לנוחיות ולהשתין היתה עוברת בחצר ונאנחת "בוג'מוי בוג'מוי" גם זאת איוו מלה ששימל הסביר לי עליה משהו אבל אני לא זוכר בדיוק מה. ואנחנו קראנו לה יבדוכה, וזה איזה שם שאחר כך מצאנו אותו בשירים שלמדנו בבית הספר.

אבל בעצם לא על יבדוכה הזונה רציתי לספר אלא על שימל. שימל היה ידידי, ידיד אמיתי וגם שמן אמיתי. הוא אכל כל היום. שימל ללא חצי כיכר לחם ביד לא היה שימל. וכשהיה מדבר הייתי צריך לשבת בצד. אסור היה לשבת מולו כיוון שאז היו פרורי לחם ניתזים מפיו ועפים עלי ואני הייתי צריך כל הזמן לנגב אותם מעל פני. לכן כמעט ואיני זוכר את צבע עיניו של שימל. הוא היה סבל בשוק. כל השנים שאני זוכר היה שימל סבל עד שמת יום אחד. אמא אמרה שמת מעורף אכילה ומשומן אבל לי גדמה שמת מצער. כיוון ששימל מת יום אחד אחרי שמתה יבדוכה.

"אהבה מיין קינד" (הוא דיבר אלי ביידיש) אמר לי שימל תמיד "זה לא גן עדן." לשימל היה כלבלב קטן שאנחנו קראנו לו ג'ורג' ושימל הסכים לשם הזה. ג'ורג' על שם נשיא ארצות הברית שלמדנו עליו באותה עת בכיתה. וביום שמת שימל לקחתי איתי הביתה את ג'ורג' שבכה ובה. ולמחרת הביאה אותו אמא לצער בעלי חיים ששם אמרה ישנם יהודים טובים שמטפלים ודואגים לחיות המסכנות שנשארות בלי אף אחד. אבל כמה ימים לאחר מכן כשהלכתי לבקר את ג'ורג' והבאתי לו שקית מלאה עצמות שאספתי מהצלחות של אבא ואמא כבר לא היה שם. ואיוו אשה מבוגרת אמרה לי שג'ורג' בידיים טובות. רציתי להשאיר לה את העצמות שהבאתי אבל היא זרקה אותן לפח ואמרה לי שאין לה עכשיו זמן.

את הדירה הקטנה של שימל הפכו למחסן סחורות ושום דבר לא נשאר ממנו. רק בפח שליר הבית מצאתי ספר שירים בפולנית שאמא קראה בו אחר כך ולא האמינה. "הוא קרא את הדברים האלה?" שאלה, ואבא הביט בי בחשדנות וחשב שסחבתי את הספר הזה ממישהו. "תחזיר אותו, תחזיר אותו", אמר לי אבא ואני הבטתי בידיים שלו אם אינו הולך להוריד את חגורתו ולהכות אותי. אבל אני הייתי בטוח, "זה של שימל". "אולי הילד צודק" אמרה אמא והראתה משהו לאבי "שמעון זנד" היה כתוב על העטיפה. החגורה של אבי נרגעה והוא צעק על אמא שאפסיק לחטט בפחי האשפה, ובכלל שאמצא חברים אחרים. סבלים בשוק זה לא מתאים לילד שלומד בממלכתי דתי ורוצה להיות אינג'ינר. את זה אני לא בדיוק רציתי אבל אף פעם לא העזתי להגיד לאבא ולחגורה שלו. הוא היה אומר שילדים בגיל שלי עוד לא מבינים מה הם רוצים ואחר כך היה נותן לי סטירה בפרצוף, כדי שתהיה לי דרך ארץ. אז מוטב לשתוק. למה דווקא אינג'ינר? את זה לא הבנתי. שימל אמר לי פעם שאבא, הרבה שנים לפני שעבר בפתחיה של סעדון ועשה בשבילו סירי בישול ופינג'ינגים, אותם מכרו אחר כך בשוק, הרבה הרבה שנים לפני כן, עוד לפני שנולדתי רצה בוודאי להיות אינג'ינר ומשהו קרה. כדאי, אמר לי שימל, שאשאל פעם את אבא מה היה. אבל אני ידעתי שלא יצא מזה כלום. אי אפשר לשאול את אבא שלי כלום. או שאינו עונה כיוון שאינו שומע או שהוא מתרגז ואז פניו מאדימים והוא צועק, והמלים יוצאות לו בקושי מהפה: כיוון שהרגו עוצר את המלים שלו והוא לא יכול לדבר ואז אין לו ברירה והוא חייב להוריד את החגורה בשביל לנשום יותר טוב ולתת לי כמה רצועות בתחת שאלמד דרך ארץ ואכבד את אבא שלי. ואמא עומדת אז בצד ובוכה וצועקת עליו "לאז אפ דאס קינד, תעזוב את הילד".

אבל אני רציתי לספר על שימל שהיה חבר טוב שלי. החבר הטוב ביותר שהיה לי. זמן מה אחרי שמת חשבתי שגם אני אמות כיוון ששימל אמר לי, "בינק", (זה מבנימין) "אנשים מתים משלושה דברים. ממחלות, מצער, ומאהבה". ואני אהבתי את שימל מאוד, אבל לא כמו שהוא אהב את יבדוכה. הייתי יושב אצלו אחרי הצהריים בתוך הבית. כל הכות שלו היה חדר גדול שבחורף נכנסו אליו מים מן התקרה ושימל היה עולה בכבדות למעלה ודופק על הגג נייר ופת שחור, שלא ייכנסו המים. אבל המים היו נכנסים בכל זאת ומטפטפים על הרצפה ואז היה שימל שם סיר גדול, אחד מאלה שקנה אצל סעדון, שאבא שלי עשה. וכל שעה היה פותח את הדלת ושופך את המים החוצה. "בינק", היה אומר, "תראה את המים אני לא נותן להם להכנס אבל הם נכנסים בכל זאת,

לאמא ואומר לה שמצאתי את זה ברחוב. בן אדם אוהב שאלוהים עוזר לו ושונא שכן אדם עוזר לו. כך אמר לי ושלח אותי הביתה. אמא נישקה אותי בבית ואמרה לי, שלפעמים יש מזל וה' יש רק אחד והרופא הספציאליסט זה רק בשביל לגנוב כסף, אבל עוד יש אלוהים בשמים.

בינתיים אני מספר על הבית שלי ולא על יבדוכה הזונה שגרה במרחק שני בתים משימל בחדרון קטן שנבנה בחצר. כדי להיכנס אל החדר שלה היה צריך לעבור על פני בית המלאכה של שיקלר שבו היה מתקן רהיטים ישנים ועושה להם פוליטורה והריח של הפוליטורה היה קשה מאוד. כמה מהחברים שלי היו עובדים בחופשת הקיץ אצל שיקלר ומשפשים את הרהיטים הישנים בנייר זכוכית, אבל לי אמר אבא שזו אינה עבודה שמתאימה לבן שלו ושפסיק בלבד לו את המוח ויותר טוב שאתרכו בלימודים אם אני רוצה להיות אינג'ינר. היה צריך להיהרר מאוד בשביל שהולך אל החדר של יבדוכה לא לעלות על עצים, שמסמרים חלודים בולטים מהם. ופעם בא שימל והרגל שלו כואבת מאוד וסיפר שעלה על מסמר. בחזית הבית היתה חנות קטנה בה היה שיקלר מוכר את הרהיטים האלה בתור מציאה שבמציאה, ודבר כזה אתה לא תמצא בכל תל-אביב, אפילו אם תהפוך את העיר. אבל אני ראיתי איך הם שמים את הריפוד על הקפיצים הישנים ושיקלר בודק את אשר מתחת לבד ומלטף את הפוליטורה לראות אם היא מבריקה מספיק.

אבל שיקלר זה סיפור אחר ובחצר שלו גרה יבדוכה בחדר קטן. בית הכסא שלה היה בית הכסא של הפועלים של שיקלר שבו השתמשה לפי רשותו וכפי שאמר שימל "בני ישראל רחמנים". אבל לי נדמה ששימל היה משלם כל פעם לשיקלר כדי שהיא תוכל להמשיך ולהשתמש בבית השימוש הזה.

זונה זה מקצוע, אמר לי שימל תמיד, ולא רצה לדבר על זה יותר מדי. מקצוע לצעירות. תמיד צריך מקצוע שמחזיק הרבה שנים. אפילו סבלות זה מקצוע לא טוב. אתה, אמר לי, תהיה אינג'ינר. אינג'ינר מת בתור אינג'ינר וסבל מת מכאב גב. יותר קל לסחוב בראש מה שלסחוב על הגב, אמר שימל. הוא היה סוחב על הגב את הפוטלים והספות מהחנות של שיקלר אל האופנים של עבודי ויחד היו נושאים את הרהיטים אל הדירות של האנשים שקנו, שזה כבר דבר אחר ובעולם אחר. ויש עולם כאן ויש עולם שם וכל אחד צריך להגיד ברוך השם. ושם לפעמים היה חוזר וחיוך על פניו, מראה לי את ארנק העור הישן שלו ואומר שהלב של הבן-אדם לא תלוי בגודל הספה שהוא קונה, ואז היה נותן לי עוד שטר ואומר לי שמצאתי אותו ברחוב.

עכשיו, אתה הולך הביתה ואני הולך לקנות ליבדוכה תרופות ולעשות לה ארוחת צהרים טובה, היה שימל אומר בשעות הערב. כל יום היה הולך אליה ומטפל בה. רוחץ את פניה במטלית לחה, משכיב אותה על המיטה כדי שיהיה לה נוח יותר. פעם הביא מאחת הדירות מזרון ישן, במצב מצוין והכניס אותו בשמחה אל הדירה של יבדוכה, "מה שכבר לא טוב לאחד טוב לשני" אמר לי. ויבדוכה נאנחה וחייכה אל שימל. טוב, טוב, ריזולה? שאל אותה ואני שעמדתי שם, התביישתי לראות אותה מלטפת את ידו ומהנהנת אליו בראשה.

לאבא לא סיפרתי על הביקורים שעשיתי עם שימל אצל יבדוכה אבל שיקלר אמר לו פעם משהו ואבא הוריד את החגורה ואחר כך קשה היה לי לשבת על הכסא בגלל הרצועות שהיו לי על התחת. ואפילו עם הרומטיזם שלו זה היה כואב ואמא בכתה בצד וביקשה שיפסיק אבל אבא צעק שלא אלך יותר אל הזונה. ואז הבנתי שאני כמו הכלב שנובח בזמן שבאות הצרות הגדולות וברחתי מן הבית לשימל. שימל ליטף את ראשי וביקש שלא אכעס על אבא. צריך להבין אותו, אמר. שמו של הבן אדם הוא כמו מצבה, אפשר לבכות עליו אבל אי אפשר לשנות אותו. וכשלא הבנתי כלום אמר לי שעוד יום יבוא ואבין. יבדוכה, ריזולה סיפר לי שימל, היתה פעם אישה יפה, האישה היפה ביותר בעולם, לא היתה יפה כמוה, כך סיפר. לא תמיד היתה כזאת, כפי שהיא כיום. הוא עוד זוכר אותה משם, אמר, לפני המלחמה. ריזולה היפה. אחר כך עשו החיים בלגן גדול בחיים שלה והיא נפלה, אבל גם היום אי אפשר לשכוח מה שהיתה פעם. בפנים נמצא הלב, והלב הוא הגרעין והגרעין לא השתנה. שוב לא הבנתי. אבל ידעתי שיבדוכה חולה מאוד. פעם בערב לא מצאתי את שימל בבית ושיקלר ירק על הארץ והגיע בראשו פנימה אל החצר, וכשרציתי להיכנס לשם עצר אותי ואמר לי ללכת הביתה. "זה לא בשבילך ילד". אבל אני עמדתי שם ושמעתי את יבדוכה צועקת וצועקת בכאב, ואת קולו של שימל מדבר אליה בשקט ומנסה להרגיע אותה. אחר כך יצא החוצה מבוהל. אמבולנס, אמר לשיקלר, מהר אמבולנס און א דוקטור. תמיד כשהיה מבוהל היה מדבר ביידיש. ושיקלר אמר "שתמות כבר". וירק שוב על הארץ, אבל שימל לא שמע. הוא מיהר לרוץ אל החדרון הקטן של יבדוכה.

אחר כך כשבא האמבולנס הוציאו אותה על אלונקה. ואני שאלתי את אמא אם בן אדם מת יכול לגשום עוד קצת. אבל יבדוכה לא מתה, נלקחה לבית חולים ואת שימל לא ראיתי שבועיים. כל יום הייתי בא אליו הביתה וממתין לו, מחכה שיבוא אבל הוא לא בא. שאלתי את שיקלר אבל הוא אמר שכדאי שהתורים שלי ישמרו עלי ולא יתנו לי ללכת בתוך הובל.

שבועיים עברו ואחר כך חזרה יבדוכה בטכסי ספיישל, ומהטכסי יצא שימל ונשא אותה על ידיו אל החדר שלה. ובערב ישבתי אצלו והוא שמח לקראתי. שבועיים, אמר, נלחמנו בו וניצחנו. והרופאים הם מלאכים. אבל לא היה לו זמן רב בשבילי ובימים הבאים לא מצאתי אותו בבית. אבל ידעתי, הוא אצל יבדוכה, יושב לידה, מטפל בה ומאכיל אותה. לפעמים כשהיה מכין בבית דייסת קורנפלור על הפתיליה הישנה ומערבב היטב את החלב כדי שלא יהיו גושים היה אומר לי "כיינך, אל תאמין אף פעם לסיפורים, ריזולה היא נשמה טובה ונשמות טובות אינן הולכות לאיבוד". כשדיבר עליה נדמה לי שהיו עולות דמעות בעיניו והוא לא התבייש בהן. בימים ההם דיבר הרבה על האהבה. ושיקלר היה מראה באצבעו ומסובב, כאילו רצה לומר ששימל משוגע.

בימים ההם קינאתי בה, ביבדוכה הזקנה והחולה. שימל ידידי היה עסוק מכדי להקדיש לי מזמנו. גם לא עבד כמעט. סבלים אחרים לקח שיקלר, אנשים שבאו

מיפו. כבדי פנים שלא היו נכונים לחייד. ובביתו של שימל נעלמו אט אט הפצים שונים. שידה קטנה שעליה עמדה המראה וכלי הגילוח של שימל נעלמה ואחר כך ראיתי אותה בחצר אצל שיקלר והנערים משפשים מעליה את הצבע ומחליקים אותה. מנורה עומדת שאף היא היתה בחדרו נעלמה ושעון הקיר הגדול שפעם אמר לי עליו, שכל זמן שהוא חי אף אני חי, גם הוא נעלם יום אחד וכששאלתי את שימל על כך חייד ואמר לי בצחוק שאם אפשר לקנות נשמה בחפצים, זה טוב. ואני לא הבנתי. שוב לא הלכתי אחריו ולא אחזתי בקצה הספות שנשא על גבו. ובביתנו, עוד הציק הרומטיזם לאבא, הידיים היו נפוחות כל הזמן והרגליים כאבו עד שכמעט לא היה יכול להלך עליהן ואמא החלה לעבוד במשק בית אצל משפחה אחת מהבתים היפים שבצפון העיר. רק על דבר אחד לא ויתר אבא, היה מקפיד עימי על השיעורים. אינג'ינר צריך ללמוד, היה חוזר ואומר ולא מרפה. ואני חייב הייתי מייד עם בואי לשבת ליור ולהכין את שיעורי, לחזור ולהכין בעוד הוא קורא בעתון. אבל אני ידעתי — אינו קורא. הוא יושב, העתון בידיו ואינו קורא. ומשבאה אמא היה מטיח בה בכעס על שהאוכל אינו מוכן ועל שהבן היקר, התכשיט שלה, מתרשל בשיעוריו. ורצועות חדשות היו נוספות מדי יום על ישבני עד שלפעמים כמעט ולא הייתי יכול לשבת. ואמא, כבר לא יצאה להילחם בעדי, נזהרת היתה. אף היא פחדה מפני כעסו המתפרץ של אבא שהיה לפעמים מביט בידיו ומכה בהן בשולחן, מכה בכוח, נוגס את שפתיו בכאב ומכה ומכה. ונדמה לי שרק בכדי להכאיב לידיו היכה. עצובים היו הימים האלה. את בכיה של אמא הייתי שומע בלילות, והיא בוכה אל תוך הכר, משתדלת להסות את קולה ואבא צועק עליה פתאום, צועק וקם מן המיטה ויוצא בלילה מן הבית בטריקת דלת ואמא רצה אחריו ומנסה להשיבו.

עצובים היו ימים אלה ואני כל כך התקנאתי בה, ביבדוכה ששימל לידה. לפעמים הייתי עובר ליד חדרו של שימל, דופק קלות, אבל הכל סגור היה. והקופסא הקטנה שבה שמרה אמא את הכסף בעבור לימודי הלכה והתרוקנה. ואבא היה קונה בחשאי משקאות חריפים ושותה ושב הביתה שיכור ומכה ומכה, ואני הייתי רץ אז אל חדרה של יבדוכה. מצאתי שם את שימל, רזה היה. כמעט לא היכרתיו, יושב על הארץ ומנסה לגמגם למרגלות המיטה של יבדוכה. "לא תאריך ימים" אמר לי בעצב ובכה. אחו בידה שהשתלשלה מן המיטה. ודיבר אליה אבל היא לא ענתה. מוזרה היתה נשימתה, מוזרה היתה, נשמה נשימה עמוקה וחדלה פתאום ושימל הגיע את גופה ונשמה שוב, ושוב חדלה לנשום. "אולי ננצח גם הפעם" אמר לי בחיוך עצוב.

עזבתי את בית הספר והלכתי לעבוד אצל סעדון להלחים את הסירים כפי שעשה אבא לפני. תחילה שוליה הייתי, מביא מעות מספר הביתה. לאמא היה קשה בהתחלה לקבל את הכסף, אבל אחר כך הסתגלה, ולקחה אותו מידי שבוע שבוע בלי אומר. משעות הבוקר הייתי עובד בבית המלאכה ואחר הצהריים הייתי עומד בחנותו של סעדון ומוכר את הסירים והמחבתות לעוברים בשוק. ימים רבים לא עברתי על פני ביתו של שימל ועל פני חנותו של שיקלר. ויום אחד היתה שם המולה גדולה ואמבולנס בא. ושיקלר ירק על הארץ ואמר "הגיע הזמן". יבדוכה הוצאה מתה מהבית ושימל הלך אחריה בוכה. ולמחרת מת גם שימל. ואמא אמרה מה שאמר. אבל שיקלר שגם את חדרו של שימל הפך למחסן אמר "המשוגע מת תלוי על חבל" ●

ספרית - פועלים

ספרים חדשים

לציבור הקוראים ולכל בית ישראל
עם ברכת השנה החדשה לשלום וליצירה

דוד שיץ / העשב והחול (רומן)

עלילת חיים אישית מרתקת המתרחשת בין ניכר למולדת, בין ילדות לגעורים. רומאן ביכורים של המחבר.

מרגריטה קאראפאנו / קסנדרה והזאב

תרגמה רנה ליווין

סופרת יוונייה מספרת חוויות ילדות והתבגרות במולדתה, יוון. בעיצוב אמנותי המשלב ריאליזם בסוריאליזם. מלוות איורים עזי-מבע של הציירת — יוכבד ויינפלד.

לאה גולדברג / בין סופר ילדים וקוראיו

ליקטה והוסיפה מבוא לאה חובב

בספר זה מכוונסים מאמריה של ל. גולדברג על ספרות ילדים, על הקריאה והספרות לנוער המתבגר ועוד. תרומה חשובה לציבור המחנכים, ההורים והקורא המתעניין בנושא ספרות הילדים.

שמואל אטינגר / האנטישמיות בעת-החדשה

בפרקי הספר: הרומנטיקה הלאומית וההיסטוריות; המאבקים החברתיים והתרבותיים הסוציאליסטיים; הדארוויניזם החברתי ותורת-הגזע; יהדות ויהודים בעיני הדיאסטרס האנגלים במאה ה-18; ביקורת-הדת-היהודית של ההגליאנים הצעירים; רוסיה והיהודים — נסיון של סיכום היסטורי; האנטישמיות בדורנו — ייחודה וצורותיה; השואה ובעיית הזהות היהודית בברית"מ; הייחוד ההיסטורי והניקה לארץ-ישראל.

מאת ד"ר אוריאל אופק / תנו להם ספרים

ספר ראשון בסוגו ובהיקפו על מכלול הבעיות של ספרות-ילדים: בחינת ספרות הקריאה לסוגיהם, אמות-המידה של הספר הטוב לילד, טעמים המשתנה של הקוראים הצעירים ועוד. ספר-יסוד להורים, מחנכים, סטודנטים, ספרנים וכל המבשק להכיר את ממלכת ספרות-הילדים.

328 עמ', עם ציורים, ביבליוגרפיה ומפתח.

א.

ויקטורין שמתה לילה לילה מאתבה
ושוברת עגיליה ובוכה בין הפכים
עד שתר, ערומה בחלומה
מנצחת מול פתח-היורים
וחוזרת לסירה עם נסיכי קלפיה,
פלדונה בכתנת לילה עצובה
ההורוסקופ משחיר. הקפה מרי
ופנס-עניה מקרים את כל הסופרים
להוציא לאור החפשי חטא אתר חטא
ותיא גונבת אותם אל ספרי שהרוד
שלא הבחיתה.
בקר לא עבות אחד תנית אותם

ב.

לרגלי הנסיך מירו
מה יעשו אז כל שותריה
כלי ההורוסקופים שלה
כלי הקפה המרי
כלי ויקטורין
מתרונת אלמוגים על צנארה
צינור קימור רך
שעה שהיה מביט פזור-נפש בשקיעה
המתרונות, זכרון כתום לאלמוגים
שפרחו ודממו בים
היתה בדיה.

ג.

מי שנסך פאב ביין האחרון
שכח את שקוי השכחה המרדים.
הקנה מתקרר, קירי, אלי נשאר ידידים
אבל שם בפרכתיים ריק מקומה
כלימה מוחקת את שמה.
מישהי החלה בחרש
לשיר בינה לבינו
מנגינה אחרת

איתמר יעוז-קסט / משירי הזהות הגנוזה

א.

דברנו
על ילדויות —
מי בטוח היד הנוגעת ומי בטוח העין הנעצמת,
ולפתע לא ידעתי אם הנופים הצפים בי בגוף החלב השפוף
היו או לא היו?
כה הרבה חלמתי את דרך שובי — וגם חושש הייתי
שלא לא יוכל אדם, לאחר שובי, לעלות שנית
אל התשמיש החי של ממשותו, —
בעודי פונה אל מדרון נהר, בין שיחי הקרפדות הממנמות,
מאחורי מגדל-הכנסיה השלום אל האפק באצבע אכולת-סיד,
שם הותר חמיוני: צל-כפיל —
גבר ואשה, ילדה וילד,
וכל שיכלתי להיות
אלמלא מקרה-גפילתי בידי אלחמאי הנופים ותהויות
להרחיקני מעל מדרון זה
בו פוסעים הארבעה בחפזון,
סל-הקנין בידיהם והשקחה,
עד הגיעם אל מצפה-הנהר,
ועד אשר תפצתנה הקרפדות במקלה —
להגית מגרונן את החשף הרירי,
לבלוע איש ובג-ביתו — — —

ב.

Ringlo ! Ringlo !
מי תורק מלה זרה
אל לב הקנין?
ואני שומע:
„שזוף אדם-לחיים“;
ובאין עמי פסת-נר
רושם על כף-ידי בחפזון
את כפל-הלשון — תרגום מול מקור,
נדמה דרתי אני
בגוף הזה המקיפני כמגע העור;
אף כי אשוב עוד מדי פעם
על מהויות של חלב-אם המדחקות בי
כמו גן-המגולד או פרחי-הפסחא
ורחוב ערמוני-הנרות שמאחורי הבית
עם הילדה על האופנים
שאנינה אלא אושת צל לכלוכית
עד כי אין בכתה להשמיץ קול:
Ringlo ! Ringlo ! לבטא את צפן ילדותי, —

עפרה סמבורסקי-חומט

*

אני הולכת מחורשה לחורשה לתפוש
את בראשית ימי-חיי,
לשאול בשרשי הברושים שלא באה זקנה
בדמם, לחדור לתחתית המצבות שם השמות חיים...
יש ימים אני יודעת שלא אמצא
ובין קירות הוואדי תחיה
צעקתי עד הפעם הבאה — — —

*

בשהמבט מרחלי לי ננעץ
אני בונה לי את הקרונות ובהם
מנצחתי מתנשמת אל

הענינות.

במגע הקרח יהיו פני
טהורים.

בלות הזמנים שלי תחנות רבות
ופתחן בוסתנים. בשעריהם
נשמתי נולדת טהורה; בפי טעם עתיק
ותאליים מרפדים לראשי...

וכשתנרות אלי מן האפלה
אני נשארת ללהקה
האחת
ובלבן נשמתה סודי.

ניו של סול הרשי נגהו לבנים, בודדים, ירח מעל שביל החלב ההומה של הרחוב הארבעה-עשר, צרופי-מזלות צפופים של חנוונים ממרכז העיר המידללים בזמן שדרג-המלך הרחבה של ניו-יורק השתרעה מעל השדרה התשיעית, וחלונו החשוך והאומלל נעמס מצרכי-מזון מרקיבים ומאובקים.

סול!

נתקלתי בשלוש גבירות, זרועותיהן מלאות פירות, מצרכים, כביסה, נעצר על עומדו, מופתע לנוכח הלחיים החיוורות העגלגלות האלה של הרשי העור לות מאחורי הזוגיות.

ובכן סול חזר. הייתי חלק מהיגון שנשקף מעמודיו המקומטים של הטיימס הניו-יורקי מן השבוע שעבר; גוף קטן, כרס של גיל-העמידה, חולצת הטריקו שלו נמתחת כשהוא נשען בוהה בציניו נקודה מרוחקת בשמיים.

אני, אחד מן המשפחה, בלתי-מוכר לסול, זר. במקרה, יום אחד, בעודי שותה את הקפה שלי עם טוסט שיפון, שמעתי את המלים הראשונות, סיפור התרחש בחללו החדגוני של המזנון. טרגדיה ביתית, חומר לעניין.

זה התחיל, נשימה, אנחה. גב' הרשי, ידה האחת על הקופה הרושמת מתקתקת חסה-עם-עגבניה, השנייה מנסה לפזר גבינה שמנה על לחמניה, עיניה על הילד הקטן שהסתובב ליד קופסת הסוכריות, סחבן מ"שבי-לי הכדורת" שבשכנות.

"היי, אתה רוצה את זה או לא?" היא רטנה, מאבדת את סבלנותה כשידו של הילד טפחה קלות על המכרס, מותאמת את צווארו חזק הצינדה, מנסה לראות אם מביטים בו. ערימת ספלים בכיור הצטלצלה; הטבח התייאש מרחיצת הכלים. הסחבן נמלט כש-אצבעותיו דבוקות לסוכרית-טוטיס. * "היי! היי!" קראה גב' הרשי, חוששת להשאיר את הטבח עם הקופה הרושמת. כריך החסה עם העגבניה היה על הרצפה. גבינה שמנה נרשמה על המקשים בזמן שהיא תקתקה את הכריך האחר, דחפה שתי פרוסות

* ממתק גדול, כהה ודביק.

שביל החלב

מרק מירסקי

לחם לבן אל תוך הטוסטר ובאנחה כבדה שוב התחילה לפרוס עגבניה.

כבדה? לא יכולתי לחזור אל עמודי ה"טיימס" שלי, ואחת מן הגבירות של השכונה, אחת לבושה-היטב מ"שכונת-הפאר", שנכנסה לתה של בוקר, רכנה מעל הדלפק.

"איפה בעלך?"

ראשית עליכם לדעת שגב' הרשי לא היתה בלתי-מושכת. מהגרת, אני משער — המבטא ההונגרי הקל היה לה שיער שחור יפהפה, של נערה, ארוך, קשור בפקעת כדי שלא לספוג כתמי שמן בכל מקום. היא היתה בת קרוב לארבעים, אולי, אבל עדיין יפה. הטבח הפולני, שפניו היו מגומרים תות-שדה, ליקק את שפתיו, מגרד את הגריל, מרטן על גשים טיפשות. מאורעות אחרונים היו גורמים לו לעמוד על שלו. הרגליים שלה היו בסדר. הבחנתי בזה פעם כשהתמתחה לשים עיתונים על המדף העליון של אצטבת הקיר. פניה של גב' הרשי, לעתים מלאי-צער, פעם אחרת מחייכים, יחד-עם-זאת ערניים, לא כאלה, שאופייניים לאשת-דלפק, ריח ברזל על

יורם קניוק משוחח עם מרק מירסקי מדורצ'סטר

קטעים מתוך ראיון

לוחמים בחצר של בית-הספר ביתאל עם סידורים ישנים שעפים על ראשיהם.

בתיכון הוא כתב רע, הוא מספר. רק בהרווארד החל לכתוב משהו שנראה לו נכון בספרו "חיפושי אחר ה"משיח", אומר מירסקי, אותו ספר מסות והמסע ליש-ראל, הוא מתאר את ראשית צעדיו כסופר. השורה הראשונה שנראתה לו היתה: "אז זה היה אפשטיין, העוזר של הקצב, שצייר את צלבי-הקרב על הקיר של בית-הספר העברי ביתאל, אוי." הוא אומר: "ההתנגשות של הרווארד עם בית-הספר העברי גרמה לי להיות סופר, או שמא מרק, כיצד מירסקי, האידיוט של

ביתאל, נעשה פתאום בנאדם רציני שמתייחסים אליו ברצינות ואפילו מעניקים לו תואר פ"בית-הקאפה, ומפתח לחוג הנבחר הזה בהרווארד. משהו בוודאי טעה, או שמא הם מנסים אותי

אבל ההתנגשות הלא אירעה הרבה קודם. אביו של מירסקי הגיע מפניסק בגיל 12. אביו, ישראל מירסקי, נמלט מפניסק קודם לכן. מסבו, בוגר ישיבת פוהוסטה, למד את היסודות, אביו כבר למד בהרווארד. המיזוג של לימודי הישיבה והרווארד, החינוך המזרח-אירופי

"שפתיה. בפעמים האחרונות שנכנסתי היא הביטה בי בהחבא, תשומת-לב מחמאה.

"הלך," לחשה, נתח מתפוח-האהבה השותת דם, קצה נשימתה, צונח הצינדה.

"בטח," הגברת משכונת הפאר פרצה בחיוך רחב, שסדק את שיכתב האיפור שעל לחייה.

הסכין הוטח, לב דק כרקי התנווד כנוצה אל לוח הקצבים.

"איפה הוא?"

הטוסט קפץ. גב' הרשי הטילה מצע חסה על החצי התחתון.

"אמרתי לך."

"נו באמת, בלי צחוק."

"הלך." היא הרימה מבטה בזמן שגרפה את הכריך הצינדה, עיניה זועמות; גבות שחורות הורמו כמו

כדי לשאול, "מי שמע דבר כזה? מה הולך כאן?"

"את עושה צחוק, הנה?"

השכנה מתופפת על השולחן, נקישת רפה ומהתלת אלא שגב' הרשי ממלמלת לא, ידה העירומה שוקעת אל תוך הכיור, כלים מלוכלכים של יומיים. אני מודד את הזמן בערימת הזוהמה הזאת. "הוא הלך. עזב."

סול הרשי עזב את היפהפיה ההונגרית שלו, ניצולת דכאו, בקבר-אחים. מזנון בשדרה התשיעית. ברקע אני שומע את הטבח, סכיניו מגרד את השומן החם מעל המחבת. אכלו חזיר.

ובכן סול הנוגה, גבר-רבע-עוף שכמותו, שמבנהו הנרפה נראה הולם מאד למבער גז איטי של מזנון, עשה מעשה וברח. הטיימס הניו-יורקי רישרש בידי, תוך כדי ההתרגשות איבודתי כמה מן המלים המר-רות שגב' הרשי הפנתה אל המים הגועשים שבכיר שעה שצנרת "שכונת הפאר" שאבה. אני הייתי עסוק ברדיפה אחרי סול לקליפורניה עם קבלות של שלושה שבועות והכסף של המיסים. מוסטנג מעופ-פת, יפהפיה שחורה, רדיו מצריח, ובחורה פורטו-ריקנית מחליקה בתשוקה על ריפוד העור המבריק לציורו. סול, פנקס-המחאות ריק וכרטיסי אשראי מזויפים, ראשו הלבן הקרח משתוף כשהוא עושה רוח בהולדיי-אין, מפוז בבריכות-השחייה שלהם.

ורחובות בוסטון, יחד עם בית-הספר למשפט האקסלו סיבי של הרווארד עשו את אביו לאדם זהיר ומזוה, פקפקן מפוכח אבל נאמן מאוד ליהדותו. אביו, אומר מירסקי, היה מאוהב בגאון מוילנה ובוויליאם ברד-פורד, שהיה הקומיס הראשון של קולוניית פלימוט. הוא שאף להיות ינקי ותלמיד-ישיבה. השבר הזה יצר שירה מיוחדת, לא בו בלבד: הארי וולפסון, הגאון הצעיר של ישיבת וולוז'ין (שעמד בראש החוג לפילוסופיה של הרווארד וכתב את ספריו המדהימים על שפינוזה ופי-לון), חי באותה סכיזופרניה.

בבבל כתבנו את התלמוד. בספרד את הזוהר. הטיורף של להיות יהודי באמריקה הוא ליצור ספרות שתהיה, אני מקווה, יום אחד, קלאסית. אמריקה היא ארץ של תפוצה אמיתית, של גולה במלוא מובן המלה. כל אחד בה נודד, חסר שורשים, מנסה בדרך פרגמטית כלשהי להחזיר את אלוהים למקומו, מתיימש, ואז חולם, מנסה למלא את החללים הענקיים, את השטח העצום, בחלומות.

מירסקי היה שחקן. לפני שהיה סופר. אבל אחרי שפירסם את ספרו הראשון החליט שהוא רוצה להותיר אחריו רק מלים. המלים הם המקסם שלנו. אחרים יחליטו אם המלים האלה טובות או לא, הוא אומר, אבל כשחקן, כבמאי, ככותב מחזות, רציני תהודה מהירה, הקשבה, למלים יש תשוקה אחרת.

שאלתי את מירסקי מדוע הוא מוציא לאור כתביעת ספרותית.

הייתי במצב נואש, הוא אומר. אהבת הסיפורים דעכה סיבי לי. כתביעות חשובים חדלו לפרסם סיפורות, ועל אף שבחי הביקורת לא היה מקום רב לסופרים לפרסם בו את סיפוריהם, רק מאמרים וכתבות.

דרושים עשרה אנשים שיתפללו כדי להציל עיר, ואני לבדי לא יכול להושיע לא את המצב ולא את עצמי. אבל גליתי לתמהוני שסופרים שאני מכבד, אוהב ומעריך היו באותו מצב של יאוש מלשון כוזבת של ספרים מלוטשים, מתחרים על ספרות שכלי התקשורת אוהבים אותה. גם המצלחים שבסופרים הללו היו מיאושים, מפני שהם ראו שאפילו הם (ואף אני) נדפסים, שאף-על-פי שספריהם יוצאים לאור לצעירים מהם כמעט אין אפשרות לפרסם

אל סוחט לימונים במכונות-המטבע, רנו, לאס, מבול של כסף, הרשי פני-פוקר.

היה בו. אני זוכר עכשיו, בפעם שהוא סידר את ההמון שהמתין לאוטובוס בשדרה התשיעית. תערובת הרגילה של האספסוף, איטלקים, שחורים, חרדים, חבורה מ"שבילי הכדורת", חכמים בלילה, עבריינים אוקראינים לשם איוון. התחיל לרדת שם, וסול יצא החוצה לכסות את העיתונים והשבורים שלו בברזנט. גברת שמנה נשענה עליהם. הוא יכול היה למשוך את המכסה. הוא ביקש ממנה. היא אמרה לו לאן שילך, כמה מלים מזוהמות, לדים שלה הצטרפו במקלה. אחות, בפה שלה ה חוקן, גם חצי מהתחנה היו קרובים שלה. הם טופפו מסביב, ובכלל לא רצו לזוז. צחוקים, ששים מכווערים, הם קוראים לו יהודון, זיד, ממזר ידי, סבון! הגשם יורד חזק והם נדחפים מתחת סוכך המפוספס ירוק, דוחקים אותו הצידה מן העינים שלו, צוחקים. "הראיתי לו, ה?"

יש פחות מסול היה נסוג פנימה ושותק בועף מא- יי הדלפק. הוא עבר בדלת ויצא מיד שוב עם יט פלדה. הגשם מצליף וסול, מנפנף במוט מעל המון המופתע, מחבר אותו לסוכך ומגולל למעלה צועות ירוק ולבן. לא עוד מחסה ליד חנותו. שיעמ- ספוגי מים מתחת לשמים הפתוחים, ולפני שהם יגנים מה קורה, הוא כבר בפנים, גועל את הדלת אחוריו. או, הוא פיקח. הוא איננו מצמיד את אפו למשות החלונות. אין טעם לעורר אותם להרס. וא פשוט מסתובב בין קופסות הסוכריות בהיסח דעת, טועם מן הממתקים.

בן יכולתי לראות אותו על החוף בסנטה מוניקה, יער שחור מסתלסל על חזהו. שרירים מתנפחים ורועותיו. הכוכבניות מתפתלות סביב סול הצוק.

ינתיים, בחזרה למזנון של הרשי, אני גוחן מעל דלפק כמו דובי, הדובה הגדולה. "יוצא שאני קשוח ואוותן". הדובה הקטנה מנצנצת בראשי. גב' הרשי תחילה להראות לי את חסדיה. היא העירה משהו ל תיק הטלית שלי עם רקמת היד. הסברתי — אבל על אמי. אנחה, עמוקה, אמהית, העיניים נכחות האלה. גדי התיש בעל-הקרן בועט בעקביו. וי יכול כמעט להגיע מעבר לבוכנות הכרום של מכונה, דובדבן, ואנלי, ולגעת בשדיה החביבים. היא מכינה לי משקה ביצים * ואני יכול לשמוע ת הנוזל התוסס מוציא אלף בועות שנכנסות לתוך סירופ, חלבי. האווירה, האוויר ביננו נסער, או עיניים שלה קורצות. היא החזירה לי עודף חמישה ל המשקה. אני לרשותה, גיגולו.

משקה המיוחד לניו-יורק. תערובת של סודה, חלב, יופ, עם או בלי ביצה.

אחרי הכל, העולם נתון בציפייה. "הליקויים האח- רונים הללו בחמה ובלבנה... האהבה מצטננת." סול וודאי קרא את עיתוני המין, המדפים שלו. ה"נשיונל אנקוויירר", נשות אסירים, חונקים. מנין אם לא משם יכול היה להגיע הרעיון לברוח אל ראש גיל-העמידה המקריח שלו? אם אני חוטף הצצה, למרות שקשה בזמן שעינה האימהית של גב' הרשי מונחת עלי. החומר הזה הוא רק בשביל ה- פסולת שמחכה לאוטובוסים. אבל בעצם מי יודע מה קורה אחרי שעות, אותם משקאות ממותקים שהיא מערבבת בשבילי? שפע של זמן כשהדלת סגורה, נעולה למשך הלילה, להסתער על המדפים של הספרים המלוכלכים. עכשיו כשסול עזב, היא כטח סקרנית.

בלילה אני מסיר את הירמולקה וחולם על גב' הרשי. היא באה ודופקת על דלת דירת שלושת החדרים הקטנה שלי. "הבאתי לך מילק-שייק", היא אומרת, מתקרבת אל המיטה הצרה. אני לוקח את משקה השוקולד המוקצף, מיכל האלומיניום הצונן שלו.

"האם אתה ילד יהודי טוב?" אני מהנהן, מנסה לחייך במתיקות. "אתה מתגעגע אליה?"

אני מהנהן. וגב' הרשי פותחת את החוט שמחזיק את הזרם השחור המבהיק שלה. הוא מחליק מטה בזמן שאצבעותיה פורמות את כפתור העצם מן הלולאה העליונה של חולצתה הנשפכת. עוד אחד יועד אחד ואז העיכוב, מגגנון קטן באחורי חזייתה כך שאני יכול לראותה בזמן שהיא נותנת להם ליפול לכדורי הנחמה שהיא הביאה.

"אתה צריך עוד." אני בקושי מרים את ראשי, מתבייש לומר, כן. אלא שגב' הרשי, מחייכת, פותחת את כפתורי הצד של חצאיתה היא תולה אותה בצורה מסודרת על הכיסא, מסירה את תחתוניתה. מראה לי אותה. "פה".

אינני יכול לדבר אבל אני מעריץ את הסרט הרקום שלאורך המשי הוורוד. היא טופחת על לחיי, מת- יישבת, מבט חביב בעיניה אלי, מחכה מעט כדי שלא אפחד. אנו מחייכים אחד אל השני.

"גם התחתונים שלי יפים." היא נעמדת ודוחפת לאט את סרט הגומי מסביב לבטנה. למטה על מתניה, ירכיה, ברכיה. אני רואה את השיוו השחור, הגוף החלבי, ודמות שנהבית מתנועעת בסחרחרות, דמעות בעיני כשהיא מתקרבת אלי, מערסלת אותי, מסובבת אותי בזרועותיה כך שאוכל לשכב על שדיה, ואז צונח אל תוך המתיקות העמוקה שטעמה מושק, מחליק מטה אל השלם, הו

אנו שוכבים על תיק הטלית, רקמת הזהב שלו. כר

* עיתון הנוהג לפרסם שערוריות (מין, אלימות וכד').

הקטיפה השעירה מלא צעיפי תפילה עשויים משי רך. גב' הרשי הוציאה החוצה את בתי התפילין ה- שחורים, הרצועות הארוכות שלהן, וקושרת אותנו יחד, מלפפת את הפסים האינסופיים של העור היודי סביב גופותינו העירומות. בתי התפילה מכסים על חלקינו הנסתרים. והיא ממלמלת את הברכה כשאני מתעורר, מביט אל עיניה היפות. "וארשתיך לי לעו- לם. וארשתיך לי...". אני מלפף את שערה, תלתלי עורב, מסביב לאצבעותי. בכף ידי הקווצות צרות את השם הקדוש.

בינתיים, השמן מיטגן במזנון. הטבח הפולני הבחין. הוא נעשה נבזי. טוסט השיפון שלי נשרף. הוא מטיל אותו על הדלפק ומנסה לשפוך את הקפה אל חיקי. גב' הרשי ממחרת אלי לגקות. הסמרטוט מנצנץ ליד מכסה הפלסטיק, היא מהדקת מפיות על המכ- נסיים שלי, מציעה לקחת חזרה את הטוסט. נבוכה מן הפולני, עיניה עצובות, חסרות-ישע. הגושים האדומים בוערים בפני מר "קח-וברח". * עמוד על שלך, אני חושב. אלא שהיא זריזה ממני, באה מסביב עם כוס מים להספיג את הכתמים. ביטולות, בטפחות עדינות, מושכת את הצבע העשיר של ה- קפה ממכנסי הדקרון האפורים, גוחנת אלי בעודי יושב, נטול נשימה, בלי תזווה על המושב. הטבח מושך באפו. אני עומד להסתחרר איתה, סחור-סחור- סחור. הכיסא חורק.

היא מסמיקה, מושכת את ידה. אבל לאט מדי, אני בטוח, לאט מדי, הו, אני אחכה. הפולני נועץ מבט, פניו מתלהטים, בוערים, הכרבולת האדומה של תרגול. אני יכול לחכות, אני חושב. הו, לב שוטה.

כן, סול חזר, מהורהר, כנוע, בוהה אל הדמדומים, מחכה לכוכב החיוור הראשון. פניו, רוח רפאים, אין כל עקבות לקטלינה. ** אולי לא הרחיק מעבר ל- קאנארסי, *** פנה במקום מערבה בכיוון איזה אחות או אח, מגיעה לים ברוקוויי*** חולות יגעים, אפורים גבירות זקנות נשענות על מקלות, בכסאות גלגלים, ראה את גורלו, חזר, פרש. מסוגור, הוא מתמתח, כרסו נראית מתחת לגופייה, בין שני עמודי החד- שות. אלא שהוא שיחק את דלילה.

סול חזר, אבל הם אינם נפגשים. היא בבוקר. הוא אחרי-הצהריים — וגם זה לא תמיד. אתם מבינים, אני עקבתי כל הזמן, עובר, ושב, בגניבה, פעמיים ביום. תיק מאמרים דתיים תחוב מתחת לזרועי. כישוף.

יש כאן סיפור ואני מקבץ את פיסותיו ● מאנגלית: רונית בר-און

* הכוונה לשרות הגשה מהירה הנהוג במזנונים.

** בקליפורניה.

*** בברוקלין. **** חוף-ים בברוקלין.

עדנה לבני

בְּחִלְתָּ הַדָּשָׁא לֵיד פֶּה יְדִי

הַזְּכֻבִּים מְצֻטְפִּים

שְׁעֻרֵתֵיהֶם בֵּין סִדְקֵי

עֲדִינֹת. לֹא מְרַגְשֹׁת כְּמַעַט

הַשֶּׁמֶשׁ דּוֹקֶרֶת אֶת שְׁחֹר גּוֹפֶם

אֲבָל הֵם עַל רִגְלֵיהֶם הַדְּקִיקוֹת

לֹא מְרַגִּישִׁים

הָרוּחַ חוֹלֶפֶת לֵיד גּוֹפֶם הַכָּבֵד

לֵידִי

וְאֲנִי כּוֹתֶבֶת אוֹתָם

בְּצִהָרִים

לִפְנֵי שְׁעֵתִים נוֹלֶדְתִּי

בְּחִלְתָּ דָּשָׁא

בְּשִׁמְחָה מְחֻדָּשֶׁת נִהְפַּכְתִּי לְזָבֹב

שְׁעִירָה דְּקִיקֶת רִגְלִים

מְסַרְבֶּלֶת

עוֹפֶפֶתִי מִפְּפֹת יְדֵי אֲנָשִׁים

בְּמִשׁוֹכֶת מְעוֹפָפִים

בֵּין מְטָאטְאֵי הַדָּשָׁא הַמְרַקְדִּים

עִם כְּנָפִים מְסֻנָּרוֹת וְעֵינֵי שְׁפּוֹרִים

הֵיתָה לִי חֲרוֹת עֲלִינָה

וְלֹא הִגְשַׁתִּי אֵיךְ נִעְצָרָה הַתַּפְתָּחוּתִי.

הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה יִקְרִים לִי

כְּנֹת?

אֵל תִּקְרָא לָהֶם בָּשֶׁם

לֹא קִנִּיתִי אוֹתָם בְּמַפְלָת

הֵם יוֹתֵר מְמִלִּים שֶׁל אֲנָשִׁים אֲחֵרִים

מִדְּפִים נְטוּלֵי עֵץ

וְצִיּוּרֵי חֲכָמִים

לְהַדְפִּים אוֹתָם בְּסֶפֶר

זֶה כְּמוֹ לִבֵּשׁ תְּאִים אֲפָרִים

לְבֹדֵר אֲנָשִׁים

אֲבָל אֲנַחְנוּ לֹא אוֹכְלֵי אָדָם

רַק תַּרְנֻגּוּלוֹת

שְׁאִין לָהֶן כְּנֹת

וְלֹא מְלִים לְכַתֵּב

יוֹתֵר טוֹב שֶׁלֹּא תִקְרָא

וְתִשְׁתַּק.

מתוך הספר "שיון רביק" המופיע

בימים אלה, בהוצ' "עתון 77".

ד"ר הורביץ בע"מ

סוכנות נסיעות ותיירות

תל-אביב, רחוב אלנבי 113, (בפסג')

טל': 621351, 614025, ת.ד. 672,

טלקס: 03-2113

מברקים: הורביטרה

נוסד 1933

סידורים מיוחדים לקיבוצים,

לחברי תנועת המושבים ולהתיישבות
העובדת

נ. א. נ.

שרות תיקונים וחידוש

מכונות כביסה

חלקי חילוף אוריגינאליים

ציפוי אמאיל

מהירות: שרות תוך 24 שעות.

מומחיות: יגאל נחשון — זכי נגרי —
יצחק בן-יון

מזכירה אלקטרונית 24 שעות

רמת-גן, שדרות החרושת 6

ע"י קולנוע רמת-גן

טל. 702384

הוצאת ספרים בע"מ

נחמני 49 ת"א טל': 612003

מחיר התהילה

מייק בראנט

80 תמונות ומיבחר להיטוי

המורמוני

רומאן

שירים באור ובכחול

אורי מזרחי

דוד בר-יוסף

אורן יבנין

45 שנה

לבנק אמריקאי
ישראלי

בואו ליהנות מקניה טובה.

בואו לערוך את קניותכם באווירת קניות מהנה
ומיוחדת בשפע המחלקות של בית הכל-בו הנבחר בישראל,
שזכה כמידי שנה בשנה בתואר "המוצר הנבחר 1979".
לשירותכם גם המחלקות החדשות בכל-בו:
ספורט, שעונים, מתנות לגבר, נעליים, צמחים,
גננות ואביזרי אופנה לאשה.
קניה טובה!

כל-בו פאסן

"תרסיס"

חברה לחימיקלים חקלאיים ותעשייתיים בע"מ

- * שמן ריסוס להדרים — להדברת הכנימה האדומה, השחורה וכנימות-מגן אחרות.
- * שמן חורפי לעצי פרי נשירים — להדברת מזיקים חורפיים ולהתעוררות מלאה ואחידה.
- * פתיון נגד זבוב הפירות — תרמון 127.
- * קוטלי חרקים — פרתיון, מלתיון, מתניט, טוקספן, הפטכלור ועוד.
- * קוטלי עשבים — כלליים, מחוזקים וסלקטיביים.
- * אינסקטיסידים ביתיים — בעלי פעולה ממושכת ומידית באותה עת.
- * אירוסולים.

משרד ראשי: קרית-אריה, פתח-תקוה • טל. 923785-6
משרד חיפה: דרך העצמאות 59 • טל. 521534

Telex: 03-2470 COIN IL. Att. TARSIS

• ת.ד. 183, תל-אביב

גינה על הגג

נגיב מחפז

מערבית — ששון סומך

אשר סימנו את ארוחת הבוקר אמרה האם:

— עאישה, את מטפלת היום בכבסים וח'דיג'ה תנקה את הבית, אחרי כן בואנה שתיכין לחדר האפייה.

אמינה נהגה להקציב את העבודות לבנותיה מיד לאחר ארוחת הבוקר. בדרך-כלל קיבלו השתיים את הדין, ובפרט עאישה, אולם יש שהיתה ח'דיג'ה מעירה הערות שבאמצעותן הפגינה את חשיבותה היחסית, וסיפקה את יצר ההתגרות שלה. לכן אמרה:

— אני מוכנה לוותר לך על הניקיון אם הכביסה קשה עליך. בכל אופן לא בא בחשבון שתבטלי בחדר-האמבט בטענה שאת עובדת, ותשהי שם עד ששתינו נגמור את העבודה במטבח.

עאישה התעלמה מהערתה ופנתה אל חדר-האמבט כשהיא מזומזמת. ח'דיג'ה הוסיפה ואמרה בלגלוג:

— לא רע, הישראלי-לך באמבטיה, שם מתהדהד קולך כמו בחצוצרת הפטיפון. זמרי-לך והנעימי את אוזני השכנים.

האם פנתה אל הפרוודור וממנו אל המדרגות. טיפסה אל הגג כדי לערוך בו את סיוור הבוקר שלה, בטרם תרד אל חדר האפייה. דבר-קנטור שהחליפו בנותיה לא היה בהם משום חדש, אלא היו דברי שגרה שנישנו מדי יום ומידי שעה, להוציא את השעות שהיה האב בבית, ואת השעות שבני המשפחה ישבו שבת-רעים ושוחרו בניתוחא. ניסתה לרכך את יצר הריב של בנותיה בהפצרות, בלצון ותמיד ברוגע ורוך. כך התייחסה אל כל ילדיה, שכן טבעה הוא שאין לנהוג אחרת. מעולם לא נקטה דברי תקיפות הדרושים לעיתים לחינוך. יש שהתכוונה תקיפות מבלי שתוכל לנהוג כך הלכה למעשה. לא יכלה לשאת שיחסייה עם ילדיה יחרגו מתחום החובה והניחה לאב, או אל-ג'כון לאישיותו הכופה את עצמה אף ממרחק, לתקן את המעוות ולהציב גדרות וסייגים. על-כן דברי הקינטור שבנותיה הרבו לידות זו בזו, לא היה בהם כדי לפגוע באהבתה את בנותיה ובהערצתה את מעלותיהן. ואכן, אף עאישה, שהיתה להוטה עד מאוד לפצוח בזמרה ולעמוד מול המראה — גם היא לא נפלה מח'דיג'ה, חרף עצלותה, בכל הנוגע לזריות בעבודות הבית. אילו רצתה האם יכולה היתה לאפשר לעצמה עיתים למנוחה, אלא דאגנותה של זו גבלה בחולגיות ותמיד להוטה היתה להשגיח על הנעשה בבית. גם כאשר היו הבנות מסיימות את עבודתן, היתה אמינה אוחות מטאטא ביד אחת, ומטלית בשניה, ועוברת בחדרים, בטרקלינים, ובמסדרונות, כשהיא בודקת את הפינות, את הקירות, את הווילונות ואת הרהיטים, שמא תמצא גרגר של אבק לסלקו, ומדי עשותה כך היתה חשה קורת-רוח מרובה כמי שניטל קיסם מעיניו. דקדקנותה התבטאה גם בכך, שהיתה בודקת את הבגדים לפני כביסתם, והיה אם מצאה שאחד מהם עבר בכלוכו את גבול המותר, היתה מעירה עד כך בעדינות לבעליה, ובנידון זה לא פסחה לא על כמאל בן העשר ולא על יאסין, שבכל הנוגע ללבוש היה מגלה כפילות-ערכים, שכן היה מטורזן קפדן באשר לחליפה, לטרבוש, לחולצה, לעניבה ולנעליים, ועם זאת מרושל להפליא באשר ללבושו. דאגת האם לא פסחה, כמובן, על הגג ועל היונים והתרנגולות השוכנות בו. ביקורה היומי על הגג היה לה שעה גדושת חיבה וחדווה ופעילות, וגרם לה תחושת רוחה ומרגוע, ואין בכך פלא, שכן הגג הוא עולם חדש ותוסס שהבית הגדול, בית עבדול-ג'ואר, לא ידעו בטרם הצטרפה אליו אמינה. כאן יצרה אמינה מציאות חדשה, ואילו הבית עצמו נותר בצורתו כמימים ימימה. הנה לולים המונחים ליד המעקה ובהם יונים הומיות, הנה כלובי העץ, פרי תכנונה, שבהם מתרועעו ומקרקות תרנגולות. חדווה רבה היתה עוברת בה כאשר היתה מפזרת זרעונים או מניחה על הרצפה כלי-מים, וכאשר היו התרנגולות רצות לעברה בעקבות התרנגול והנה מקוריהן עטים על הזרעונים בחיפזון ובקצב קבוע, כמחט זה של מכונת תפירה, ובסיימן היו מותירות על הרצפה המאובקת שקעים זעוריים כאילו ירד גשם דק.

כה עלץ ליבה בראותה עופות אלה מביטים בה בעיניים קטנות, צחות, שמבטם סקרני-חקרני וציצום נשמע למרחוק. יחס זה של חיבה הדדית היה נוגע לליבה הנפגע, היא אהבה את היונים ואת התרנגולות כפי שאהבה את כל יצורי אנוש. היא נהגה לדובב אותן ברוך ודימתה שהן מבינות ומגיבות על מעשיה. בדמיונה היתה מעניקה תבונה ופיוט לכל אשר נשמת-חיים באפו, לעיתים אף לדומם. לדידה ודאי הוא שיצורים אלה יודעים לפצוח בשבחו של אללה ושהם צרורים בצרור הנשמות. עולמה של אמינה, על שמיו ואדמתו, על חיותיו וצמחיותו,

כולו עולם חי ובר-דעת, ואין עולם זה מקבל את מתת החיים באדישות, אלא עבודת-האל טבועה בעצם ישותו.

לא ייפלא איפוא, שלעיתים קרובות ניסתה לדחות את קיצם של תרנגולים ותרנגולות בתירוצ זה או אחר, כגון: עוף זה הוא בא בימים, וזו — מרבה להטיל ביצים, וזה — משום שקריאתו מעירה אותה מדי בוקר; ואילו הדבר היה בידה, היתה נמנעת כליל מלהעלות סכין על צווארן של חיות אלו. וכשנאלצת היתה לשחוט, היתה נוטלת באי-רצון יונה או תרנגולת, משקה אותה ומבקשת רחמים על נשמתה ואף קוראת בשם אללה ומבקשת את חסדו, ולבסוף שוחטת אותה באומרה לעצמה שהאל רב החסד הוא אשר התיר לעבדיו לאכול מכל החי.

הפינה המזורה ביותר מכל אשר על הגג, היתה ללא ספק המחצית הדרומית שבפאת הנחאסין, שם נטעה אמינה במו ידיה בשנים עברו גינה מופלאה שאין לה אח ודוגמא בכל גגות השכונה שברגיל מכוסים הם פריש של עופות בית. בראשונה טיפחה שם עציצי ציפורן ורוד. כחלוף השנים נתרבו צמחיה, והחלה מציבה שורות שורות של עציצים ליד המעקה; הללו גדלו וגרמו לה נחת רבה. אחר, עלה על דעתה להעמיד סככה מעל לגינתה, ולשם כך הזמינה גר שביצע זאת. אחר, נטעה שיחי קיסוס ויאסמין, ואלו שלחו את ענפיהם סביב לעמודי הסככה, ובהתפשטם הפך המקום לגינת-נוי מכוסה, תקרתה ירוקה ובכל פינותיה ציצי יסמין וריח ניחוח.

גג זה, על העופות הדרים בו, על גינתו המכוסה ירק, הריהו עולמה היפה, האהוב, ושימש לה מקום נופש החביב עליה מכל פינות העולם הגדול, זה העולם שלא ידעה מאומה על אודותיו. כדרכה בשעה זו מדי יום, החלה מטפלת במקום, מטאטאת אותו, משקה את צמחיו, מאכילה את התרנגולות ואת היונים. הביטה ארוכות בפה שוחק ובעיניים חולמניות על הנוף המקיף אותה; אחר צעדה לבדה לקצה גינת הנוי וניצבה מאחורי ענפי השיחים הסבוכים, כשהיא משתדלת להציץ מבין המרווחים שבסבך ולראות את האופק שאין גבול לו.

מה הפליאו אותה צריחי המסגדים הרבים המתנשאים אל לב השמים ומשרים תחושה עמוקה. יש צריחים קרובים שניתן לראות את אורותיהם ואת הסהר המוצב מעליהם, כגון הצריחים של קלאאון וברקוק; ויש כאלה שאינם רחוקים במיוחד, כגון הצריחים של אלחוסין, אלגורי ואלאזרה, שיפיים שובה את הלב גם אם אין פרטיהם נראים לעין; ויש צריחים אחרים בקצה האופק, כגון זה של אלקלעה ואלרפאעי, הנראים כצללים רחוקים. היתה מעבירה בהם מבטים של הערצה, אמונה והכרת תודה. דומה הדבר, נשמתה היתה מרחפת מעל פסגות הצריחים, קרוב ככל האפשר אל לב השמים, ולבסוף היו נחות עיניה על צריח מסגד אלחוסין, הנערץ מכל בשל הערצתה את הקבור בו. (*) עתה היו עיניה נוטפות געגועים וחיבה, ועצבות-מה היתה פוקדת אותה מדי זוכרה את העובדה שנאסר עליה לבקר את בן ביתו של שליח-אללה הקבור במרוק דקות אחדות מביתה. נאנחה בקול אחר, ניצורה מהגיגיה ושובה אל עצמה. ואף כי הביטה בגגות הבתים ובסימטאות, כמבקשת עניין לענות בו, הרי געגועיה לא שככו. הפנתה עורפה למעקה וליבה עורג אל הבלתי נודע, הן הבלתי-נודע שאין הוא ידוע לכלל הבריות, דהיינו עולם הסוד והנסתר, והן הבלתי-נודע הפרטי שלה, דהיינו העיר קהיר בכללותה ואפילו הרחובות הסמוכים שאך את המולתם היא שומעת. מהו עולם זה, שמתוכו אין היא רואה אלא את הצריחים ואת הגגות הסמוכים? משך חצי יובל שנים אסורה היא בין כותלי הבית הזה, ולהוציא את ביקוריה הנדירים אצל אמה באל-ח'רנפוש, אין היא יוצאת מדלתו כלל. אף בביקוריהם אלה מתלווה אליה בעלה ומסיעה לבית אמה בכרכרה סגורה, כי לדידו לא יעלה על הדעת שעין-אדם תשזוף את נשות ביתו, בין בהיותן לבדן ובין בהיותן עימו.

לא. לא היתה בה מרירות או זעם על מצב-דברים זה. רחוקה היא מכך כרחוק מזרח ממערב. אולם אך מחליקה היא מבטים מבין שיחי היסמין והקיסוס לעבר האופק והצריחים והגגות, והנה מעלות שפתיה הדקות חיוך של געגועים וחלום. היכן מקומו של בית-הספר למשפטים שבו יושב בזה הרגע פהמי? היכן בית-הספר "ח'ליל אגא" שכמאל מספר לה, שוב ושוב, שהוא שוכן במרחק צעדים אחדים ממסגד אלחוסין?

בטרם ירדה מגג הבית שטחה את כפות ידיה ופנתה אל יוצרה לאמור: "אלוהי, שמור נא את אדוני ואת בני, את אמי ואת יאסין, את כל הבריות כמוסלמים כנוצרים, ואף את האנגלים, הו אל, הנחה נא בתבונתך. אנא הוציאם ממקומותינו כי זו משאלתו של פהמי, שאינו אוהב אותם" ●

(*) לפי האגדה קבור שם אלחוסין בנו של עלי, אחד מקדושי האיסלאם הקדום וכדו של הנביא מוחמד.

CHRYSLER HORIZON

אופקים חדשים בנהיגה

בית קרייזלר
מכשירי תנועה בעמ'

CHRYSLER INTERNATIONAL

* פרק נוסף מהטרילוגיה של הסופר המצרי הנודע. הפרקים הקודמים פורסמו ב"עיתון 77" ברציפות החל מגיליון 7. אירועי הפרקים שהתפרסמו עד כה מתרחשים בשנת 1917, ערב המהפכה הלאומית המצרית בהנהגתו של סעד זג'לול. עאישה, ח'דיג'ה, פהמי וכמאל הם ילדיה של אמינה, ואילו יאסין הוא בנו של בעלה מנישואיה הראשונים.

סיזיפוס - מתוך אהבה

שולמית גינגולד-גלבוע

אם נפתח את לקסיקון המונחים הספרותיים "תכנים וצורות" של עזריאל אוקמני-רן ערך "רצנויה", נמצא בו את המשפטים הבאים: "סקירה אינפורמטיבית קצרה של — — — תכליתה למסור מידע, התרשמות ראשונה של הסוקר מתוך המנעות מנתוח ביקורתי מעמיק, ריבוי מובאות ושאיפה להכללה...". ואכן, כיצד יגש אדם לכתיבת "ביקורת" על שני כרכים האוצרים בתוכם מאות ערכים, חלקם תיאוריים וזרמים וחלקם איפיוניים וסממנים — אם לא מתוך אותו מבט חטוף, שאינו מתיימר לאובייקטיביות מדעית, המתואר בצורה כה מוצלחת בהגדרה הנ"ל.

רצנויה מטבעה מעוותת פרופורציות. אם משום סובייקטיביותו של מחברה השופט בהתאם להשקפותיו ועולם מושגיו ואם משום טבעה — המוגבל לאותה משימה בלתי אפשרית של הכללה, מחד גיסא ודיון אנאליטי מאידך גיסא.

על אחת כמה וכמה גדלה הבעייתיות כשמושאה של הרצנויה אינו יצירה שאפשר לדון במבניה, גיבוריה, דמות הסופר בה, איפיוניה הפרוודיים וכיוצא בכך, אלמנטים ספרותיים, אלא מושאה הוא חקר הספרות — על ערכיו כולם. לקסיקון — שהכל בו: החל ב"כותורנוס" (נעלי זו. רכות וגבוהות שהיו השחקנים נועלים ביוון במאה החמישית לפנה"ס בעת הצגת הטרגדיות — על מנת להגביה עצמם) ועד לאינטואיציוניזם (תורתו של א. ברגסון על האינטואיציה והשפעתה).

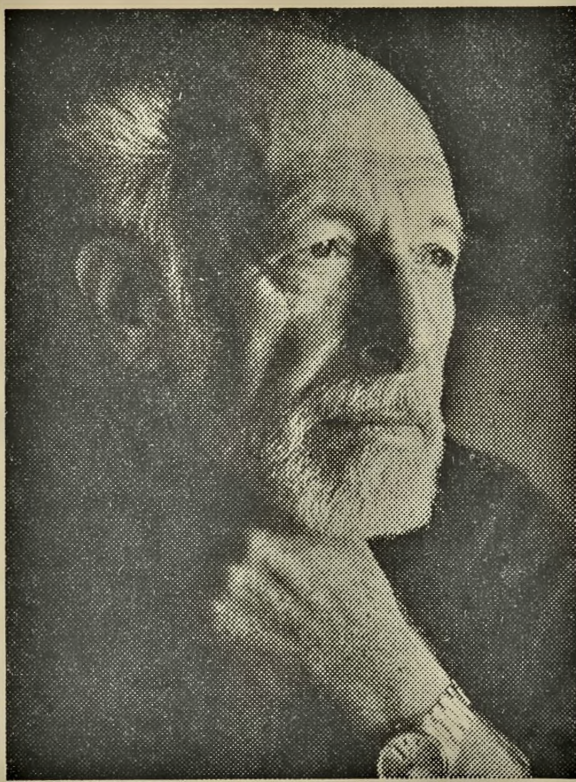
ביקורת שכזו — אם תיצמד לערכים בודדים ותתקוף את רדידותם — תחטא לעיקר, ואם תכביר מלים — תוסיף תפל — אם כך ואם כך — מה הועילה? לעומתה — ודאי הוא שהספר הועיל. כל איש ספרות ויהא תלמיד, מורה, מרצה וסתם אדם שאהבת הספרות ואהבת הידע דבקו בו — חש בשלב מסוים באותו צורך להבין מושגים שהפכו (בעיקר עתה עם התגברות הפורמליזם) ל"אוצר המלים המינימלי" (במשמעו הלוגי) של כל אוהב וחוקר ספרות. והוסף לכך את המרכיבים הפרוודיים למיניהם, יצירות פולקלור של עמים שונים, אפוסים, מנשרים, כתבי-עת — בקיצור כל שהיה, כל ששייך, כל שיש לו נגיעה כל שהיא לספרות.

לא, אין זו עבודת נמלים של איסוף וטרחה ועיון. זו עבודת ענקים שדרשה שאר רוח ומכמני דעת, ובנוסף לבקאות ולחריצות המופלאות אף ישירות והגינות.

אוקמני ז"ל ערך את ספרו ללא משוא פנים, כתלמיד חכם. אין להבחין בהעדפות או בשרירות לב מכל סוג שהוא. ספרות המזרח וספרות המערב, ספרות ימי הביניים וספרות העת החדשה, אמצעים צורניים ואמצעים ווקליים (וזה רק תחילתה של הרשימה) — הכל באו לידי ביטוי כשהם מלווים ציטטות והוכחות המעוגנות בתרבויות השונות.

בהקדמתו לכרך ב' מציין המחבר את ה"תם שבדב-קות" שבא על חשבונה של האפודיקטיות המדעית. ואכן, מהי ספרות אם לא "נס ומלאכת מחשבת... פעילות נסערת, חווייתית רוחנית, של אדם יוצר בזמנו, בעמו ובחברתו והוא כחות במים רבים בשארית כוחו לעבר חוף עלום". (במלותיו של המחבר)

ראיה זו של הספרות, שעיקרה החוויה ולא השכלתנות, מסבירה את מיעוט תשומת הלב שהעניק המחבר לערכים המצריכים דיון שכלתני. ואפילו ערך כ"הומור" שהתפיסות השונות לגביו מעניינות כש-לעצמן (ולוא ניקח את פרויד ואת ברגסון בלבד) זכה להגדרה כוללת ובלתי ממצה.

רן עדי על שירה-שירתו

קטעים מדבריו עם קבלת פרס טלפיר

— — — כל כך ענווה משאלת-הלב של מי שמתבהל פתאום בשעה משעות לילו, ומתוכו, מאיש-שם מתוכו, אלה מעט השורות המנושמות, המתרחבות ומתקצרות חליפות בנשימת הלב, בנשימת הדם, שורות שלשונו המופלגת בעשירותה לא מצאה להן עד עצם היום הזה כינוי מגדיר לדיוקן, או בסמוך לדיוקן ומושכת עליהן שם שכבר לפני דורות שקע בערפילי הזמנים, והיא אור-מרת: שיר; והיא אומרת שירים — והרי השורות האלה הרסוקות, העצבניות, הכאובות, כבר מזמן אינן נותנות פיהן בשיר, ולא גיתית ולא מינית ולא שמינית ולא עשור, לא הם שמלווים אותן ברון שלהם הערב. מעורטלות ומערטלות יוצאות הן מן האיש הנבון, מן האיש המלא ספקות:

ומה תכלית. ובכלל, האם עוד לנפש חפצה לחש-קיסוס שירנו אחוז-חלום? תמיד הספק ותמיד המשאלה, משאלת-הלב הביישנית: שיימצא מי שישמח תהה פעם אצלן; שיימצא מי שישמח פעם בשורות אלה, שמצוקה בהן ושבר-רוח-לב מתוכן, וראה-זה-תימה: בצירוף-תואם. בצירוף-ניגון. בצירוף-זרם חי. בצירוף אותה התרחשות קסומה, רבת עלילה, שמן השבור אל השלם, משהו של משהו שבאימתו הפארא-דוקסאלית של הקוצקאי: אין לב שלם כלב שבור.

שירים אינם מעניקים ביטחון לכותב אותם. אצבעות עצבניות כותבות שירים. אצבעות עצובות כותבות שירים. איך יסופר כאן, בהתוודעות הזאת, מה נאלם, מה נצקק, מה נכאב בתוכך ובי-קש להגיע אל מלים שלו, מלים שלא נבראו ולא נלטשו אלא למענו וסופו — כן, סופו, שמה שנאמר לא נאמר אלא בקירוב ולערך ובסמוך והצידה ואצל. לפי שאי-אפשר אחרת. לפי שתמיד גלוי לפני לבך: הוא ביקש להגיע קרוב יר-

תר

ערך סגולי לזמן

... רק בהעתיקי כבר לבדי, ללא הכתב-תו הקפדנית, את סיום התרגום והוא סיום הפרק הראשון של "מות וריגיל-יוס" — הבינותי את היעצרותו הפתאומית, ארבעה ימים בטרם מותו, בשעת ההכתבה באומרו: עייפתי. ככה הותיר אותי עם הדפים שהוא לא עבר עליהם כדרכו טרם הדפסתם ושוב עוד פעם לאחר הדפסתם, הוא ישוב בכורסתו, אני רכונה מעל המכונה, אושר עצוב ויודע בתוכי, ללא מלה על הפרידה הגדולה שכבר הטילה את צילה הגדול על חיי.

על הצל הפרוש מעליו שנים, שנים רבות — סיפר רק בשיריו. "משעה לשעה מנס לנס" — הוא טבע כמעט מטבע-לשון בשם ספרו וכנראה זו היתה תחושת חייו המושתקת שלא הירשה לה לשבש את מהלך-חייו ובעי-קר את מהלך עבודתו. כי הוא שאף לשלימות בכל מעשה: בטיפולו בגינתו, בכלבו, בתחביביו — ומעל לכל, בעריכת ספריהם של אחרים, ספרי שירה ופרוזה ותרגומים, בעריכת חוברות אזכרה לחברים בקיבוץ. הוא כתב על "חיי עכשיו במשורה" — הוא ידע זאת — והקפיד על כל מלה, על כל תג, עליו הוא נשא באחריות. כך הוא כתב את עבודתו הגדולה שהיתה גם מיפעל של איש יחיד, את "תכנים וצורות", בלי לשקול את זמנו וכוחותיו, בהקדישו לעתים לשתי שורות — עבודת ימים מרובים. כבר לא זכה לשמוח בספר — ובימים האחרונים היה מלא צער כי את כרמור-הוא לא נטר, משל עצמו המ-עית לכתוב ולכנס...

מזמן ידעתי כי לאמנו יש ערך סגולי יקר-פיי-כמה מזה שלי — והעמדתי את שלי ללא כל הגבלה לרשותו. תביעתו לשלימות היתה כה גדולה, שניתן לי בעיקר רק להעתיק את ערכי הלקסי-קון בהיותו בחדר הסמוך ומוטרד ב-שאלותי. את "מות וריגיליוס" רק בהכ-תבתו, בשבוע האחרון במנות קטנות, כאשר ישבתי לסיים, שכולה ומיותמת, בעזרת המקור הגרמני, את העתקת ה-דפים, רבי מחיקות ותיקונים, שנותרו בידי כפי שציווה לי בשעותיו האחר-נות: "יש עבודה רבה" ו"אני כבר לא אהיה" — גיליתי כי הוא נעצר לפני המישפט: "הה, רק משמשתוקקים אנו למוות, משתוקקים אנו לחיים, ובי, מאז זכרוננו מגיע, פועל בלי-חשך הכוח הזה, החותר, כה מרופף כל קשר, בלי הרף, בתשוקת המוות".

מכל שהיה עליו לסיים — הוא ידע זאת — בחר לסיים את, ולו חלקו האחד של "מות וריגיליוס" המהווה שלימות. על תמיהתי על כך נעניתי: "אני מזדהה עם המשורר ההולך ל-מות" — אם כי אצל אישי המוות לא רופף כל קשר לחיים.

נשאתי בשתיקה את משא התשובה הזו, אבל אני יודעת שבנוסף להזדהות היתה זו המוסיקה הנפלאה של השירה שבספר, מוסיקה שלא נזקקה לשום היגיון, לשום מובנות, שמתנשאת בעצם צירופי המלים, בעצם הקצב של המש-פטים שהם כגל נוגע במרחבים עצומים, שתאמה את תנועת נפשו הבלתי שקטה — ואולי הרגיעה אותה.

הקטע הזה, המסיים, לא נערך על ידי אישי לא לפני הדפסתו ולא אחריו. לא זכינו. ומי אני שאטיל בו ולו שינוי כלשהו? ●

רבקה גורפיין אוקמני

ראשית בראשיתו, ומוקף הבזקי הברקים ה־
אפלים של התחתיות, הבהירים של הרום,
מפולג לאור ולחושך, לשחור ולבוהר, דורצבע
בענן, כפל־מוצא, תפוח סערה, מפולג באפס־
קול, באפס־חלל, באפס־זמן — הה, מערה
פרוצה של הפנימיות והחיזוניות, הה, אדמה
מושכת באדיר ! —, כך נפער הלילה, נתפקעה
שנת ההווייה ; באלם נשטפר־נגרפו דימדומים
ופיטוט, נשטפה־נגרפה מלכותם, מנופצים כת־
ליו המהודהדים של החלום, ומלוגלג על־ידי
הקולות האילמים של ההיזכרות, עמוס אש־
מה ורצוצ בתקוות, מוצף־גלים, סחוף־גלים,
שקע צר־החיים האדיר בבלתי־גמור. היה כבר
מאחור מדי, נשארה רק המנוסה, הספינה
חיכתה, העוגן הורם ; היה מאוחר מדי.

קטע מתוך "מות וירגיליוס"

"מות ורגיליוס", רומן מאת ה. ברוך (1886—1951), המחזיק מאות עמודים, מספר על 18 השעות האחרונות בחיי המשורר הרומי, מחברו של האפוס "אינאס", ורגילוס (70—19) לפנה"ס): בפקודת קיסר אוגוסטוס שב המשורר החולה מאתונה לברונדיסיום, נכנס למלח עם דימדומי היום, ולמחר רתו מוציא את נשמתו בהיכל הקיסר. בשרה של מראות, חזיונות, זיכרונות, ועל דרך המונולוג ה-פיזי, קודח המשורר, ששחפת קשה הפילה אותו על ערש־דווי, והוא עתה "בקץ מנוסתו, בקץ חיפּר־שיו" — את חיו, חיי בן־איכרים, שנעקר מאדמתו שלא בטובתו, ואת הדיוקן הנעווה של תקופתו, תקופה של שקיעה מלאה אימים, תקופת־ביניים של "אל עוד ועוד לא", תקופה שהיא במובנים רבים תאומה לתקופה שאחרי מלחמת־העולם השנייה, שבה נכתב הספר. יאחז כבד וניצוצי תקווה. את התקווה מסמל ברומאן נער אלמוני, ששירו האלמוני מתנשא על פני הספינה, זהוּא מתלווה אחרי־כן לוורגיליוס, דמות מיתית, שמכוח תמימותה ושוורשיותה מעוררת במשורר את האמונה, שזמנו הוא גם זמן של "לא עוד ובכל־זאת כבר".

ליד "ויליסס" מאת ג'ויס ו"האיש ללא תכונות", מאת מוסיל ייהווה "מות ורגיליוס" את השלישי במזומן הגדול, זה, שמצד אחד, שימש "חבר־א־קדישא" לרומאן הבאלזאקי", ומצד שני פרץ דרכים (איש איש ודרכו) לעיצוב לשוני־אמנותי נועז של פרוזה מודרנית.

ע. ז.

מוֹזִיגִים אֲנִי זֶה לָזֶה כָּל תַּקּוּוֹת הַחֲלוּם, כָּל
 עֲדִיתוֹת הַהִשְׁתַּקְקוֹת, כָּל תַּקּוּוֹת הָאֵהָבָה,
 וּלְכֵן, אֲחִי הַקָּטָן, לִמְעַן הַתַּקּוּוֹה הַזֹּאת, לִמְעַן
 הַהִשְׁתַּקְקוֹת הַזֹּאת, אֶל תֵּלֶךְ עוֹד מִמֶּנִּי ; לֹא
 אֶבְקֵשׁ עוֹד לִדְעַת אֶת שִׁמְךָ מִטִּיל-הַצֶּלַע, לֹא
 אֶקְרָא לְךָ לֹא לְהַפְלִגָה וְלֹא לְשִׁיבָה, וְאֶפֶּי-עַל-
 פִּיִּיךָ לֹא-יִקְרָא וְלֹא-קְרֹא, הַיִּשְׁאֵר אֶתִּי כִּדִּי
 שְׁמֵאֵהָבָה תִּישָׁאֵר כְּבִשּׁוֹרֹת הַחֲלִטְיוֹתָהּ, הַיֵּשׁ-
 אֵר אֶתִּי בְּדִמְדוּמִים, הַיִּשְׁאֵר אֶתִּי עַל שִׁפְת
 הַנְּהַר, שְׁנֵהִיָּה צוּפִים בּוֹ, בְּלִי שְׁנִימְסָר לוֹ,
 רְחוּקִים מִמַּעֲיִינִי, רְחוּקִים מִמוּצָאוֹ, מְחוּסָּנִים
 בְּפָנֵי הַהֲצַטּוּתוֹת הָאֶפְלֵה-קִמְאִית שֶׁל הָרֶא-
 שִׁית וּמְחוּסָּנִים בְּפָנֵי הֵיחִיּוֹד הָאֲחֵרוֹן, חֲסֵר-
 הַצֶּלַע, שֶׁל אֹרֹר אֶפּוּלוֹ, הִיוּ, הַיִּשְׁאֵר נָא אֶתִּי,
 מִגּוֹנֵן וּמוּגוֹן, כְּמוֹ שְׁאִנִּי רוֹצֵה לְהִישָׁאֵר אֶתְךָ
 לְתִמִּיד עוֹד פַּעַם אַחַת הָאֵהָבָה : הָאֵם אַתָּה
 שׁוֹמֵעַ אוֹתִי ? הָאֵם אַתָּה שׁוֹמֵעַ אֶת בְּקִשְׁתִּי ?
 הַתּוֹכֵל בְּקִשְׁתִּי עוֹד לְשׁוֹמֵעַ אוֹתְךָ, בְּהֶאֱזִינָה
 לְעֲצָמָהּ, פְּלִיטֵת הַגּוֹרֵל, פְּדוּיָהּ מִסּוּרִים ?
 לֹא-נִיעַ הַשְׁתַּרַע הַלִּילָה, קְרוֹשׁ הַתְּצַרּוֹת בְּכָל
 הַהֲתַגְלוּיוֹת שְׁנִיתֵן לְרֵאוֹת מִקְרֹב וּמִרְחוּק,
 סָגוֹר בְּשִׁטְחִים שֶׁבְּכֵאֵן, סָגוֹר בְּשִׁטְחִים מִרְחֵי-
 קִים וְהוֹלְכִים, הַשְׁתַּרַע הַלּוֹךְ וְהִרְחַק מֵעֵבֶר
 לְהֵרִים וַיִּמִּים, הַשְׁתַּרַע לְזֵרוֹם בְּזִרְמָה תִּמִּי-
 דִית עַד לְקִימְרוֹנֵי הַחֲלוּם שֶׁלְעוֹלָם אֵין לְהִגִּיעַ
 אֵלֵיהֶם, וְאוֹלָם הַזֶּרֶם הַזֶּה הַנוֹבֵעַ מִן הַלֵּב,
 הַתִּנָּזֵר לִיד בִּלְבָבִי הַקִּימְרוֹנִים נְשׁוּטָפוֹ בִּי-
 חֲזָרָה לְתוֹךְ הַלֵּב, קֵלֵט לְתוֹכוֹ גַּל שֶׁל גַּעְגּוּעִים
 אַחֵר גַּל שֶׁל גַּעְגּוּעִים, בְּמוֹסָסוֹ בּוֹ אֶפְּלוֹ אֶת
 הַגַּעְגּוּעִים עַל גַּעְגּוּעִים, הַדְּמִים אֶת הָעֵרִיסָה
 הַכּוֹכְבִית הָאִימָהִית הַמִּנְעֲנַעַת בְּדִמְדוּמִים אֶת

נוסה, הו מנוסה! מיונתים אנו מאז ראשיתם של העדרים, אין שום שם שנוכל לקרוא אותו בחלום אלי-נו, משום שאין משמעות לאפילת הצטטויות המושלמת — ואתה קטני, הלווייה הלילי שלי שנסתפחת אלי כמריגה, האם באמת אתה תיקרא אלי? האם ולחת אלי על ידי גורלך שלך או על ידי רלי שלי, כדי שאוכל לדבר אליך? האם גם תה חש שהאיזון מאיים עליך? האם גם תז הלילה שלך חבוי הוא ומשום כך באת לי? הו, הישענה עלי, אחי-תאומי הקטן, הישענה עלי; אני מסיר את עיני מן הים ומפנה אותך אליך בקוותי, בקוותי פעם האחרונה, כי עוד אוכל לשוב הביתה הנעצבות, לשוב אתך ולבוא בצל הקימרון אפל הבנוי בתוכי כמו בית-אבא, שאותו בה אני מכיר, הו, שוב נא אתי אל תוך ביתות הזאת, שזרה בתכלית שוב תפעם יורקי בחמימות, ושבה רוצה הייתי כי תקח לך: אולי אז גם הזרות בתכלית, אולי אז אני לעצמי שוב לא אחיה עוד זר: הו, תרפק נא עלי אחי-תאומי הקטן, התרפה עלי. ואם על הילדות האבודה, ואם על אם האבודה, אתה מקונן, אצלי תשוב ותמך אותך שהרי אני לוקח אותך לזרועותי חסות עליך, עוד פעם אחת נשהה בעקשנות מערת-הלילה הרחופת, רק עוד פעם אחת, חד נאזין ללילה ולמשב ריחופה החלומי, ל מלכות-הביניים שלה ושל המציאות שלה מתוקה — עוד אין אתה יודע אחי הקטן, גיר אתה, כן איזה מעמקים של פנימיות אני שלוו עולה התקווה הלילית, כה חובקת כל וכה מנפשת הכל באי-ההשתנות שלה, בטחת געגועים ענוגה-חרישית במצוקתה, הרבה מאוד זמן צריכים אנו טרם נוכל שמוע אותה, ואת חרדתה, הבנויה מסביב-כמו רכס הרים מהודרים, חומה מהודרת פנים חומה מהודרת, משל נוף לא-מוכר מרות זאת קול-קורא של ליבנו, כן, למרות עת ולמרות זאת, כה תקיף, כמו, כל זהרי עבר שנחוה מזמן נתבהקו מחדש, למרות עת כה מלא אמוון, כמו נחרצו בו כל ההכר-ות הסופיות — הו אחי הקטן, אני חוויתי את, משום שאני זקן אני, זקן משנות, שום שחשתי בתוכי את כל השיברון, את הרקב, אני חוויתי זאת, משום שקצי רב; הה, רק משתוקקים אנו למוות, מש-וקקים אנו לחיים, ובי, מאז זכרוננו מגיע, גם בלי-חשך הכוח הזה, החותר, כה מרופף קשר, בלי הרף, בתשוקת המוות; חשתי תמיד, פחד מפני החיים ופחד מפני ה-וות כאחד, בכל הלילות האלה, שעל סיפי עמדת, על גדות לילות לאלפיהם שזמר-מו על פני ובהמיותם העצימו את ידיעתי ליה, הידיעה על הפירוד, הידיעה על הפרידה, שעם הדימדומים היא מתחילה, והיה המוות שזרם על פני, שנגע בי, שהרטיב, חבק, בגיאות מוסיפה והולכת, שמבחוץ נא בא ואף-על-פי-כן הורתו בקרבי, מותי לי: רק הנוטה למות בא לידי הכרת העדה, די הכרת האהבה, לידי הכרת מלכות-הבי-ים, רק בדימדומים ובפרידה באים אנו לידי כרת השינה, שעדתיותה האפלה ביותר נטר-נאפופים, באים אנו לידי הכרה, שאחרי יאתנו לא תבוא עוד שום שיבה, באים אנו לידי הכרת נבטי-הפריצות, שבשיבה, בשיבה לבד טמון הוא; אך, בך-לווייתי הלילי ה-שן, גם אתה תכיר כל זאת פעם, גם אתה פעם על סף-הגדות, על הגדה של מלכות-ביניים שלך, על הגדה של הפרידה ושל דימדומים וגם ספינתך תחומש לקראת מנר-ה גיאה זו שאין ממנה שיבה הנקראת יצה. חלום, הו, חלום! כל עוד אנו אומרים ירה, אין אנו מפליגים, כל עוד אנו שורים בשנות במלכות-הביניים של יומנו הלילי,

הבעת תודה

מערכת עתון 77 וחוג ידידי העתון,
אסירי-תודה לציירים שתורמו מיצירותיהם
לתערוכה שנערכה לטובת העתון.

יבואו על התודה הציירים —

אבני, גד אולמן, ארגוב, ארטון, בן-שאול, יוסל ברגנר, בר-קדמא, בזה,
בק, גלעדי, גרוסברד, גריפית, גינסברג, גרשטיין, משה גת, אליהו גת,
הלפרן, הופשטטר, הר-אבן, אברמוביץ, לוקוב, ליפשיץ, מסג, סטימצקי,
סלומון, פיינגרש, אלונה פרנקל, זיגי פרנקל, עצמון, קידר, קוק — מיון,
קניספל, קרמן, פרץ — ארד, קיווה, רובין, רייך, רון, הירש — אוגה,
שלוס, שביט, שניאור, רוזן, תדמור, תומרקין, מאיר, למברגר, קוסונוגי,
ברנהרדט, סביר, אינסלר, קדישמן, משולם, ליטווינובסקי, למדן,
בן-סירא, מריו דורטי, אילנה עופר.

כמורכן מודה המערכת —

לבעל הגלריה "יורק" ברמת-השרון; לבית-הדפוס "רמה" ברמת-גן —
על תרומתם.

לסופרים ולמשוררים —

שמעון בלס; משה בן-שאול; אלי בכר; אהוד בן-עזר; טניה הדר;
שלמה טנאי; איתמר יעוז-קסט; ששון סומך; רוני סומך.
על ערבי הספרות שערכו במשך התערוכה.

ולבסוף מודה המערכת לכל ידידי העיתון אשר תרמו מזמנם וממרחם להצלחת התערוכה.

לשון וחרות

ק ט ע

המאמינים במין-האנושי, מקווים שאין זה כך, ומנסים לגלות את האפיונים הפנימיים האנושיים, המהווים את המסגרת להתפתחות אינטלקטואלית, לצמיחת התודעה המוסרית, הישגים תרבותיים, ושותפות בקהילה חופשית. בדרך דומה דיברה המסורת הקלאסית על כישרון אמנותי הפועל בתוך מסגרת של כללים, ואף מציב אתגר למסגרת זו. כאן אנו נוגעים בנושאים, שאינם מובנים דיים. נראה לי, שאנו חייבים לפרוץ, דרך חדשה ולהינתק מחלק גדול של מדע החברה וההתנהגות המודרני, על-מנת שנוכל להתקדם לקראת הבנה מעמיקה יותר של נושאים אלה.

★

חושבני, שגם כאן יכולה המסורת, שסקרתי בקצרה, לתרום תרומה נכבדה. כפי שהערתי לעיל, אלה שהתעניינו בייחוד האנושי ובפוטנציאל שבו, חזרו לעסוק בתכונות השפה. לדעתי, חקר-השפה עשוי לספק רמזים אחדים להבנה של התנהגות הנשלטת על-ידי כללים ושל האפשרויות לפעולה חופשית ויוצרת בתוך מסגרת של מערכת הכללים, המשקפים, לפחות בחלקם, תכונות פנימיות של המיבנה הרוחני של בני האדם. נראה שיהיה זה הוגן לראות בחקר השפה היום חזרה מסוימת לתפיסה ההומבולדטיאנית את מיבנה השפה: מערכת של תהליכים מחוללים שמקורם בתכונות מולדות של המחשבה, אך המת-רים, כלשונו של הומבולדט, שימוש בלתי-מוגבל באמצעים מוגבלים. אי-אפשר לתאר את השפה כמערכת של ארגון התנהגות. אדרבא, כדי להבין כיצד משתמשים בשפה, עלינו להבין את התבנית ההומבולדטיאנית המופשטת של השפה את הדקדוק ה"מחולל" שלה, במונחים מודרניים. הלומד שפה בונה לעצמו מערכת מופשטת זו באופן בלתי-מודע, כמו-בן. הבלשן והפסיכולוג יכולים להוסיף ולחקור את השימושים בשפה ואת רכישתה, רק במידה שבה תפס את תכונות המערכת שבה קנה לו שליטה האדם היודע את השפה. יתר-על-כן, נראה לי, שיש בסיס לטענה האמפירית שמערכת כזו ניתנת לרכישה בתנאים נתונים של זמן וגישה, רק בידי מחשבה שניחנה בתכונות ספציפיות מסוימות, שאפשר לתארן בפרוטרוט. כל עוד אנו מגבילים את עצמנו, בתפיסתנו, לחקר ההתנהגות, אירגונה והתפתחותה, תוך יחסי-גומלין עם הסביבה, נגזר עלינו, שנחמיץ מאפיינים אלה של שפה ומחשבה. בדרך דומה אפשר ללמוד, באורח עקרוני על היבטים אחרים של הפסיכולוגיה והתרבות האנושית.

●

להלן חלק מן המסה "לשון וחרות" מתוך קובץ מסות מפרי עטו של הבלשן הנודע נועם חומסקי, העומד להופיע בהוצאת "מפרש". המסות האחרות באותו קובץ הן: פסיכולוגיה ואידיאולוגיה; חוק הכוח ביחסים בינלאומיים; תפקיד האוניברסיטה בעיתות משבר; שלום במזרח התיכון; הפציפזם המהפכני של מאסט; מדיניות החוץ והאינטלקטואליזם.

אזיקי המוסדות הרודניים, בווקא באותו מובן המופיע בהערותיו של הומבולדט, אשר ציטטתי. גישה זו פותחה באופן מפורט וכולל יותר במסורת הסוציאליזם החופשני בשנים שלאחר-מכן.

★

הקפיטליזם החמסני יצר מערכת תעשייתית מורכבת וטכנולוגיה מתקדמת; הוא התיר הרחבה ניכרת של תהליכים דמוקרטיים וטיפח ערכים ליברליים מסויי-מים, אך הגבולות שהציב נתונים תחת לחץ ויש להתגבר עליהם. מערכת זו אינה תואמת את אמצעי המאה העשרים. היא אינה מסוגלת למלא צרכים אנושיים, הבאים לידי ביטוי במונחים קולקטיביים; ותפישת האדם התחרותי שפיתחה, שכל מעייניו נתונים להגדלת הונו וכוח-שלטונו, המשתעבד ל"ח-סי-השוק, לניצול ולסמכות חיצונית — תפישת זו הינה אנטי-הומנית ובלתי-נסבלת במובן העמוק ביותר. המדינה הסמכותית אינה יכולה לשמש תחליף, כשם שאי-אפשר לקבל כמטרות הקיום האנושי את הקפיטליזם הממלכתי הצבאי, המתפתח בארצות-הברית, או את מדינת-הרווחה הצנטרליסטית והביורוקרטית. הצידוק היחיד למוסדות מדכאים הוא גרעון חומרי ותרבותי. אך בשלבים שונים בהיסטוריה דווקא מוסדות מסוג זה הם המנציחים והיוצרים גרעון כזה, ואף מאיימים על הקיום האנושי עצמו. המדע והטכנולוגיה המודרניים יכולים לשחרר את בני-האדם מן הצורך בעבודה חד-גונית ומטמטמת. הם יכולים, באופן עקרוני, לספק את הבסיס לסדר חברתי רציונלי, המבוסס על התאגדות חופשית ופיקוח דמוקרטי, אם רק נרצה בו.

★

החזון של הסדר החברתי בעתיד מבוסס על תפיסה של טבע-האדם. אם אמנם האדם הוא כחומר ביד היוצר, חסר כל מבני-מחשבה משל עצמו וללא צרכים תרבותיים או חברתיים, אזי הוא מושא מתאים ל"עיצוב האישיות" בידי רשויות המדינה, מנהל התאגיד, הטכנוקרט, או הוועד המרכזי. אלה

פישה דומה של טבע-האדם מונחת ביסוד עבודתו של הומבולדט על השפה. השפה היא תהליך של יצירה חופשית, חוקיה ועקרונותיה קבועים, אך ניתן לנצל עקרי-המחוללים (גנרטיביים) אלה באינסוף אפשרויות. גילו מתן פירוש למלים והשימוש בהן היוו תהליך של יצירה חופשית. השימוש המקובל בשפה ורכישתה תלויים במה שהומבולדט מכנה תבנית הקבר-של השפה — "מערכת תהליכים מחוללים, מורשיה נעוצים בטבעו של השכל האנושי. מערכת מגבילה את היצירות החופשיות של התבונה הממלית או זו שרמתה גבוהה ומקורית יותר, של פן גדול או של הוגה-דעות ואולם היא אינה בעת מראש את אופיה". הומבולדט הוא מצד אחד, לטוניסט, הטוען בתוקף, שהלימוד הוא סוג של יצירה חופשית, המגורה על-ידי הנסיון, שואבת מהגורמים הפנימיים והולכת בדרך, שהיא עצמה תמיד; מאידך גיסא, הומבולדט הוא גם רומנטיקן של למגוון התרבותי ולאנסוף האפשרויות שבהן על לתרום הגאון היוצר. אין בכך כל סתירה כשם אין סתירה בעמדתה של התיאוריה האסטטית ה"מורה כי יצירות אישיות של גאון מוגבלות על ידי שימוש הנורמלי היוצר בשפה, המשמש לרציונליסט מוטואני כראייה הטובה ביותר לקיומה של מחש-האחרת, מניח מראש מערכת של כללים ועקרונות כללים מהסוג שחוקרי הדקדוק הרציונליסטיים סו לקבוע ולהבהיר במידה מסויימת של הצלחה

★

בחקרים המודרניים הרבים, החשים בחוסר עקביות מובהק, שהיצירה החופשית מתבצעת בתוך מערכת של מגבלות ועקרונות שולטים, ולמעשה טועים אלה, אלא-אם-כן הם מדברים על "סתירה" במובן זה והמטיטפורי של שלינג, כי "בלא הסתירה אין הכרח לחופש, הרי הפילוסופיה וכל שאיפה נאצ-תאחרת של הרוח, היו שוקעים אלי מוות, המיוחד מדעים שבהם אין לסתירה זו כל תפקיד". בלא תח שבין הכרח וחופש, חוק ובחירה, לא ייתכנו יצירות, תקשורת ופעולות משמעותיות אחרות.

★

ברעיונות מסורתיים אלה באריכות-מה, לא של התעניינות בקדמוניות, אלא משום שלדעתי, בעלות ערך ונכונות ביסודן. הן פורשות לפנינו דרך, שכדאי ללכת בה. הפעולה החברתית חייבת להיות מונעת על-ידי חזון של חברת-העתיד, ועל-די שיפוט ערכיים הנוגעים לאופיה של חברת-העתיד. זו השיפוט הללו חייבים להיגזר מתפיסה של טבע-האדם, ואפשר לחפש יסודות אמפיריים בחקירת טיבעו של האדם, כפי שהוא נחשף על-ידי התנהגותו ויצירותיו החומריות, האינטלקטואליות והחברתיות. הגענו, אולי, לנקודה בהיסטוריה, שבה ניתן לחשוב ברצינות על חברה, שבה קשרים חברתיים המכוננים באורח חופשי באים במקומם של

בטינה

★

כָּרָם הִיָּה בְּבוֹסֶתָן
בְּטָרָם
בָּא הַכּוֹרֶת עָלָיו
בְּאֶבֶן.

★

אֵינֶךָ אוֹהֵב שִׁירִים
שֶׁמְדַבֵּרָם צֶהָב
וְתַעֲתִיעִיו זִלְגִים
בְּלִי דָרֶךְ.

הַחֹלֵל יִפְרִית עֲקֵבוֹת
שֶׁנִּמְחָקוּ
בְּלִי זִמָּן.

סוף 1978

זרים אורז

זקפים אוזן חדה לנחש

3

פֶּשֶׁןקֶלֶטְנוּ בְּמִטָּה תִּמְצִלְצֶלֶת
גִּנְתִּי
זֹכֶרֶת אֵיךְ אֶרְתּוֹם אֶת שַׁעֲרֹתַי
אֲצַמִּיחַ פִּרְסוֹת פִּלְדָּה.

4

פֶּסֶי־קוֹל מִפְּלָחִים בִּירֶק וְסָגֵל
אוֹר אֶפּוֹר.
לִשׁוֹא מִקְמָרִים גֵּב כּוֹאֵב, זֹקְפִים אֵזֶן תְּדָה
תְּרָדָה לִנְחֵשׁ מִתִּי מִי מָה
וְסֵם אִם יִתְמַהֵמָה בְּדֹאֵי יִבּוֹא
לְמַעוֹף דִּבְרֵי מָה יִקֵּר. בְּצִהֲרִים רֹאִים
רֹאִים כְּשֶׁמֶשׁ שְׁחֹרָה אוֹרִכִּידָאָה נִדְרָה
בְּתוֹךְ גִּבְעִיָּה עָלֵי מְנוֹקָר.

נִה אֶת כָּבֶד שׁוֹמֵעַת יוֹדַעַת
תִּמְחַמֵּמֶת עִם סוֹדוֹת
תוֹךְ תּוֹכִי נִבְיָאָה עִם רַעְמָה
עֲצִמָּה לְעֲצִמָּה לְמָה לֹא אִתִּי?
עָלִי לֹא פִּתְדִנִּית. דְּבָרֵי בְּרוּר
מָה יֵשׁ וְנָא לְדִיִּיק.
מִלֵּלֶת לִי בְּפָנִים, בּוֹרַחַת.

לְשִׁאתָם בְּאִיזָה מְקוֹם מְשַׁחֲקִים בְּאֵשׁ
אֲבַעֲדוֹתִי בְּתִרְכּוֹת. אֵז מָה?
כֵּל הַיּוֹתֵר כּוֹאֵב. לְמָה הַיּוֹם
שֶׁמַּעֲתִי אֶתְכֶם מִרְחֹק מְדַלִּיקִים זִיקוֹקִים
לְבִי שֶׁב לְעַפֵּר.

היא גמרה לך את הביטוח...

ביטחת את העסק שלך ושילמת הכל.
יום אחד, לא כל-כך בהיר, ודווקא בזמן שאתה
זקוק לביטוח — מתברר לך כי לא נשאר ממנו
הרבה.

איך זה?

ערך הכסף ירד ואיתו ירד ערך הביטוח שלך,
בקיצור: האינפלציה גמרה לך כמעט את הביטוח.
להלחם באינפלציה — קשה מאד.
אולי אפשר לסדר ביטוח נגד אינפלציה?
אפשר, בהחלט. הנה מה שמציעה לך
חברת "הסנה", חברת הביטוח הגדולה בישראל:

ביטוח צובר.

מיום סידור הביטוח של העסק שלך, יגדל סכום
הביטוח בשיעור ההתייקרויות הצפויות במשך.
דוגמא: אם במרוצת שנת הביטוח יגדילו
ההתייקרויות במשך את ערך העסק שלך
בשיעור של 30% — יגדל אוטומטית, בשיעור
דומה, ערך רכושך המבוטח ב**ביטוח צובר**
של "הסנה".

שים לב! אתה לא תשלם את מלוא הפרמיה
הנוספת, 50% ממנה תשלם חברת "הסנה".
התקשר נא עם סוכן "הסנה", הוא יספר לך על
ביטוח צובר.

**ביטוח צובר של חברת "הסנה", חשוב, ויפה
שעה אחת קודם.**

הסנה

חברה ישראלית לביטוח בע"מ

חיפה כימיקלים בע"מ

היצרן הגדול בעולם
של חנקת אשלגן
לחקלאות

יצרנים של

דשנים כוחחכמים

וחימיקליים לתעשייה

כ.צ.מ.

כימיקלים וציוד טכני בע"מ

מפיצים של תכשירי הדברה לחקלאות

קוטלי חרקים ואקריות: סופרציד, דיאזינן, פייקס,
נאורון, אקרקס.

קוטלי פטריות: רידומיל, קופרוזן 311, פרביקור.

קוטלי עשבים: סימאזין, אטרזין, סמינולים, איגרן.

הדרכה והפצה בלעדית:

כצט כימיקלים וציוד טכני בע"מ

משרד ראשי: מתח-תקוה, קרית אריה, דרך ז'בוטינסקי 100, טל. 921754, 924416.
מען למכתבים: ת.ד. 10, ת"א.

CTS

מילואות

חברה לפיתוח משקי מפרץ חיפה בע"מ,
ד.נ. אשרת

טלפונים: (04)713282/5, (04)911121

מילואות — הנהלה 713285
מילובר — מכון תערוכת מרכזי
מילוז — מוצרי פרי הדר ופירות 923101/4
מילומז — אריות והבחלת בנות 923181
מילועף — משחטת עופות 910337
מילופרי — אריות פירות וקירור
מילופיכ — מגפסת כותנה 913535
מילומזר — עיבוד גרעיני כותנה 911824
מילודע — מעבדה מרכזית
מילוער — שרותי מחשב 911779
מילוזן — מוצרי מזון מעובדים

עשה שטן, הודמנתי באחד הימים לחדור של העורך, וגיליתי על שולחנו ספר טרי בשם "מפתחות", שציורי מפתחות עתי-קים מסוגננים על עטיפתו הכחולה. לקחתי לקרוא בו, ומצאתי קריא, מעניין בחומרי ומצניע ידע רב. ביקשתי לשאול אותו לעצמי, כדרכם של קוראי ספרים: — שואלים — ואינם משיבים.

(אומרים כי בדרך כלל השאלות בספרות גדולות יותר מן התשובות, בעיקר בספרות יפה). אמר העורך — אם הספר מעניין אותך, כתוב זאת! ובתמורה, אמר העורך, לא רק ישאר בידך ספר מעניין, אלא אף תימנה עם טובי אנשי הספרות הכותבים ב"עתון 77", תוך ויתור על שכר סופרים.

סיפור בזכות עצמו

התפישת של ראיה כפולה של הסיפור — כמבנה אמ-נותי וכסיפור "מפתח" — על רקעו האישי והחברתי של הסופר, הופכת את החומר הביקורתי על הסיפור לסיפור בזכות עצמו. "נדודי עמשי השומר" נכתבו כתיבה ספונטאנית, ונסיבות הוצאתו לאור מעידים כי בסיפור לא נעשו לא עיבוד ולא עריכה, הן בשל סיבות טכניות והן משום שיעקב רבינוביץ, כפי שהוא מעיד על עצמו, לא היה מסוגל לחזור ולערוך את עצמו. הזמן שעליו מסופר הוא תקופת העליה השנייה, לפני פרוץ מלחמת עולם ראשונה, ואילו זמן כתיבת הסיפור מאוחר ב-15 שנה. 15 שנה "התבשל" הספר אצל יוצרו ומיד עם כתיבתו, כאמור, הודפס ויצא לאור. למרות הנושא התוסס והמתסס, האנשים בתקופת עליה שניה, עברה בזמנו הביקורת כמעט בשתיקה על הספר, ושתי התגובות שנכתבו עליו — הרקיעו שחקים בקיצוניות.

הביקורת המאוחרת חזרה ודנה ב"נדודי עמשי ה-שומר" ליעקב רבינוביץ מתוך עניין והערכה, כש-במרכז ההערכה החיובית עומדת ביקורתו של פרופ' שמעון הלפין המצביעה על תפיסה מיוחדת של יעקב רבינוביץ את החיים ואת האדם. כתיבה שיש בה ריאליזם מרובה, חשוף לפעמים, והיסוד הרגשי רוחש אי שם בעומק, סמוך לשורשי התפיסה השכלית...

דיווחתי בפרוט רב דווקא על פרק זה משום שהוא מדגים את העניין שעוררה בי קריאת ביקורת על יצירה בלתי מוכרת (יצירה זו ויצירת חש. בן-אברהם אינן מוכרות לי) בזכות אותה תפיסה המתבוננת ביצירה בראיה כפולה — הן כמבנה אמנותי והן כסיפור שרק כתיבתו, קווי אופי דומיננטים של הסופר וסיטואציית-הכתיבה הנם סיפור בזכות עצמו, בנוסף לסיפור של תולדות הביקורת.

שנות העשרים

התקופה הנבחרת על ידי הביקורת קשורה בשאלות חברתיות כלליות יותר, ויש היום עניין מחודש, התעניינות מחודשת, בשנות העשרים. עדיין קרובה התקופה בה, כדי להצביע על תולדות מהפכניות בשירת דור-המדינה לעומת הדור שקדם לו, העמידה הביקורת במרכז עניינה שני דורות זה מול זה "דור המדינה" לעומת "הדור שלפני" כגון נתן זך מול נתן אלתרמן, הוירטואוזיות של שלונסקי מול האמ-נות של יהודה עמיחי וכו'. באופן אבסורדי הועמדה על ידי שני הצדדים המתמודדים אותה תפיסה ה-מצביעה על הקמת המדינה כמפנה שאין דומה לו, כאירוע המשיחי של המאה. יש מי שרוצה בו, ויש מי שהתאכזב ממנו, אבל הקמת המדינה היא "ה-נו" שא של התרבות העברית, מעבר ל"עכשיו".

דווקא היום, בהתבוננות לאחור, תופס פרק הקמת המדינה את מקומו ההיסטורי בנחות היסטוריה. ישנה התבוננות המתחילה למדוד ולסמן את המפנים ואת השאלות המעניינות של איפיוני העם היהודי על קיומו מכאן — ומכאן דווקא עם העשורים הראשונים של המאה. קום המדינה מקבל היום פרופורציות מאוזנות יותר. ספרות דור העשרים העמידה מתוכה דמויות מרכזיות ביותר — הוותיקים שבחבורה כביאליק וכטשרניחובסקי והצעירים יותר כברנר, גנסין, עגנון, חזן, אצ"ג. אין קשר חובה בין גודל ההיסטוריה לגודל סופרית, ובאמת, וארועים החי-צוניים בעם לא היו דרמטיים אלא אירועי תהליך

(1) "מפתחות". נורית גוברין. אוניברסיטת תל-אביב / הוצאת הקיבוץ המאוחד. תשל"ח.

(2) 7 מתוך 9 הפרקים נדפסו בכתבי עת שונים מאז 1975, והשנים הנוספות (על ג. שופמן) הנם מתוך מחקר.

מפתחות

מתן בן-שבתאי

נורית גוברין

דבורה בארון

מתמשך, אך אין ספק שהאינטליגנציה היוצרת ביה-דות חוותה את פרשות הדרכים והעמידה יצירות המתמודדות עמן.

הספר "מפתחות" עוסק בחומרי מציאות ובחומרי ספרות של דור שנות העשרים. לא עיסוק בעקבות העניין המחודש בתקופה, אלא מתוך התמדה בהמשך לעבודות על יעקב פייכמן, גרשום שופמן, דבורה בארון ועוד. למרות שהעיסוק ב"עכשיו" והעיסוק ב"קלאסי" אינם אלא עיסוק בגילויים נבדלים של עניין בספרות, דומני שיש ערך מיוחד להבלטה עכשווית, אקטואלית, של דור שנות העשרים.

הסופרים הם יח. ברנר, יעקב רבינוביץ, דבורה בארון, נתן ביסטריצקי (אגמון), חיים הוז בסיפורי המהפכה, גרשום שופמן וחש. בן אברהם.

תשעה פרקים בספר ביקורת זה (2) על יצירות שעניי-גם ההיסטורי המשותף — שנות העשרים של המאה. סיפורי עליה שניה ושלישית בארץ ישראל, סיפורי מהפכת אוקטובר וברית המועצות וסיפורי אוסטריה (וינה וסביבותיה) במלחמת עולם ראשונה וסמוך לה. ממבט של היום המרחקים נתפסים כעולמות כה נבדלים עד כי לרגע קשה לזכור שארץ ישראל של "האבות המייסדים", רוסיה הגדולה המתהפכת במהפכה עולמית ואוסטריה, בת התרבות הגרמנית, במלחמת עולם ראשונה וסביביה — הנם עולם אחד לא רק מבחינת התקופה ההיסטורית הוזה, אלא שדווקא התרבות העברית במשולש הזה, הנח, במוב-נים רבים, תרבות אחת ממש ביוצריה ובקוראיה גם יחד.

נזקי ביקורת

המעורר בפרקי הספר הנו הפרק על עורכו של "המעורר" יח. ברנר כמבקר.

בעקבות מאמרו הנודע של ברנר "הז'אנר הארצי-ש-ראלי ואביריה" ב-1911, השתרשה בביקורת העב-רית הדעה ש"מציאות מתנועת" כבארץ ישראל, בה "אין עדיין קביעות וטיפוסיות" — אינה מאפשרת קיום יצירה ספרותית בעלת רמה. כלומר, סופרים שעלו לארץ בתקופה זו ובלבם האתגו הגדול לתאר את המציאות החדשה המתפתחת לנגד עיניהם ועל בשרם גם יחד — נרתעו, הואיל וקבלו את סמכותו של ברנר ואת התיזה הברנרית, שהצורות הספרותיות המגובשות הן סתירה שבהכרח למציאות הדינאמית בתוכה הם שרויים. הפחד מפני "משחקי ספרות" מפני דרכי-רמיה כל-שהן, מפני זיוף זה או אחר היה, אולי, הגדול בפחדים של אותו דור. ניתן לגלות פחד זה מפני זיוף בספרי זכרונות המתפרסמים בשנים האחרונות ממש — זכרונות אחותו של ברל כצנלסון, ופרקי זכרונות של בנימין ברנר, אחיו הצעיר של יוסף. (הספרים ראו אור ב-1978 ב"עם עובד")

מכאן — מיעוטן של יצירות ספרות על אותה תקופה באותה תקופה, מכאן — ה"ברירה" של ש"י עגנון

ושל דבורה בארון, דרך משל, חזרה אל אירופה אשר אותה עזבו עם עלייתם לארץ ישראל, ואשר רקעה הרחוק היה מוכר להם אינטימית, מורשת מבית אבא וסבא. "והיה העקוב למישור", סיפורו הא"י של ש"י עגנון הצעיר עוסק, כידוע, במנשה חיים הכהן מכווצאץ על רקע מחצית המאה ה-19 במרכז אירופה. פרקי "גולים" של דבורה בארון, אותה נערה-סופרת מרשימה שעלתה לארץ-ישראל ב-1911, אותם פרקי "גולים" ("לעת עתה" ו"מא-מש") על גירוש יהודי תל-אביב למצרים במלחמת עולם ראשונה, בתקופת התורכים, נכתבו רק בשנות מלחמת עולם שניה, ופורסמו אחר קום המדינה. הכתיבה על שנות עליה שניה ושלישית נעשתה על-ידי כמה וכמה יוצרים ממרחקי זמנים, והספר "מפתחות" מדווח על כך בפירוט, תוך הזכרת מאמר של דב סדן (ביידיש) בו נמתחת לראשונה ביקורת על נזקי ביקורתו של ברנר.

בעקבות הפרק הקונקרטי על ברנר כמבקר בעל סמכות עצומה, יכולה לעלות שאלה מהותית על נוקה של ביקורת סמכותית באמת על יוצרים בתקופתה. האם ניתן לאתר את הישגיה (בהשפעה על יוצרים, לא רק על טעמו של קהל קוראים) את נוקיה (איך להעריך מה שלא נכתב?)

עצם השאלה על מידת הנזק של ביקורת, הנסיון להצביע על כיוונים שערכה — היא המעניינת באמת. ברגע שאיבדנו את התפיסה הנאיבית של "השראה עליונה" או "השראה פנימית", ותפשונו שהיצירה נכתבת על ידי בן תמותה, בן זמנו, ומתוך התעניינות בכוחות הפועלים בשדה הספרות — מעניינת גם שאלת הנזק שבמעמדו של מבקר, שאלה, שהמבקר אינו נוהג לעסוק בה. (הנושא מוזכר, כמוכר, פולמוס ספרותי אקטואלי).

גישה חדשה?

סטודנט, השב לאוניברסיטה אחר הפסקת לימודים, יהיה נתון בהלם "השיבה המאוחרת", אבל לא ישמע יותר באוניברסיטה מושג ספרות זה. המחקר כולו הפך פניו. הוא יצטט לעצמו בשקט את שירו של חיים גורי על שובו המאוחר של אודיסאס: "טעות לעולם חוזרת אמר אודיסאס בליבו העייף... הלך בין אנשים שדיברו יוונית אחרת".

ישנו כשלון סימפטומטי של כמה ביקורות על ספר ביקורת זה. הבישול הוא בגלוי "גישה חדשה" ("מס-תמנת גישה חדשה") הסימפטומטי: ראיית גישה חדשה כערך עדיף על עקביות שיטתית בלא לחטא בוולגאריות — ניתן לראות בקו אחיד של רצוניות — וולגאריות של אופנת ביקורת שלית.

המאפיין את פרופ' נורית גוברין כחוקרת הוא גישה עקבית בשילוב הרקע ההסטורי והביוגרפיה האישית עם הניתוח הספרותי של מבנה היצירה. עיסוק שיטתי בכתבי-עת (חבורות סופרים, זיקותיהם לחבורות אחרות, השיפוט האסטיטית המאפיינים אותם, שאלות מימון — כל אלה הנם עיסוק בספרות על רקע תקופתה), כתיבת המונוגרפיה על "שי של ספרות" העתון הארץ ישראלי שהחל להופיע כתוספת ספרות מטעם שלטונות הצבא הבריטי בשלהי מלחמת עולם ראשונה והפך בהמשכו לעתון היומי המוכר "הארץ" — עבודות אלה ונוספות מצביעות קודם כל על עקביות באופן הראיה של נושא הספרות. אפשר בהחלט לחלוק ולהשיג על אופן ראייה זה אבל כיצד יתכן לאפינו כראשיתה של גישה חדשה? יש השוא-בים היום את השראתם מן העובדה שבאנגליה מתפ-תחת, דרך משל, תעשייה שלמה של יומניה ואיגרו-תיה של וירג'יניה וולף. "סימן הוא", מהרהרים הם לבטח, "שמותר להתעניין" בחיי הסופר!!

ספרות היא גם תופעה היושבת בתוך עמה. האפשרות של קשרים בין יצירה לבין ארועים נוספים יתכן לא רק כקשר של "מולטי מדיה". בדיקת הקשר בין הקוראים הראשונים והיצירה שנכתבה, ובינה לבין ביקורת זמנה ויצירות זמנה הנוספות — הגה בדיקה זאלפת.

במקביל למתודות השוללות גישה היסטורית בהערכת ספרות, המצביעות על היצירה כארגון פנימי של כוליות, על היותה תופעה בלשנית, בעלת סטרוק-טורה פנימית, המובנת מתוך קשריה הפנימיים וכו' — הבנת היצירה האמנותית כתופעה רבת זיקות, למתרחש מחוצה לה — גם היא אפשרות מעניינת, הייתי אומר

"המשוטטים" של ג'יימס מיצ'נר

רות ליבנית

לשבת קטן ונוקשה של מהנדסים טכנאים מעולים שנתפזרו ברחבי עולם, מתקנים ציוד משוכלל ש- נשלח לחברות לא-מפותחות, וחיים במקומות רחוקים ומבודדים שאוון לא שמעה את שמם. כולם יחד, המחבר, ידידו הטכנאי וששת הצעירים, מזדמנים בעת מרוצי השוורים בעיירה הספרדית פאמפלונה שמפאר אותה פסל גדול של המינגוויי. יש יסוד משעשע בפגישה בין העולמות. הטכנאי הוא פטריט אמריקאי ללא ערעור, השתתף בכל המלחמות והצטיין בהן, וכשנודע לו שאחד מן החבורה לא נענה לצוו-קריאה לצבא ארה"ב, הוא קם ומכריז שאינו מוכן להסב לשולחן עמו. גם הקשר המיני בין החבורה האנגלית והבחור ה- כושי פסול בעיניו מכל וכל. הוא חי בעולם תמים, ששני גיבורים מאירים את שמיו, שני שחקנים של הקולנוע האמריקאי - האמפרי בוגארט וספנסר טרייסי; אין סיטואציה בחייו שאין הוא מוצא לה אסמכתא באחד מן הסרטים שלהם. כשהצעירים מגלים גם כאן יחס של בורות וזלזול, זה נראה לו כסוף העולם. בכל זאת הוא מציל את הכושי הצעיר מקרניו של שור משתולל, כמעט במחיר חייו - ובכך נשבר הקרח. אין מפגש תרבותי בין הדורות, אין קרקע משותפת בסרט או במוסיקה. אך יש מעורבות בגורל. ואכן, מתחילת הסיפור מלווה אותנו השאלה: איך ייגמר כל זה? הישובו הצעירים למקומותיהם, היתפשו איש איש עם תביעות המציאות שלו? הייהפכו לנוודים נצחיים? היילכו לאיבוד בעולם הגדול?

התשובה אכן ניתנת בסוף הספר, ואין היא אחידה לכולם. ולנו יסולח אם נעקוב בתשומת-לב מיוחדת אחר גורלו של יגאל, הנער הישראלי. הוא גיתק לזמן-מה מן החבורה - הסב האמריקאי טרח לאתר רו ובא להשפיע עליו - אך הוא חוזר עוד פעם אל חבריו למסע. הם נדדו בינתיים ברחבי אפריקה

מונח Drifters, קשה לתרגמו. אפשר לומר נוודים או משוטטים, אך בזה לא די. יש בו יסוד של הינתקות, של שיט ללא עוגן. מונח זה, הטעון משמעויות, הוא שם של ספר גדול-מידות מאת הסופר הנודע ג'יימס מיצ'נר ("המקור", "האוואי", ועוד). מתוארת בו קבוצה של שישה צעירים שנעקרו ממקומותיהם, שנפגשו בדרך מקרה והם נודדים יחדיו. שלושה מהם אמריקאים, ואחד מהם כושי; נערה אחת מצפון נורבגיה, אחת ממוצא אנגלי, אך גדלה בארץ אפריקנית, ואחד ישראלי.

סיבת ההינתקות של האמריקאים ברורה ומוגדרת: ההתנגדות למלחמת וייטנאם, עזרה למשתמטים מ- נה, מחאה על קיפוח הכושים. הנערה הנורבגית, לעומת זאת, נמלטת ממשוה "קיומי" יותר; היא בורחת אל השמש מפני ליל החורף הארוך, מן ה- כניסה "למנהרה", שכן קוראים שם לזה. הבת הא- גליה היא הצעירה שבכולם, זוהרת ומרדנית, שהחלה את מרידותיה בכל מוסדות החינוך אשר גשלה אליהם. והיא האחת העתידה לשלם על המסע ההר- פתקני במחיר חייה, תוך כדי מעבר מסמים קלים לסמים כבדים. הבחור הישראלי הצטרף לחבורה הזאת בשל פיתויי תרבות של שני סבים, אחד אמ- ריקאי ואחד אנגלי. ברור לו לגמרי שמקומו בישראל בשעה שסכנה נשקפת לה, ואכן הוא מוכיח זאת. אך בימים הרגילים הוא נמשך אל שפע האפשרויות של העולם הגדול, ובעודו פוסח על שתי הסעיפים הוא נקלע אל החבורה הצעירה ונבקב בה.

ג'יימס מיצ'נר הוא מספר נלהב. דמויותיו כה חיות עד שאנו מתקשים להאמין שהן פרי הדמיון ולא יצורים של בשר ודם. הוא חוטא בכתובתו בחטא של אריכות-יתר, אבל הוא מסתכל מוכשר, ונוגע- בבעיות חינוכיות של העולם המודרני. הוא הכניס לסיפור גם את עצמו, את "המספר" המדבר בלשון אני, וגם כאן אנו נוטים לשכוח שאולי אין זה הוא עצמו. פרטי חייו של המספר מתגלים מעט-מעט, תוך כדי סיפור. הוא בן אחד שהסתבך עם החוק; הוא עובד בחברה בינלאומית שיש לה השקעות ברחבי-עולם, והוא בחר בסוג זה של עבודה משום שהיא מאפשרת לו לשוטט ולנסוע. תוך כדי מסעותיו הכיר את המשפחות והרקע של הצעירים, להוציא הנערה ה- נורבגית. הוא מתקשר אל החבורה הצעירה, ובמיוחד נתון לבו לנערה האנגלית שהוא מנסה לחלצה בכל פעם מתוך תסבוכת; היא יקרה לו כאילו היתה בתו.

והנה לאחר שהיכרנו את ששת הצעירים והתקנו עצמנו להשתתף תוך כדי קריאה במסעותיהם - תחילה בדרום ספרד, אחר-כך בפורטוגל ומי יודע מה עוד - עושה המחבר מפנה תמוה. הוא מניח אותם לנפשם ומקדיש פרק ממושך לידיד אחר שלו, אדם מבוגר, כמדומה בשנות הארבעים לחייו, השייך

ועגנו במארוקו, במאראקש, ולשם מגיע גם יגאל שרכש בינתיים דרכון אמריקאי המשנה את שמו ומסתיר את זהותו. אך כאן הוא מוצא עצמו מוק- גלי שנאה, מול דיבורי-רהב על "פיתרון" הבעיית- הישראלית, ואפילו מול סנטימנט אנטי-יהודי שהת- גבש בינתיים בהכרתו של הבחור הכושי. וברגע האחרון ממש, כשהוא נאלץ לברוח מארץ זו, הוא מחליט שמקומו בארץ. לא בדיוק כך רצינו שיחזרו יגאל, אך אנו פולטים אנחת רווחה שהבחור, בכך זאת, חזר.

מיצ'נר מנסה, לבסוף, להוציא כמה מסקנות סוציולו- גיות ביחס לאופי הנוודות. אין הם, משום בחינה, המשך למרידה הליבראלית שהוא הכירה בנעוריו, בדרך כלל הם בנים להורים בעלי-אמצעים, ומתחת להרגלי נוודות שומרים על ההשקפות השמרניות של הסביבה שגדלו בה. התמונה הכללית של הנוודים שהתנקזו במאראקש מפחידה גם את המספר. יותר מדי גרולה ההתמכרות לסם, ההידרדרות הפיסית, דלדול השפה והרעיונות. רק זוג אחד מצא שם אשר הצליח לחיות חיים כפולים: מחצית השנה בשוודיה, בשיער גזוז ובעבודה מאומצת, ומחצית השנה ב- מאראקש, בשחרור ובחירות. ילדים? יש להם בת קטנה. מחצית השנה היא עמם וכולם שמחים, ומח- צית השנה אצל סבתא.

גם אני סבתא, ויודעת שיש לנו מקום בפיתרון בע- יות עם ילדים; בכל זאת אני מפקפקת בתוקפו של פיתרון הנשען עלינו במידה כה מאסיבית. ואולם, בסיכום ייאמר שמיצ'נר אינו מוכן, אף-על-פי-כן ולמרות הכל, להוציא משפט שלילי על הנוודים, רבים מהם יאבדו, טוען הוא. אך גם אנשי בשורה יקומו מביניהם.

את ספרו של מיצ'נר על המשוטטים בלי עוגן קראתי בימי חופשה באירופה, ובדרך הטבע עלתה בי ה- שאלה אם התופעה קיימת עדיין במתכונתה זו. כמה מן הבעיות באו בינתיים על פתרון: מלחמת וייט- נאם הופסקה, מתנגדי הגיוס קיבלו חנינה. גם בבעיית הכושים בארה"ב חלו כמה שיפורים והקלות. בכל זאת - הצעירים נודדים בדרכי עולם. השיער שוב אינו כל כך פרוץ, הלבוש אינו כה מרושל. ה- כול, כמדומה, התמתן מעט. בגבולות בין ארץ לארץ, שלא מכבר היתה בהם בדיקה קפדנית של תעודות, עומד עכשיו שוטר בודד, ובתנועה אדיבה-מרושלת הוא מרמוז למכוניות לעבור. יש מן הצעירים שחור- שים אתרים ומוזיאונים; ויש חורשים את חנויות הכל-בו בערים הגדולות. ובערב הם נוחתים, סיעות- סיעות, על מדרגות של הקתדראלות או בשולי הגש- רים הישנים, הזכורים מספור ושיר. ובעצם, הלא תמיד נדדו צעירי עולם, גם לפני היות האוטוסטרא- דות. אפילו השיר הישן, "לנדוד לנדוד תשוקת שומר", אינו במקורו אלא זמר על הטוחן השואף לראות עולם.

אבי פלדשטיין / איש המסקלין

מחווה לאנרי מישו

(1)

יום יום הולכת וכבדה לבנת תפלה בקדמת ראשו

את הדמויים הוא אינו מעז שלא לרשום מיד

הוא מתעכב ליד שני סוגי דלתות זו שמאחוריה נוגן פסנתר וזו שמאחוריה נוגנת מכונת כתיבה

למטה במדרגות הוא מומנם שיר ילדים: הרחוב ספר מצבי צבירה זעה נטפר עלי השיחים יש שיחים שגולדו לשלט ולא רק בשיחים אחרים

אם יפלו פניו תתרחש שואה.

(2)

איש המסקלין מתעורר לנשם את זעת המפלטים. קם לשוטט ורואה שלעיר נצמדו מספר ראות חשמל חדשות.

טורף קלפים. עולה לתשמלית. תכלת השמים השתקפה לארץ השכר בזוגית האחרית, והרצפה רחפה בחוץ מתכתית לסרוגין.

תנועות בדי מתחילות להציק לו. טורף קדל חזיר בביצה. טורף קלפים.

שבועות מספר ישאו עיניו את להט הנאונים משם; בעיר שהחריבה תפצצות מצא במקלטיו

עם האצקקה הראשונה את רב האנשים אשר שוא. משלשל מטבע למכונה מנגנת טורפת קלפים. נסע לצד השני של העיר. כשהיתה עושה זאת היו זרחות בעיניה שמי השתקפיות של שמש דרומית והיו מאירות באור צהב של נורות תתוכות בקרטון. טורף קלפים. עתה בעיניו שני וילאות הלב צונחים. ממול לכל לתעמיד מאמר ולירות לפניו נתני צבע שונים, אם יעלו פניו תתרחש שואה.

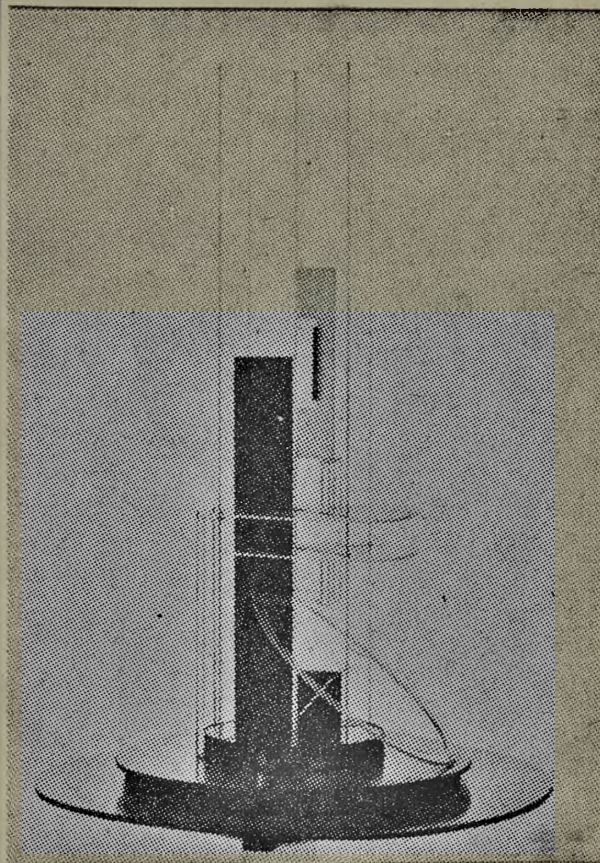
על פיסול מסורת ומהפכה

(הרהורים בעקבות תערוכת הקונסטרוקטיביזם במוזיאון ת"א)

אידה הוברמו

פבזנר וליסיצקי, אשר גם קודם היה מעורב בחוגי היוצרים והאינטלקטואלים באירופה, את מולדתם, בהגיעם למערב הביאו עמם שלושת האמנים הרוסים יהודים את נסיון הקונסטרוקטיביזם הרוסי.

ברצוני להסתכן ולומר בנוסח של הכללה: לא במקרה קם הקונסטרוקטיביזם באמנות דווקא ברוסיה בשנות המהפכה, ולא במקרה היו בין חלוציו ומפיציו העיקריים במעשה ובתיאוריה — יהודים.

נחום גאבו: עמוד, 1923

האמן נושא בקרבו שכבות של מסורת, חשיבה, ראייה וזיכרון. גראה שלגבי אמן, הפועל בתחום היצירה הפלסטית, מהווה הצטברות הזכרון החזותי את ה"משקל המכריע. לעתים, שקולה ראייה אחת, הנחרת ונתפסת היטב, כנגד מיצבור גדול של לימוד, מידע והגות. לכן חשוב לזכור, כי בניגוד לאמני הפיסול במערב אירופה, לא כלל זכרונם של הקונסטרוקטיביסטים הרוסים את רושמם החזק של הפסלים כחלק פיסלי ואידיאלי של המסורת הכנסייתית. כך לגבי אמני רוסיה בכלל ולגבי היהודים בפרט.

ותר מכל האמנויות מזוהה היה הפיסול עם פולחן דתי. הערך המונומנטלי והמיסטי הגלומים באבן, בסלע או בבול עץ גרמו לכך, שכבר בראשית קיומה של החברה האנושית יחסו להם כוחות על-טבעיים. גם בימינו מייצגת המונומנטליות של גוש מופנם להאלהות. בתולדות הפיסול חלו שינויים בצורתו של הגוש המפוסל ובסגנונו. לעתים הובלט יותר היקפו ונפחו ולעתים נפרץ ההיקף ע"י האוויר, והמסה התפצלה לקווי קצב ותנועה, אך למרות שינויים אלה נשאר עד ימינו משהו מהגישה המסורתית אל הפסל — עצם מהותו ואיכותו מוערכות עדיין בראש וראשונה גוש בעל משקל, כחומר בעל היקף, אשר משטחים ונבולות מפרידים בינו לבין החלל הסובב אותו.

גם גדולי הפיסול המודרני: ברנקוסי, ווטרובה, מור ואחרים שמרו ביצירתם על גישה בסיסית זו. אם נתבונן בפסלי הנרי מור נבחין, שלמרות חידושי הסגנוניים, נשארה יצירתו במסגרת תפיסת היסוד המקובלת בעבר. פסליו מהווים אמנם יצירה סגנונית חדשה ומרתקת, אבל הם עדיין חוליה בשרשרת המסורתית. פסליו משפיעים בעיקר בחומריהם ובגור-שיותם. החללים שנפרצו בהם אינם אלא "חלונות" ו"פתחים" בפסל מוגדר וסגור, והרי פרצות ופתחים נפנפים של פסלים היו כבר בתקופות הקדומות. פתחים אלה, החדירים לאוויר ולאור מקשרים את היצירה עם החלל המקיף, ובמקביל הופכים הם חלק מהפסל הגושי, שעיקר מהותו הוא החומר המוצק.

המהפכה נגד תפיסה מסורתית זאת חוללו הקונסטרוקטיביסטים הרוסים בגישתם המהפכנית הרדיקלית. הם עירערו על עצם ההגדרה המקובלת של המושג "פסל", וביטלו את הזהות בין פסל ובין מסה מוגדרת של חומר.

בחמישה באוגוסט 1920 פירסמו האחים גאבו ופבזנר את ה"מניפסט הריאליסטי", ובו ה"אני מאמין" שלהם בתחום הפיסול. החלק התיאורטי של המניפסט קבע את הקשר בין חידושי האמנות לבין התפתחות החברה והמדרע, והבהיר, שהמימדים המרכזיים עליהם נבונים החיים הם החלל והזמן, ואילו יישום עקרונות אלה בתחום הפיסול נעשה ע"י יצירת פרוייקטים פסלי ענק חלולים ודינאמיים.

יצירה קונסטרוקטיבית זו של האמנים הרוסים טטלין, רורצ'קו, גאבו ופבזנר, השפיעה על כל אירופה. על רקע המאורעות של תחילת המאה ה-20 קמו קבוצות אמנים רבות באירופה, שהכריזו מלחמה במלים וביצירה נגד הממסד, החברה והמסורת. תגור בת הקונסטרוקטיביסטים היתה האופטימית ביותר מבין יתר הזרמים באמנות. הם לא הסתפקו במרד ובנטייה לנגח ולהתקיף את הישן, אלא היתוו דרך חדשה וחיובית. רעיונותיהם בשדה האמנות השתלבו במחשבותיהם המהפכניות בתחומים אחרים. הם היו מעורבים בתסיסה החברתית, התרבותית, המדעית והפוליטית של זמנם. "עולם הקוביסטים, המפוצל כתוצאה מאנרכיה אנלוגית, אינו יכול לספק אותנו — אותנו אשר חוללנו מהפכה, אותנו הבונים והיוצרים", כתבו גאבו ופבזנר במניפסט שלהם. הם הסתייגו גם מהפוטוריזם, משום שגילו בו שרידי דעות קדומות ופרובינציאליות כגון "פטריוטיזם, מיליטריזם ובוז לגשים". הם האשימו את הפוטוריסטים, בכך שגם בתפיסתם האמנותית נשארו במסגרת ה"צרה של הנצחת הרפלקסים של העין בלבד, ואלה אינם מספקים עוד את צרכי השעה.

התקווה לשלב מציאות אמנותית חדשה עם מהפכה חברתית מקבילה לא יכלה להתגשם ברוסיה של שנות ה'20, ואז, עקביים בדרכם האמנותית, עזבו גאבו, ואני אסוף אל ראיתי נפלה כאן טעות, ראיתי את גופך מתפשט בחלון ולרגע התחריתי בדבש. את התקרה מכסה אפר מנשק. כל-כך חם אני מתנצל, פנראה ערבבתי כאן רגש בתוך רגש. על המטה נופל חלום מארך, הנרדמת או ראיתי אותך במאונך. חריף מאד האור, נפלה כאן טעות שלא תביני אותי. הידים האלה ידים נסוגות.

מה הם המקורות התרבותיים-חזותיים מהם שאבו אמנים אלה? לא נוצר אצלם כל קשר בין דת, מסורת חזותית ופיסול. הקשר הדתי-נוצרי היחיד היה לאי-קונות. יצירת איקונות בסגנון נאיבי היתה שדה פעולה מרכזי לאמני רוסיה עד התקופה המודרנית, היא לא פינתה מקום להשפעות רנסנסיות או בארו-קיות גם בתקופות, בהן היתה כבר אמנות ימי הביניים באירופה בגדר עבר מיושן.

ברור שאמנות עממית ואיקונות כנסייתיות אין בכוחן להוות גורם להנצחת מסורות פיסול, כפי שקרה בארצות הקאתוליות. בעוד שהענקת משמעויות סימבוליות לפסלים איפיינה מתבוננים בפסלים רומנס-קיים, גותיים, רנסנסיים ואפילו בארוקיים בארצות בהן היו מסורות אלה חזקות, הרי ברוסיה לא היתה למסורות אלה משמעות, ולכן על רקע מהפכות פוליטיות וחברתיות פרצה דווקא כאן גם המהפכה בתפיסת אמנות הפיסול, מבלי שתעכב בעדה מסורת תרבותית-חזותית קודמת.

היחס החושי לפסל והאלהות היו זרים עוד יותר למסורת היהודית ואף מנוגדים לה. מחשבת היהדות הדתית הינה מופשטת מעצם טיבה. בעוד שדתות אחרות עודדו את הפולחן, הנעזר במוחשיותם של האל וסמליו, שאפה היהדות להפשטה מקסימלית. במידה שתפשו תופעות אמנותיות-פולסטיטיות מקום באורח חייו של היהודי, היה זה מקום זעיר בהיקפו ובסגנונו ונצטמצם בעיקר לתשמישי-קודש.

התנגדות מיוחדת נקטה המסורת היהודית כלפי אמנות הפיסול. המוחשיות והמטען המונומנטלי של אמנות זו סיכנו את עיקרי הדת היהודית. מנקודת מוצא זאת אפשר לומר, שהאמנים היהודים, אשר נשתחררו מכבלי הדת, היו גם חופשיים יותר מעמיתיהם הנוצרים ממעצורים הקשורים במסורות חזותיות ומאידיאות הקשורות בפיסול. הם יכלו להתרומם על כנפי הדמיון ולמזג חשיבה מדעית-פילוסופית עם ארגון צורני נועז ומופשט במהותו. לא היה עליהם להיאבק בזכרונות פלסטיים-חזותיים או להשתחרר מחושניותם של פסלי אבן או שיש, שהביעו סמכות דתית או ממסדית. פסלים לא הקיפו אותם בימי ילדותם ונעוריהם ולא היוו שום נקודת אחיזה בתפיסה הדתית של אבותיהם. הם היו חופשיים ליזום נסיונות דינאמיים חדשים. אל מושגי היסוד בפיסול יכלו להתייחס כאל בעיות ראציונליות בעיקר. מעתה מותר היה לפסל להיות שקוף, להוות חלק מהחלל, להשתתף בתנועה ולהימנע ממשקל, בסיס ונפח.

כבר בשנות העשרים של המאה נוצרו פסלים "שקופים" מחומרים שונים. בין המחדשים בשימוש בחומרים סינטטיים היה גאבו. אפילו ז'אק ליפשיץ, בעל הסגנון הנוטה להדגשת המגע החושי עם החומר, היה בין ראשוני הפיסול "השקוף". הוא הקדיש לשיטה זו שנות עבודה, שהפכו לתקופת מעבר משמעותית בהתפתחות סגנון הפיסול שלו.

הודות לאמנים אלה נוצרה תפיסת פיסול חדשה, המתמודדת עם מושגי הזמן והחלל, מושגים שהועמדו כתחליף לתפיסה המסורתית. מעתה, הפסל אינו עוד בהכרח גוש בעל היקף מוגדר, שתפקידו ההבעתי משתלבים בחומריהם ובמשקלם. הפסל החדש, הקונסטרוקטיבי, מתווה כיוון ותנועה, ומשתתף בסביבתו כחלק פעיל ממנה. מרכזיותם של החומר, הצורה והנפח במהות האמנותית — נעלמו.

היתה זאת פריצת דרך באמנות הפיסול. מסורת תרבותית מהווה לרוב תשתית חיונית ליצירתו של אמן ומטביעה חותם בסגנונו, אך לעתים נוצר כיוון חדש ומהפכני ביצירה דווקא הודות להיעדר מעצורים מסורתיים.

מיכל גוברין

דוקא כשהסינכרוניזציה

לא נעשית יותר

בין אהבה

ופקיעתם של נצני אביב

נוכטים פרחים מתוך קפלי גיר

בקערות השעשוע שבארץ סין

*

משני צדי הגשר עד קצה המדרגות

מתרחקות לרגע הדרכים

רק כדי להסיע

עד למטחוי היד

את מלוא מראה פניך

*

לשונות של מים ממלמלות בקצף

מתוך הגל שהתרומם במעמקים

ואיך זה שהתהומות כל-כך שקופים?

אלי בכר

אני אסוף אל ראיתי

נפלה כאן טעות,

ראיתי את גופך מתפשט בחלון

ולרגע התחריתי בדבש.

את התקרה מכסה אפר מנשק. כל-כך חם

אני מתנצל, פנראה ערבבתי כאן רגש בתוך רגש.

על המטה נופל חלום מארך, הנרדמת

או ראיתי אותך במאונך.

חריף מאד האור, נפלה כאן טעות

שלא תביני אותי.

הידיים האלה ידיים נסוגות.

מכון "גנזים" מבקש

תשי"ד; ; בן-מנחם, משה (שלגור) (נפטר: ל' חשוון תשכ"ט); ; הלל, שלמה (נפטר: י"ד חשוון תשי"ד); ; ברוד, מכס (נפטר: כ"ט בכסלו תשכ"ט); ; פרלמן, שמואל (נפטר: ט"ז כסלו תשי"ט); ; לוריא, ירוחם (נפטר: בכ"ב כסלו תשל"ח); ; גינצבורג, לוי (נפטר: ט' כסלו תשי"ד); ; בדר, גרשום (נפטר: ד' כסלו תשי"ד); ; רבינא, מגשה (נפטר: י"ג כסלו תשכ"ט); ; ריימן, יוסף צבי (נפטר: ו' טבת תשי"ט); ; כהן-צדק, יוסף (נפטר: י' טבת תרס"ד).

מכון "גנזים" שליד אגודת הסופרים, מבקש מכל אלה שיש ברשותם כתבי-יד, תצלומים, איגרות, או שעמדו בקשר עם הסופרים להלן, אשר יום זכרונם (במספר שנים עגול) חל בחודשים: חשוון — כסלו — טבת, להודיע על כך ל"גנזים", ת.ד. 7097, רח' קפלן 6, טל. 253256. קרמר, שלום (נפטר: ב' תשרי תשל"ט); ; קלוזנר, יוסף גדליהו (נפטר: י"ד חשוון תשי"ט); ; לבנון, אברהם דב הכהן — אד"ם הכהן (נפטר: כ"ג חשוון תרל"ט); ; בנשלום, בן-ציון (נפטר: ל' חשוון תשכ"ט); ; ברוד, יצחק-ליב (נפטר: כ"ט חשוון תשי"ד); ; אסף, שמחה (נפטר: ט' חשוון

אירלי

גביע אירופה לפיג'ו 305

בתחרות שנערכה השנה בפריז מסעם "אומז'ז'ורנל" (Autojournal), אשר בה נבדקו מכלול התכונות החשובות ברכב. הגיעה פיג'ו 305 - 1472 סמ"ק למקום הראשון.

ה- 305 זכתה בגביע אירופה למכוניות לאחר שניצחה את דנו 18. פיאט 131. פולקסוואגן פאסאט. סימקה 13075. אופל אסקונה. טויוטה קרינה GL ופורד מאונט.

הנושאים שובחנו בתחרות: מכניקה. במיחות. מרכב. נוחות. ותקציב. אם עדיין לא ראית את פיג'ו 305 - "המהפכה הצרפתית החדשה" הכנס לאולם התצוגה של פיג'ו הקרוב למקום מגוריך קח אותה לסיבוב. וראה בסו עיניך ותיווכח.

הארי שבחבורה
PEUGEOT

26

המפיץ הבלעדי: דוד לובינסקי בע"מ, תל אביב: רח' שונצינו 16, טל. 33214-6. ירושלים: רח' חס 3, טל. 222666, 226888. מוכניות: ירושלים: מוסד נסתר, איזור התעשייה טל. 520221. חיפה: אוראל כיו, רח' אלנבי 51, טל. 523363, 536822. רכב הצפון בע"מ, שר' בן גוריון (תכרמל) 8, טל. 538228. נצרת: מישל דוהיר סרני, מרכז התעשייה החדש, טל. 54008 — 56840. חדרה: מלך שיוק רכב בע"מ, הרבס סמואל 25, טל. 81089. שכם: עומר כליפא, רח' פייסל, 1894. רמאללה: מכון "אל מצרי" אל כירה, איזור התעשייה. טל. 3657. בארשבע: מוסד אכספרים, איזור התעשייה. טל. 78282. אשנב הנגב, דרך הכרין 3, טל. 77021. ראשון לציון: מוסד "שרתון" רח' הרצל 41, טל. 694481. אשקלון: אלבי ושות' סוכנות לרכב פיג'ו רח' צה"ל 18, טל. 5805. כפר סבא: מוסד מוסלר, טל. 80161. נתניה: לוינסקי הרמן, רח' שוהם 4, טל. 37821, 35081.

המדיניות שאנו נתונים בהן יש בהצגת השלילי שב-
חברה האחרת משום הדן-את-חברו-גם-כשאינו-במ-
קומו; ואם תרצו — מה היינו אומרים אילו קם מספר
ערבי מחונן, הבקי בהווייה הישראלית, וכותב דווקא
על האווירה המתניקה, על הדלות והקיפות, על ה-
כפייה הדתית בישראל?
ולבסוף — גם בחברה הכפרית, ובעיקר זו שבתחומי
ישראל, חלו בשלושים השנים האחרונות תמורות
לא מעטות, לרבות במעמדה של האשה; וחבל שאין
לכך שום רמז בסיפוריו של קפליוק.

* * *

בשני הסיפורים האחרים שבקובץ מתפקדים גיבורים
גיבורים יהודים וערבים כאחד, ויש אשר נדמה ש-
נוצקו אל תוך סיפורים אלה אלמנטים אוטוביו-
גרפיים. גיבור הסיפור "חנוכת הבית" הוא אברהם
דוידוי חלוץ צעיר שהגיע ארצה בראשית שנות
העשרים, כולו התלהבות ותשוקה לבנות במוידי-
את ארץ האבות. אלא שחוסר העבודה הנורא וה-
אווירה השלילית שנתלוותה לכך מביאים את דוידוי
לסף הייאוש. ואמנם רבים מרעיו החלוצים החלו
יורדים מהארץ. אולם דוידוי אינו נכנע. במהלך
נדודיו בארץ הוא נתקל ב"בעיה הערבית", וזאת
בדמות פועלים ערבים העובדים לצידו. אחד מאלה,
חמדאן, אדם טוב, פשוט-הליכות ואדוק בדתו, מגביר
את משברו האישי של דוידוי משמתברר לחלוץ
הצעיר שחרף הידידות העמוקה שנרקמה בינו לבין
חמדאן, אין הלה מוכן לקבל, אינטואיטיבית, את
רעיון הבית הלאומי היהודי. אולם סופו של דוידוי
שהוא מתגבר על מועקתו הקשה, וכתום ליל-סערה-
והתחבטות מתבהרים השמיים והוא מחליט להוסיף
ולצעוד בדרך הקשה שהתווה לעצמו.

הסיפור האחרון, "אורח מן המזרח" הוא, בעצם,
אנקדוטה משעשעת בעיקרה. המקרה מתרחש לאחר
מלחמת ששת הימים, כאשר לביתו של המספר מגיע
משכיל ערבי מן "השטחים", הבקי ברזי הלשון
העברית לפני-ולפנים, ושהמספר הכירו מימי לימודיו
בהר הצופים. המפגש אינו מעורר בעיה מצפונית,
כפי שהורגלנו למצוא בסיפורים על פגישות דומות,
אלא דווקא בעיה "לוגיסטית" — היכן לשפן את
האורח ואת זאטוטיו. ולאחר שבעיה זו נפתרה מגיעה
אם-הבנים עם שאר ילדיה, לאחר שהתעוררו בלבה
געגועים על בני-ביתה שנסעו לתל-אביב. הסיטור-
אציה בכללה משעשעת, אם-כי אין הסיפור מגיע
לעיצוב אמנותי משכנע, וכמדומה — אף המחבר
לא נתכוון לכך.

ליזיסטראטה בכפר חלחולית

ששון סומר

המנהגים, התקנות, ההיררכיה בכפר וכדומה. יש גם
שטף סיפורי מרטיט ולשון עשירה (אם כי קצת
עשירה" מדי, לטעמי, ובפרט בידיאלוגים).

עם זאת שתי נקודות ראויות להעיר עליהן. הרא-
שונה נוגעת למבנה הסיפור: המספר אינו מתרכז
בזווית הראות של אחד הגיבורים, ואינו יוצר מוקד
הזדהות חווייתי. מדי פעם אנו עוברים לתודעתה או
לעניינה של דמות אחרת, ואך מתחיל הקורא להז-
דהות עם דמות זאת, והנה עובר המספר לדמות
נוספת. יתר-על-כן: אך מסתיים סיפור העיסקה-
הכפולה-שלא-עלתה-יפה, והנה מובא סיפורה של
צעירה כפרית שלישית, שאף היא צפויה לנישואים
רפויים מעין אלה שנכשלו עתה. נערה זו שרוייה
דיכאון מוחלט, על סף התאבדות. וכך מאותת לנו
המחבר, שגם אם הסיפור המרכזי הסתיים בכי-טוב
(יחסית), הרי גורלה של האשה הכפרית לא שפר
כלל וכלל. תוספת זו, שאינה צומחת מגוף הסיפור,
לא זו בלבד שאינה מוסיפה לאחדותו, אלא אף יוצרת
תחושה (לא מוצדקת!) שלא ביצירה אמנותית עס-
קינן, אלא בדברי קיטרוג המלווים סיפורי-מעשה
שתפקידם להדגים את נתיב הייסורים הפרוש לפני
האשה הערבית.

הנקודה השנייה אינה ספרותית ממש, אלא נוגעת
להקשר החברתי-פוליטי. עניין לנו עם סופר ישראלי
הכותב על חברה נתונה עם חברתו-שלו בסכסוך
ובמתח. הסופר מודה אמנם בכל ליבו עם הנשים
העשוקות, אולם מכלול התמונה העולה מהסיפור
משקף חברה שהשלילה מרובה בה מן החיוב. אילו
היה זה סופר ערבי המתאר את הדברים כך, הרי
סיפורו היה מתקבל ביתר אמינות; אולם בנסיבות

נחם קפליוק, מוותיקי המומחים לענייני
ערב בעיתונות העברית, ומתרגם רב-פע-
לים מן הספרות הערבית לעברית, התגלה
לאחרונה כמספר בזכות עצמו. בשנת 1974
שע קובץ סיפוריו הראשון, סיפורו של ג'משיד,
תה מתפרסם קובץ שני מפרי עטו — מרי נשי
חלחולית.

סיפורי הקובץ החדש, כקודמיהם, נוגעים בדרך
או אחרת במה שנקרא "הנושא הערבי". משלושת
ופורים הכלולים בספר שהופיע זה עתה, אחד —
ל שמו נקרא הקובץ — ארוך, ומציג תמונה "פני-
ל" של החברה הכפרית הערבית בארץ; ואילו
שני הנותרים, הקצרים יותר, מופיע הגיבור היהודי
וחכו התמונה, אם-כי מופיע גם גיבור ערבי לצידו;
גיבור הערבי הריהו מעין קטליטור שבעזרתו רואה
חור את עצמו ואת מקומו בארץ ראייה חדשה.

ופורים הכלולים בספר שהופיע זה עתה, אחד —
התעוררה, הבא להציג את מצוקתה הנוראה של
ושה הערבית שבכפר, בראש ובראשונה בגלל
וה המוסלמי המתיר ריבוי-נשים. בהיגיה, רעיות
ל איש-יד כפרי, שיד כאמל, נחרדת לנוכח האפ-
יחשבעלה ישא אשה שנייה על פניה. אולם
וציאות היתה אף יותר קשה מחששותיה העגומים
ותר! שיד כאמל, מחוסר יכולת לשלם מוהר, עושה
סגת-חליפין עם חנווני הכפר: הוא יתן לאיש
את בתם-יחידתם, אלמאזה, בת י"ז שנים, לאי-
ת ובתמורתה יקח לו לאשה את בתו של החנווני,
י היא בת גילה של בתו. האם מתאמצת להעביר
ו רוע הגורל בכל דרך אפשרית: היא פונה אל
ובי-משפחתה, אל השיך הצופי, אל הקאדי. אך
ל לשווא.

ישואים הכפולים נערכים בהילולה אחת, אולם
ש מסתבר שהעיסקה כולה אינה עולה יפה. בהיגיה
נליחה לנטוע בבתה את יצר ההתנגדות, וזו אינה
נפשרת לבעלה לגעת בגופה. דבר דומה מתארע,
ומניח, אף לאביה של אלמאזה, כאשר אין הוא
נליח להפוך את אשתו הצעירה גם לשותפתו ל-
טה. וכך חוזרות שתי בנות-העשרה לבית אביהן,
עוול החברתי מתבטל בעקבות מרי בסגנון ליזיס-
טראה.

הסיפור כתוב בידי בריהי בכל הנוגע
ומרה הערבית, לדת האסלאם, הרי לפנינו, כמצו-
ת, הצגת דברים ריאליסטיים ומהימנה: האווירה,

נחם קפליוק. מרי נשי חלחולית, תל-אביב תשל"ח /
19; הוצאת ספרית פועלים בהשתתפות קרן תל-אביב
ופרות ולאמנות.

סיזיפוס מתור אהבה

א שד בבד ראוי לנו להזכיר שבמהדורה החדשה
ופו עשרות ערכים (הספר, למעשה, הוכפל) כונסה
פורמציה שאין ערוך לה על רבעונים וירחוני
רות למיניהם (שעם הספר מעולם לא חסר מהם)
יפק מידע שללא ספר זה, לא היה לתלמיד ולחובב
רות כל אפשרות להשיגו.

ר ציינתי שביקורת מטבעה מעוותת. ואכן כיצד
ל לקסיקון להניח דעת כולם? אם ירחיב בדיון
אליטי יאמרו — מחקר ולא לקסיקון; אם ימעט
יאמרו רדוד. אם כך ואם כך הדברים ידועים —
ל על פי כן בלתי נמנעים. ורק אדם בעל יושר
גטלקטואלי ואהבת ספרות אמיתית (אהבה, כפשוט-
ל) יכול היה לעמוד במשימה.

מי שחקר ספרות בעצמו וכתב ביקורת וערך
תולוגיות, שלא לדבר על רן עדי, (עזריאל אוכ-
ל) משורר מיוחד במינו, יכול היה לעמוס על
מי משימה כמעט סיזיפית זו — ולהשלימה.

לא די בבקיות, בהבנה וביכולת עבודה וחשיבה
אהבת הספרות הכרחית, ולאחבה זו פנים רבות —
לקסיקון זה אחד המכובדים שבהם

הופיע:

יהודה אופן:

"נופים פנימה"

מבחר שירים ישנים וחדשים
מתקופת 30 שנה של יצירה.

300 עמוד.

הוצ' עקד.

מפעלי אל בן למתכת וחשמל בע"מ

חותם של איכות

נציגי: זופז — איטליה; מג'יק שף —

ארה"ב; נילמה — איטליה; לינדה

— גרמניה; קיפרסבוס — גרמניה;

אלכסנדרורוק — גרמניה.

משרדים ותעוזה: רח' רינגוף 261 תל-אביב
ת.ד. 6422; טל. 442999, 03-440312; טלקס
32175 • מפעל: רח' המלאכה 21 חולון
טל. 03-805144-5

לשון

הופיע:

חנה רובינא

מונוגרפיה על רקע זכרונות
מאת שמעון פינקל.

★

סדנה פנימית —

להוויית הדו-שורשיות בספרות

העברית.

מאת איתמר יעוז-קסט.

במת-יחיד לפולמוס

★

בהכנה:

ספר עקד — שנתון לשירה.

יופיע לקראת שבוע הספר העברי.

בעיר ההריגה" /
ח.נ. ביאליק.

המונים מתכנסים ב-17 ביוני
ה' בפרנקפורט שבגרמניה. אוטו-
ם חונים בכיכר מרכזית בעיר.
ם צועדים עטורי נשרים שחורים.
ול: זקנים, מבוגרים וצעירים. כר-
צועדים בסך (יש משקו נוקשה,
חד, פנטי בצעידה הזו). מצדיעים
צל יד (ביד פשוטה מותרת על-פי
ק!) ואחר-כך מתנהלות השיחות
ה' בין האזרחים למראיין (מיכאל
ין, מטעם רשות השידור הישרא-
ו והם מטיחים ספק "מאשי-
"; "לא שישה מליונים נרצחו,
שלושה בלבד ו!," "האמריקאים

מאת : אמנון שמוש

ספנו מלסבוס

מאת : מרגוט קלאוזנר

רומן היסטורי על חיי ספן — משוררת לירית
יוונית שחייתה באי לסבוס במאה ה-7
לפנה"ס. בספר שזורים שיריה של ספן שא-
פלטון הכתיבה בתואר המנוחה העשירית.

פסגת אפר-האזים

מאת: דוד מרקיש

של משורר איש הקוקו.

שלום עליכם —
מסות משולבות

מאת: דן מירון

של יצירת שלום עליכם — בהיקף שלא היה כמותו עד כה בביקורת העברית.

בַּחֲלֵלִית לַעֲוֹלָם הַנִּגִּיפִים

מאת: אלכסנדר כהן ומקס הרצברג

מיועד למבוגרים המתעניינים בנגיפים (וירוסים) ובמחלות הנגרמות על-ידם. ייחודו של הספר הוא חיבור, במסגרת אחת, של ספור מדע בדיוני עם הסבר מדעי רציני.

שני המחברים הם פרופסורים לביולוגיה.

הספר הופיע בספריית "עולמות" בעריכת יוסף טרג'ין.

האני היוצר

פעילות באמצעות הדרכה

מֵאֵת : אֵלִיָּאב נִהְרִין

היוצרנות היא יכולת אנושית הטבועה בכל אדם.

כספר מצעות דרכים רבות ומגוונות לעורר
להעשיר את הפוטנציאל היוצרני הטמון בנו
בילדינו.

הספר מיועד למחנכים, מדריכים, עובדים סוציאליים, פסיכולוגים וכמובן להורים.

שירים עקרוניים

מאת : דוד אבידן

מבחר תוכן של שירי אבירן, אשר נועד לפתח
מתחים חדשים לשירתו.

לקחת אויר

מאת : חמוטל בר-יוסף

טפר שירה השני, ב"ספריה הקטנה לשירה".

זה עתה הופיע !

ספר שיריה השני

של מרגלית מתתיהו

אֵי-שֶׁקֶט קִיֵּצִי

בהוצאת, עקד'

כליל השלמות

השם **עלית** לאוהבי שווקולד, קפה וממתקים בכלל ולאוניי טעם בפרט, הוא יותר מאשר סתם בית־חרושת - הוא אומר מוצרים טובים יותר, רשת שיווק המאפשרת להשיג את מוצרי עלית בכל מקום, תוצרת מריה תמיד של עלית בחנויות, פיתוח מע' רכת יצור, ביקורת איכות קפדנית, צורת אריזות, פיתוחם של מוצרים טעימים חדשים והנהלה המעמידה את הלכות בראש מעיניה, כל אלה מעניקים לעלית את ההילה והסמל של מוצר מעולה.

השם **סטרדיבריוס** לאוהבי מוסיקה בכלל ולענני כלי מיתר בפרט הוא יותר מאשר שם של יצרן כינורות. הוא השלמות בהתגלמותה. החל בבחירת העץ המתאים, הנוסחה הסודית של הלאקה והשפעה על הצליל. הפרופורציות, הזמן שהקדיש סטרדיבריוס לייצור כל כלי וכלה בעובדה שעד היום הזה לא הצליח איש לייצר כנורות שמימיים כאלה. כל אלה מעניקים לשם סטרדיבריוס את ההילה והסמל של כליל השלמות.

טוב לי עם עזרת

מתוך מצעי המפלגות על תרבות, חינוך ומסורת

מתוך מצעי של המפלגה הדתית-לאומית — מפד"ל חינוך ותרבות

המפד"ל סבורה כי מסורת ישראל צריכה לכוון את כל מערכת החינוך בישראל וכי החינוך הדתי חייב להיות נחלת כל העם. קיומו הפיסי של עם ישראל במולדתו מותנה בהתקיימות העם לאורח חיי של שמירת תורה ומצוות. החינוך הממלכתי-דתי מהווה אמצעי עיקרי להגשמת מטרה היסטורית זו, הן באמצעות מוסדותיו והן בהיותו גורם בתוך מערכת החינוך הישראלית בכללה.

המפד"ל מחייבת שמירה מלאה וקפדנית על חופש הבחירה של מגמת החינוך (ממלכתי או ממלכתי-דתי) המובטח לאזרח לפי החוק.

במאבק הקיים בישראל בין תרבות המבוססת על מסורת וערכים, נחלת המורשה היהודית והאנושית, לבין תרבות הבידור הריק, הזול והמגרה יש לנקוט עמדה ברורה לצד התרבות של ערכים אמיתיים.

המסורת העממית של תלמוד תורה, המקובלת זה דורות על שכבות רחבות בעמנו — צורה מיוחדת במינה של השכלת מבוגרים, שאין כמותה בעמנו להיקף ולמשקל ערכי — חייבת לזכות בהכרה ממלכתית ובמירב האמצעים הפדגוגיים, הארגוניים והתקציביים, כדי להבטיח רציפותה ומעמדה בהווה ותרבותית המתחדשת.

המפד"ל תתבע להעמיד לרשות המחלקה לתרבות תורנית במשרד החינוך והתרבות אמצעים מספיקים בכוח אדם ובכסף, כדי לפתח פעולה עניפה לעידוד התרבות היהודית המקורית.

הרציפות בתחום התורני והתרבותי תובטח ע"י טיפוח מסורת ומורשת העדות בישראל, והפיכתן למוטיב מרכזי בחיי הרוח היהודית המתחדשת.

המפד"ל תדרוש חקיקת חוק נגד עתונות תועבה וספרות-פיגול.

המפד"ל תפעל נגד הקיפוח והאפליה של הספורטאי הדתי.

המפד"ל תדרוש הקמת מרכזי תרבות וספורט לאוכלוסייה הדתית.

מתוך מצעה של התנועה לזכויות האזרח

התנועה לזכויות האזרח פעלה מאז הקמתה ותמשיך לפעול ולהאבק למען המטרות הבאות: —

1. העמדתו של האדם והאזרח, שלומן, רווחתו ואיכות חייו במרכזה של החברה ושל המדינה, כי רק אדם נשוא זכויות מרגיש מחויבות לחברה בה הוא חי.
2. חופש המצפון והדת לכל אדם ועדה ומניעת כפייה דתית.
3. שוויון זכויות מלא לאיש ולאשה בחיי המדינה, החברה והמשק בכל מערכת החוקים והזכות להקים משפחה ללא הגבלות מטעמי מוצא ודת.
4. חקיקת חוקה וחוקי יסוד משוריינים שיבטיחו את חריות האזרח והתושב, את זכויותיו וחובותיו ואת סדרי השלטון והמשפט וביקורת מתוקנים.
5. שוויון הזדמנויות ואי-אפליה של האזרח הערבי בחיי המדינה, החברה והמשק ובכל מערכת החוקים.
6. שיתוף פעולה עם כל מפלגה הפועלת למען סיום הסכסוך הישראלי-ערבי ולקראת מדיניות של שלום באזורנו, תוך הבטחת בטחון ישראל וקיום המדינה כמדינה יהודית דמוקרטית שאינה שלטת על עם זר.

רק"ח והחינוך למסורת ולתרבות לאומית

תרבות ההווה צומחת וניזונה מתרבות העבר. החינוך למסורת ולתרבות לאומית מעניק הרגשת שייכות למקום ולזמן ומגשר בין הדורות.

אך לא כל מסורת ראוייה, בעינינו, לטיפוח, כשם שלא כל מה שקרוי בימי תרבות, ראוי שיזון את רוח האדם.

התרבות והאמנות משקפות את חיי האדם בחברה ומשפיעות עליהם. ומכיוון שחברה, בשלבי התפתחותה השונים, התחלקה למחנה הקידמה ולמחנה השמרנות, הרי גם בתרבותה של כל חברה מחולקת זרם זרם הבהיר של ההומאניזם, המחנה של צמאנו של האדם ליפה, לטוב, לצודק, וזרם הזרם העכור של מיסטיקה ושנאה לאומנות מתנשאה.

אנחנו, הקומוניסטים, מצדדים בזרם ההומאני בתרבות ומטפחים אותה מסורת ואנו תרבות המעשירות את האדם ומייפות את חייו. אנו מטפחים את מסורת האהבה והידידות בין העמים; את מסורת השוויון, הצדק והקידמה הסוציאלי; את המסורת של "ואהבת לרעך כמוך", של "וכיתתו הרבונם לאיתים", של "חוכמה מגבורה", של "לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות". גישתנו למורשת התרבותית היא היסטורית-מעמדית. אנו רואים בתנ"ך יש גדולה ספרותית-פילוסופית-היסטורית מהתקופה הקדומה, ואת סיפורי התורה וגיבוריה אנו מציבים במקומם הנכון ובתקופתם. יהושע בן-נון, לא אהב את האל ולא מופת ביחסיו עם השכנים הערביים. אנו רואים בו דמות של מנהיג שבט שפלטו לארץ כנען בתקופת המעבר מהמשטר השבטי למשטר העבדות, ותוך כך — ובהתאם לנוירמות ההתנהגות ששררו באותה תקופה — כובשים, בה רוצחים אוכלוסיה שלווה ("מאיש ועד אישה, מנער ועד זקן — לפי חרב", בלתי השאיר להם שריד ופליט). אנו שוללים בתוקף את נסיונות הלאומנים להאחזת הסיפורים והאגדות שבתנ"ך לקושן על שטחים לא להם. את מה שכתבו ב"אנוש לפני אלפי שנים כמשאלת-לב ("ונתתי לך... לאחות עולם"), הם מבקש להפוך ל"צו מצפון", "לרשיון מטעם הרוש במרומים" לכבוש, לדכא, להשליט, להאזין ואף להרוג. המעשה השפל של שמעון ולוי בשכם משמש להם נר לרגל במלחמתם למניעת נשואי-תערובת ולשמירת "טהרה הגזע". אפילו את מלחמת החרש של המכבים לשיחור הארץ מהכובשים הזרים, הם עוטים במעטה מ"הוויכוח אותה למקור של התנשאות לאומנית ולהצדקת דיכוי של העלשתינאי.

הנה כי כן, לפי אותם המקורות והמסורת אפשר לחנך להומאניזם, לאחווה, לשלום ולכיבוד מינהגיהם וחובותיהם של עמים אחרים, ואפשר לחנך למיסטיקה, ללאומנות ולשנאה, לזילול בעמים אחרים ולמלחמת כיבושים. את ברוך שפינוזה אפשר להאחזת (גם בימינו) ואפשר לברכו ולשאוף מגודל רוחו ההומאניסטית ומאה הדעת שלו.

אנו מטפחים כל זיק של הומאניזם וקידמה בתרבותנו ולאור ההומאניזם והקידמה מפרשים את המסורת.

כל תרבות לאומית הומאנית משפיעה על תרבויות אחרות ומושפעת מהן. בתקופות, בהן נוצר התנ"ך היה כך ובתקופת הרנסנס, על אחת כמה וכמה בתקופתנו, עם הטכניקה המפותחת המאפשרת לכל עם להתענג על אוצרות תרבות של העמים האחרים. "מלחמה ושלום" של טולסטוי הרוסי, למשל, בתרגומה לאה גולדברג, כלום לא הפך חלק מתרבותנו? "ויקולא ברונינו" של רולאן הצרפתי בתרגומו של שלונסקי, ובטהובן הגרמני, בביצוע התזמורת שלנו; ושקספיר האנגלי על בימתנו; ומאק שאגאל הרוסי-צרפתי-יהודי — כלום לא כל אלה לחלק מתרבותנו? האם לא היה "טוביה החולב" של שלום עליכם היה לחלק מתרבותם של העמים הסובייטיים, הצרפתים, האנגלים, היפאנים? וסוקרטס והטלוויזיה, ושירת העימים?!

כל עם יוצר בשפתו ובנופו, סופג מעמים אחרים ותורם לעמים אחרים, כזהו הנו האנושי בן אלפי השנים.

ההתנשאות של "עם לבדד ישכון" והבוז לתרבותם ולמסורתם של עמים אחרים אינם מפחיתים מערכם של העמים האחרים כי אם מעידים על הנחשלות של המתנשאים והבוזים.

בארצנו חיים שני עמים, עם עם ותרבותו ומסורתו הלאומית — היהודית-ישראלית (על התרבויות והמסורות שהביאו עמם העדות השונות מארצות מוצאם) והערב-פלשתינאית. אנו מבקשים לחנך לכבוד ולהערכה הדדית של התרבויות והמסורות ההומאניות, של היהודים והערבים, ולהיכרות הדדית מעמיקה, כי בחינוך טמונים הברכה לשני העמים ופריחת תרבותם.

עמוס

מתוך מצעו של המער"ר מפלגת העבודה — מפ"ם

חינוך חובה וחינם לגילאי 3—4.

הפיכת מסגרת בית הספר היסודי לבית ספר קהילתי ובו יום חינוך ארוך ופעילות והדרכת הורים.

העלאת רמתו ומעמדו של המורה, כאשר המנחך מהווה את הדמות המרכזית והמובילה בכיתה.

יתר עצמאות למנהל בית הספר בקביעת מערכת השיעורים והנושאים.

הפיכת בתי-הספר לחינוך במוסדות ההשכלה הגבוהה, תוך מתן הכשרה מיוחדת, לבתי האולפנה למורים בבתי-הספר היסודיים וגני הילדים.

הפיכת המסגרת החינוכית החל מגיל 3 למסגרות ליום ארוך ובהן כח הדרכה והוראה מיומן ומעולה.

העדפת מנהלים, מורים ומדריכים מעולים לאוכלוסיית התלמידים טעוני הטיפול.

עדיפות בחינוך חינם וחובה בגיל הרך, עדיפות ביום חינוך ארוך, עדיפות בהפעלת בתי-ספר קהילתיים — לאוכלוסיה טעונה הטיפול בערי הפיתוח ובשכונות הערים.

העלאת רמת ההכשרה המקצועית — הרחבת מיגוון המקצועות הנלמדים והתאמתם לצרכי המשק.

הרחבת הנושאים העיוניים הנלמדים בבתי-הספר המקצועיים.

הרחבת החינוך הגופני ובניית מתקנים למספר מוסדות חינוך במשולב.

הרחבת המכינות הקדם-אדקמאיות במוסדות ההשכלה הגבוהה.

התניית מתן מילגות ללומדים במוסדות ההשכלה הגבוהה בעבודה מתנדבת עם תלמידים טעוני טיפוח.

יתר מעורבות מוסדות ההשכלה הגבוהה בבעיות חינוך וחברה. (בהכשרת מורים, בהכנת תוכניות לימודים, במחקר ובמעקב).

קידום סגל ומדענים זוטרים.

הגדלת 6מיכת המדינה במוסדות תרבות ואמנות תוך הכוונה ופיקוח על פיזור התרבות ושמירה על רמת יצירה גבוהה.

טיפוח חופש היצירה והתחרות.

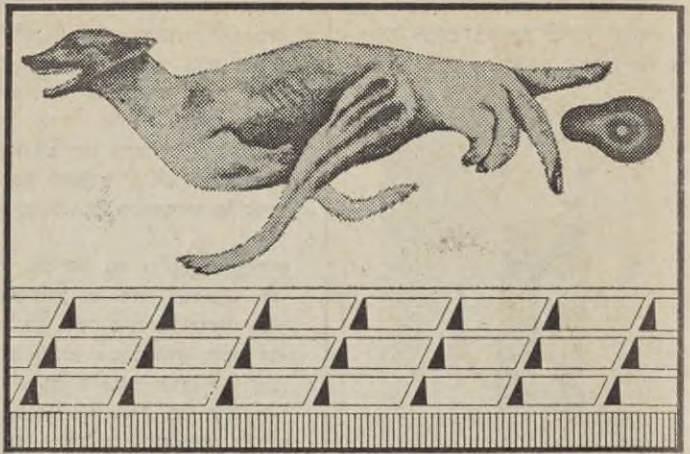
חיוב התיאטרונים, התזמורות ולהקות המחול להופיע בתכיפות ובסדירות בעיירות הפיתוח ובשכונות הערים.

העמקת תודעת התיאטרון, המוסיקה, המחול והאמנות הפלסטית בין התלמידים בגנים, בתי הספר היסודיים והעל-יסודיים על-ידי הדגמות, הרצאות, הצגות וחוגים.

הפרדת התלות בין המענק הכספי לבין חופש היצירה.

טיפוח ועידוד היצירה המקורית תוך מתן ביטוי לתרבויות העדות השונות.

אמר ההוא לההיא

קם הפיטן ממקומו, עטור קטיפה ועכבישי כסף וקם.
נקש עמומות שמונה פעמים ונקש.
רקק בשנים צהבות, שקופות
ובמלות אהבה
שדופות, ללא פנים, ללא גופות, ללא,
היכן ששמי פלדה שטים.
אמר ההוא להיא: אני ברנש קרמן.
היא להיא:

עינים לך — נמל, מקום מפלט מסערה,
מזח אבנים שלא ידעו ברזל.
רק נשימה כבדה לך, רק נשימה
כמו זנב נשרף על מדרגות, כמו זנב.
על קרן אור, גרגרי אבק רבים
שטים על קרן.
ורק שומר על מחשבות, אמה שומר.
ורק על רגשות, אמה שומר, אמה שומר.
ורק ידי לך נותנת יד.
אמר ההוא להיא: אני ברנש קרמן.

יוצר מגע. יוצר מגע. יוצר מגע. יוצר מגע. יוצר מגע.

גורים בשמש

גשן (או ע'סאן) כנפאני נחשב בעיני פלשתינאים רבים כקדוש, שנפל ב-מחמה למען המולדת. בעינינו, ה-ישראליים, הדברים נראים אחרת ב-מקצת. כנפאני היה דובר החזית הע-ממית לשחרור פלסטין, ושמו נקשר — ולו בעקיפין — באחד המעשים הנתעבים ביותר שאירעו בעשור ה-אחרון: רצח הספורטאים שלנו ב-מינכן.
אולם לכנפאני פנים אחרות, שכן הוא נחשב לאחד הפרוואיקאנים הטובים בספרות הערבית החדשה, וללא ספק אחד הטובים שבמספרים הפלש-תינאים. שתי הנובלות שתורגמו ל-עברית והופיעו זה עתה בספר (גורים בשמש, תרגום. דניאלה ברפמן ויאני רמיאנוס, הוצאת "מפרש") יש בהם עדות לכך שגם טרוריסט יכול להיות סופר טוב; וכי כשרון ספרותי של ממש עשוי לנטרל במידה רבה את יצר ה"דברות" והתעמולה הפוליטית הקלרטיבית, גם כשבעל הכשרון הינו סופר מגוייס בכל רמ"ח אבריו.

שני הסיפורים כאחד עוסקים בעניי-ניהם ה"פנימיים" של הפליטים ה-פלשתינאים; ובשניהם יש מיזוג מעניין של מציאות-חיים כפשוטה עם מערכת סמלים מורכבת (אך לא אל-גוריה ו). בשתי הנובלות מופיעים גבולות ותעיה במדבר.
הסיפור הראשון, שעל שמו נקרא הספר שלפנינו, מתרחש בגבול שבין עיראק וכווית, שם נחנקים שני פלי-טים פלשתינאים בנסותם לנגוב את הגבול הלוהט; ואילו בסיפור השני, הקרוי "מה שנותר לכס", המורכב והמודרני יותר במבנהו ובלשונו, מתואר פליט צעיר בשנות החמישים המאוחרות, המנסה לחצות גבול כפול ומכופל (עזה — ישראל — ירדן) כדי לשוב אל חיק אמו שבעבר הירדן. תוך כך הוא נתקל בחשיכה בחייל ישראלי תועה, ונאבק עמו מאבק אילם (אך לא אלים במיוחד).
ייתכן שנבחרו כאן סיפורי הפחות מיליטאנטיים של כנפאני, אך ללא ספק זוהי בחירה מצויינת, שכן גם

יוצר מגע. יוצר מגע. יוצר מגע. יוצר מגע. יוצר יוצר

"למדנות" פלוס התרבות בחקר הספרות

בחיפוש בספרי-שימוש ובסדר אלפאביתי. כנראה, זהו שנים רבות לא ראה לפני עיניו סדר אלפאביתי עברי של שמות. רק תודות לכך לא מצא את אברהם כהן-מזרחי בלכסיקון שלי, שנכלל כמובן בו, תחילה ברמיזה (חלק ב', עמ' 130 למעלה) משמו הקודם לשמו החדש. שקד ש"גילה" את אברהם כהן-מזרחי לא ידע כמובן, ששינה את שמו ל"עמיצור" ובשם זה הוא נמצא בלכסיקון (חלק ב', עמ' 560), שם נאמר בפירוט, ששמו הקודם היה: "כהן-מזרחי".

ומכיוון שלא מצא את כהן-מזרחי בלכ-סיקון אין שקד, שלפי הראיון "קרא הכל", יודע כלל, שלפני עשרות שנים הוציא אברהם כהן ספר בשם "לבטים", ספר כמעט ראשון במינו, שבו תיאור אמנותי של יהודי פרס ואורח חייהם. ולא זו אף זו, לאחר הופעת הלכסיקון שלי יצאו שני ספרים נוספים שלו: "ה-נידחים" ו"הנדר". שקד "גילה" איפוא את אברהם כהן-מזרחי בלא לדעת כלל על שלושת הספרים גם יחד!

וגדולה מזו, הספר "הנידחים" היה הספר הראשון, שהוציאה אגדות "שלם" בירר-שלים, כלומר לא במקום נידח ביותר, אלא "מתחת לאפיו" של שקד! בראש שני הספרים באות מסותיו הנאות, בהן דבריה הערכה ממצים על מספרם של יהודי פרס, מאת ישרון קשת (מסה אחת נדפסה לפני כן ב"בצרון") ואף זה טרם הגיע לידיעתו של שקד. וכמובן שמספר זה השתתף לא רק ב"כתובים" ו"הדיס", כתביעת משנות העשרים וראשית שנות השלושים, שנים בהן תקוע עדיין שקד, אלא גם ב"הארץ", "גליונות", "בצרון", קבצי "קטיף" ועוד ועוד. המשעשע בד-בר הוא, שמכיוון שהמראיין והמראיין לא שמעו מעולם את שמו ושמעו של סופר הרי זה אומר, ששום איש זולתם לא שמע על כך!

היפלא שבטווח רחוק לא ייזכר ביקורו של סאדאת במידה שייזכר ספרו של שקד?

אגב, הכרתי יפה את אברהם-כהן מזר-חיים-עמיצור, שהלך לעולמו בקיץ תשכ"ט (1969). היה בעל חנות-בדים בפתח-תק-וה. עד עזיבתי את פתח-תקוה (1938) הייתי נפגש עמו הרבה, אם בחנותו ואם בביתו של הסופר והמבקר שלום שט-רייט, שעשה הרבה לכניסתו של עמיצור להיכל הספרות. בידי אף אבטוביגורפיה שלו, שכתב לבקשתי לצורך הלכסיקון שלי.

ג. קרסל

הביקורת הערבית ציינה את שתי הנובלות האלה כיצירותיו הטובות ביותר של הסופר, וטוב שההוצאה לא נתפתתה לבחור בסיפורים ארס-יים, שיהיו, אולי יותר "מייצגים", אך פחות מעניינים מבחינה ספרותית כמבחינה אנושית.

ראויה הוצאת "מפרש" לברכה על שהעזה לפתוח את הקריירה ה"מו"לית שלה בהוצאת ספר כה בל-תישגרותי; וראויים המתרגמים לכל שבח על תרגומם הקולח. המבוא ה-בהיר והמאלף שכתב ידידנו שמעון בלס מעמיד את הנובלות בפרספקטי-בה הנכונה.

ד. ת.

בפתח הראיון של פרופ' (אני מבקש סליחה על שבדברים להלן אני שומט את התיאור האקדימאי, שכן המפורסמות אינן צריכות חזרה) גרשון שקד עם מר נגיד ב"מוסף" לספרות של "מעריב" (14.7.78), מספר שקד על המסיבה שנו-עדה להופעת ספרו (כרך ראשון לתולדות הסיפורת העברית במאה שנים האחר-רות) — והנה בדיוק לעת המסיבה "נחת בארץ מטוסו של הנשיא סאדאת, וה-קוראים שהוזמנו לקחת חלק בשמחה, עמדו עם הספרים ביד וצפו בטלביזיה — בלי ספק זה היה מאורע חשוב יותר, אומר שקד, המלמד ספרות עברית באוני-ברסיטה העברית בירושלים, אבל לטווח ארוך, אינני יודע איזה מאורע ייזכר יותר" (ההדגשה שלי. ג.ק.). מכאן אך כפסע לסיפורו האישי של שקד, שה-מראיין טורח לא להשמיט ממנו מלה, על רוב שקידתו ועיונו במאת ספרים וכו' וכו'. לבסוף באה הדגמה, המבקשת ללמד לאיזה פינות נידחות הגיע שקד. והרי ה"דגם" במלואו:

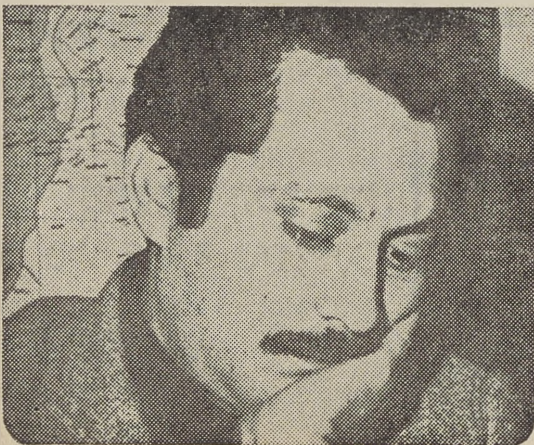
"תראה. אחת הבעיות של ההיס-טוריוגרפיה הספרותית היא, שההיס-טוריונים הפליגו להכללות מבלי ש-קראו הכל. היסטוריון צריך קודם כל לעשות ספירת-מלאי, לבדוק מה יש. אני מודה, שגם אני עצמי לא היכר-תי את כל הסיפורת העברית, עד שלא התחלתי לעבוד על הספר. שמעת על סופר בשם אברהם הכהן מזרחי? גם אני לא שמעתי עליו. נדמה לי, שאפילו ג. קרסל איננו מזכיר אר-תו.

שקד מעלעל בין דפי הלכסיקון בן שני הכרכים של קרסל, ואינו מעלה דבר.

טוב, הוא (כלומר: אני) לא כלל סופרים שלא פירסמו ספרים, חוץ מיוצאים מן הכלל. אברהם הכהן מזרחי פירסם סיפורים ב"כתובים" וב"הדיס" בשנות ה-20 וה-30. אבל לא הוציא ספר, כנראה — — —".

עד כאן לשונו של שקד, שממנה אנו למ-דים כיצד גילה סופר נידח וכו' וכו', שאפילו אני לא הזכרתי. ברם, לעתים רחוקות ביותר נזדמן לי קטע קצר ובו "מצבר" כזה של אידיעה ובורות מד-הימה, שאילו באתי למנות את הכל לא הייתי מספיק ואסתפק איפוא אך ב-דוגמאות-מיספר.

ג. שקד שכח כנראה תלמודו שקיבל ב-עודו סטודנט. אז קיבל מסתמא הדרכה

ע'סאן כנפאני

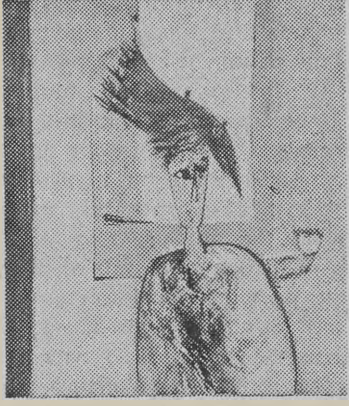
תיקונים
והבהרה

בגליון מס' 5-6 של "עתון 1977" (נובמבר-דצמבר 1977) פורסמו שני שירים ועמוד מתוך רשימות על רחל המשוררת שיוחסו לאברהם בן יצחק. מסיבות טכניות הודפס שנית חלק מן החומר גם בגליון מס' 7 (ינואר-מרץ 1977).

בבדיקה שערכתי לצורך עבודה מסיימת התברר לי כי צרור הרשימות על רחל וכן השיר הפותח בשורה "לענות בלי קול, — אינם של אב-רהם בן יצחק. לדעתי, הן השיר, ש-הוא להערכת רי קטע משיר ארוך יותר, והן הרשימות הם מפרי עטו של המשורר והמתרגם אידל פרסמן. ואי-לו השיר השני, "לזרוע", שהוא אכן שירו של אברהם בן יצחק, כבר הופיע בעבר בדפוס. (הדבר נרמז בדברי ההסבר שצורפו על-ידי המערכת). הוא פורסם לראשונה בכרך ו' של ה-ירחון "מולדת" בעריכתו של יעקב פיכמן (חוברת א' [ל"א], ניסן, תר-ע"ד, עמ' 36).

ארכיון בן יצחק ב"גנזים" כולל שתי מעטפות. האחת (כ-796 תיק 18, מס' קודם 66) מכילה קובץ שירים של אב-רהם בן יצחק (כל אחד מהם בכתב-יד ובהעתקת מכונה), ובשניה (כ-7720 תיק 262, מס' קודם 66) דפי

פנסק ובהם הרשימות על רחל ונוס-חיים של השיר "לענות בלי קול, —". על גבי המעטפה הראשונה רשום: "את הקונטרס הזה מסר המשורר אידל פרסמן (שהיה ידידו של בן יצחק — ח.ח.) לידי מנחם ריבולוב". אך לשא-לת הזיהוי חשובה יותר העובדה כי מצדו השני של אחד הדפים הכלולים במעטפה זו (עליו מועתקים בכתב-יד שני שירים נודעים של בן יצחק:

אהרון מסג

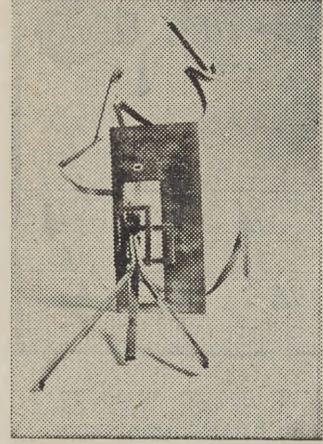
"אלול בשדרה", והשיר הפותח ב"ה-הרים שחבורו") רשומה הכותרת: "על שירת רחל רשימות מאת אידל פרסמן". ואם בכך אין די כדי לבסס את זהותו של כותב הרשימות, ניתן להסתייע לשם כך בעובדות נוספות: השוואה בין כתב-ידו של בעל הרשי-

מות על רחל לבין כתב-ידו של אב-רהם בן יצחק (למשל על-פי אגרותיו השמורות ב"גנזים") מלמדת כי הללו לא נכתבו בידי האחרון. כמו-כן ברור שרשימות קטועות כגון אלו הן אוטו-גרף ואינן העתקת יצירותיו של אחר. ועל-כן, משום הדמיון הרב הקיים בין כתב-היד שבו נכתבו לבין כתב-ידו של אידל פרסמן (שוב על-פי אגרות השמורות ב"גנזים"), ניתן ל-אשש את הנאמר בכותרת שצוטטה ולקבוע כי אלו הן רשימותיו של אידל פרסמן.

מאחורי שלושה מן הדפים המכילים את הרשימות על רחל מופיעים שי-רים. על דף אחד שיר שכותרתו "שיר לדג" (8 בתים); על הדף השני ש-צילומי נדפס ב"עתון 1977" מועתק השיר הפותח ב"לענות בלי קול, —" (5 בתים); ועל הדף השלישי טיוטה הכוללת בתים הנראים כנוסח מוקדם של שני הבתים האחרונים של "שיר לדג", ומיד אחריהם כל חמשת הבתים שתחילתם ב"לענות בלי קול, —". ה-עובדה כי הקטעים הנדונים משתלבים יפה במסגרתו של שיר אחד (כך, ל-משל, בכולם פונה הדובר בשיר אל הדג) מלמדת אף היא כי לפנינו שיר אחד ארוך שכותרתו היא "שיר לדג". בכתב-יד אלה הוא מופיע גם בטיטה שבדף השלישי, הכוללת רק את שבעת הבתים האחרונים (מתוך שלושה-עשר), וגם בנוסח המשופר שבו הוא מועתק ברצף אחד על גבי שני דפים נפרדים.

הדף שצולם ואשר תוכנו נדפס ב-"עתון 1977" מכיל, אם-כן, אך ורק את חמשת בתיו האחרונים של "שיר לדג" השלם.

את שאלת ייחוסו של קטע שירי זה ניתן לבסס בעזרת שיקול דומה לזה שסייע בקביעת זהות מחברו של הר-

דן לוין

שימות: על סמך הופעת השיר בנוס-חיים שונים ניתן להסיק כי לפנינו חומר מקורי. ומכיוון שהטיוטות כתובות ב-כתב-ידו של אידל פרסמן ניתן לא רק לשלול ייחוסו לאברהם בן יצחק, אלא גם לראותו כנסינות שערך פרס-מן לקראת עיצובו הסופי של שירו, "שיר לדג".

חנן חבר

ש. גו ז מ ו

ו ב נ י ו

ב ע " מ

נוסד ב-1910

יבואנים וסוכנים לציוד
עבור חקלאות, תעשיה, תחבורה,
בניין וחומרי-גלם.

הנהלה, משרד ראשי ומחלקת המכירות:
רח' הקישון 16, ת"א, טל. 830121/2,3,4,5

מחסנים, תצוגה ושרותים:
רח' המסגר 8, תל-אביב
טל' 37820, 34142

רמי לוין

חנ' חוהב -

רמי

רשימות פיוטיות ואחרות מתוך יומן נעורים של רמי לוין.
על גילוי אומץ-לב ותושיה, מופת ואחוות-לוחמים ומנהיגות
בקרב במלחמת יום-הכיפורים, הוענק לרמי לוין עיטור העוז.

העתון הטוב

בשביל הקורא

שיודע לחשוב!

נלי זק"ש
אברהם חלפי
שמעון בלס
משה בן-שאול
אהוד בן עזר
אלכסנדר סולז'ניצין
יעקב בסר
נגיב מחפוז
ששון סומך
נועם חומסקי
מרק מירסקי
יורם קניוק
עזריאל אוקמני
רבקה גורפייין-אוקמני
הרמן ברור
נתן יונתן

איתמר יעוז-קסט
עלי שכטמן

משוררי רומניה
תרגם - מ. וינקלר:
ניקיטה סטנסקו
שטפאן אוג. דוינאש
מאריז סורסקו
אנה בלאדיאנה
מאריה באנוש

אידה הוברמן
עדנה לבני
מרים אורן
עפרה סמבורסקי-חומט
יוסי הדר
חנן חבר

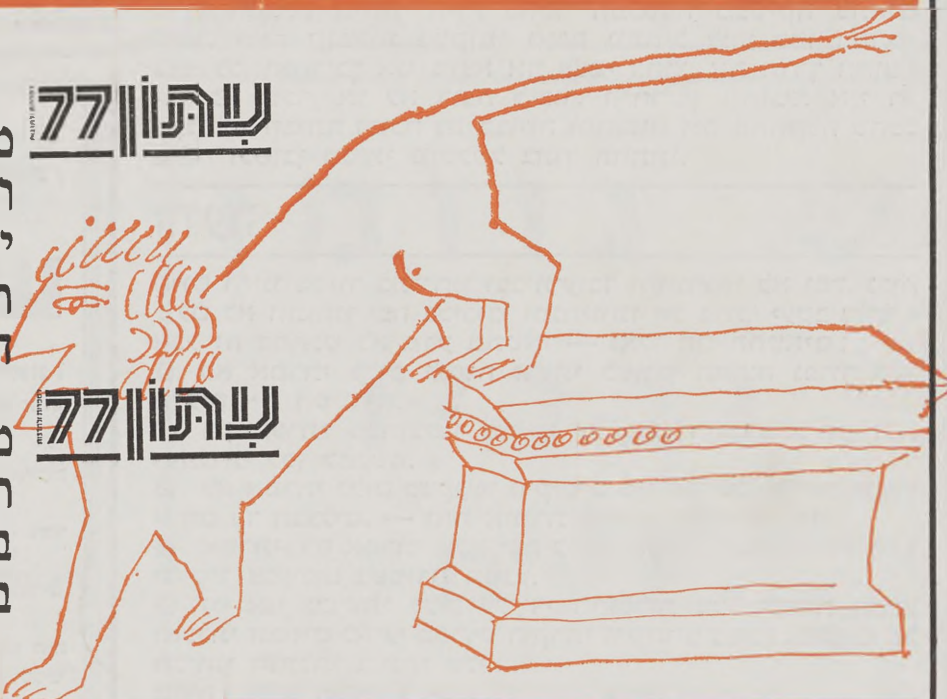
רוני סומך
בטינה
אלי בכר
מיכל גוברין
טניה הדר
יהודה גור-אריה
מתן בן-שבתאי
עודד פיינגרש
אבי פלדשטיין
רמי לוי
ג. קרסל
רות לבנית
דב אסא
ידידיה פלס
דורית בר-און
שולמית גינגולד-גלבו
עזריאל קאופמן

עֵתוֹן 77

מביא לביתך את מיטב הספרות העכ
ווית ותרגומים על רמה גבוהה מספר
יות העולם. מביא לביתך חדשות ספר
תיות ויצירות ספרות מן התרבויות
הארצות השכנות.

מרבה להדפיס יצירות-ספרות של סו
רים יהודים הכותבים בשפות שונ
בארץ ובעולם. מעדכן אותך במתרח
בספרות הערבית.

עֵתוֹן 77

"סיפתח" לגליון 13

ערב סגור ליד ידי "עתון 77"

ביום א' 11.2.79 בשעה 22.15
ב"צוותא הקטנה"
רח' אבן גבירול 30, תל-אביב

בתכנית:

יין, שירה ושיח רעים.

לכ' ת.ד. 16452, ת"א

הנני מבקש להיות מנוי על "עתון 77" לשנת 1979

שם ומשפחה

כתובת טל'

מצורף בזה צ'ק על סך 120.- ל"י

המשוך על בנק

חתימה

תאריך